

תמצית וסיכום פ"א מ"א

א. נטיעת אילן בשביעית, ובתוספת שביעית

אע"פ שאסרו חכמים לחרוש בשדה האילן מעצרת דשישית, מ"מ לא אסרו לנטוע מעצרת.

שיטת ר"ת דכיון דבשביעית עצמה לא נאסרה מדאורייתא אלא זריעה וקצירה זמירה ובצירה, ואילו שאר מלאכות שאינן כתובות בתורה אינם אסורות מדאורייתא בשביעית עצמה, כ"ש שלא נאסרו מה"ת בתוספת שביעית, ולכך 'נטיעה' בשביעית עצמה אינה אסורה מה"ת, כ"ש שאינה אסורה מה"ת ל' יום קודם שביעית. והר"ש השיג עליו וס"ל ד'נטיעה בשביעית עצמה' אסורה מה"ת דלא גרעה מזמירה.

ב. בר"ש מבואר דתרי טעמי איכא להא דשרי ר"ת לנטוע בל' יום קודם שביעית:

א'. דבקרא נאמר "בחריש ובקציר תשבות" - ולא נאמר "נטיעה".

ב'. כיון דבשביעית עצמה אין נטיעה אסורה מה"ת אלא מדרבנן - בל' יום קודם שביעית לא נאסר.

הר"ש (פ"ב מ"ו) כותב בדעת ר"ת שב'תוספת שביעית' אפילו מדרבנן מותר לנטוע. ואילו תוס' בר"ה (דף י:) כותב בדעת ר"ת שמדרבנן אסור לנטוע.

וביאור הדברים הוא: דלאביי דס"ל (ברפ"ק דמו"ק) דכל התולדות בשביעית אסורות מה"ת ונטיעה בכלל, כללא הוא: "דמה שאסור בשביעית מדאורייתא אסור לעשותו בל' יום קודם מדרבנן". וזהו מש"כ תוס' בר"ה.

אולם הר"ש (פ"ב מ"א) דקאי שם אליבא דרבא (שם) שתולדות אסורות בשביעית עצמה רק מדרבנן, וכללא הוא: "כל שנאסר בשביעית עצמה מדרבנן, לא גזרו עליו בל' יום קודם שביעית", ולכך שרי לרבא לנטוע בל' יום קודם שביעית אף מדרבנן.

ב. בצירה וזמירה

שיטת רש"י (מו"ק ג.) ד"בצירה וזמירה" הם אבות מלאכה בשביעית, והרמב"ם כותב שזמורה ובצירה הם "תולדות" - והדבר תלוי בגירסת הגמ' שם.

ג. מה בין 'מלאכת שבת' ל'מלאכת שביעית'

א. כתב תוס' (מו"ק דף יג.): דבשבת ויו"ט לא אסרה תורה מלאכה 'כשאינו מתכוין לה', ואילו בשביעית גם מלאכה כשאינו מתכוין לה אסורה.

וטעם החילוק דבשבת נאמר "מלאכת מחשבת" 'וכשאינו מתכוין' אי"ז 'מלאכת מחשבת', משא"כ בשביעית לא נאמר 'מלאכת מחשבת' ולכך גם כשאין מתכוין אסורה.

ב. ב'מצפה איתן' כתב שגם 'מקלקל בשביעית' חייב, דלא פטרה תורה מקלקל אלא במלאכת שבת דכתיב בה 'מלאכת מחשבת', ובשביעית דלא כתיב - אף מקלקל חייב.

וקשה הן אפילו מלאכה שהיא "לאוקמי אילנא" לא נאסרה בשביעית, אלא רק מלאכה שהיא 'לאברויי אילנא' נאסרה, ואיך יתכן ש"מקלקל בשביעית" יהיה חייב?

ג. הטעם שבשבת נאסרה מלאכה שהיא 'לאוקמי אילנא', ואילו בשביעית היא מותרת, ביאר החזו"א דבשבת עיקר הקפידה היא "מלאכת הגברא" שצריך שביתה, ואילו בשביעית אסרה תורה "הצמחת הקרקע", ולכן 'לאוקמי אילנא' לא נאסר.

'תמצית וסיכום' פ"א מ"ב-ג

(א). ג' אילנות לבית סאה

שיטת רש"י (סוכה לד.) דאע"פ שג' אילנות אינן מפוזרות בהפלגה שווה בין אילן לאילן, כל 'שהבקר וכליו' יכולים לעבור בין אילן לאילן נותנים לכל אילן 'שליש סאה', וכ"כ ב'יד רמה' (ב"ב).
ואע"פ ששורשי אילן מתפשטים ט"ו אמה לכל צד, כשאילן סמוך לאילן חבירו מתפשטת יניקתו להלאה כדי שיעלה לכ"א כדי שליש סאה.

וכן לאילן אחד בפני עצמו נותנים ט"ו אמה לכל רוח והיינו 'שליש סאה', וקשה שרש"י (שם) כתב "שג' אילנות 'מצטרפין' לבית סאה" - "צירוף" למה לי? הן לכל אילן ואילן בפ"ע נותן 'שליש סאה'.

אכן מבואר לקמן (מ"ד) דמג' אילנות עד עשרה נותנים להם 'בית סאה', ואם היתה ההלכה "שליש סאה לכל אילן" היו צריכין לתת להם עשר פעמים 'שליש סאה' ומ"ט אין נותנים לכולם אלא "בית סאה אחד", וכך נאמרה ההלכה: "דג' אילנות הם שדה האילן" וכל כמות האילנות שיש בה אין נותנים לכולם אלא 'בית סאה אחד' שהוא 'שיעור שדה האילן', ולכך "לא נאמרה הלכה דאילן אחד יש לו שליש סאה".

(ב). פחות מכאן אין חורשין להן אלא מלא אורה וסלו

הק' בתוס' חדשים: הן קתני "פחות מכאן", והיינו פחות מג' אילנות "אין נותנין להן" - לאילנות "אלא כמלא אורה וסלו", ולשיטת רש"י הנ"ל בכה"ג צריך לתת לכא"א 'שליש סאה'.

אולם בגירסת המשנה דילן ל"ג "אין נותנין להן" - אלא "אין נותנים אלא כמלא אורה וסלו", ופי' הרא"ש "פחות מכאן - שאין עושות כ"כ", והיינו שאין האילנות נותנים "שיעור ככר דבילה" וע"ז נאמר: "אין נותנים להם אלא כמלא אורה וסלו", והטעם לזה כיון שהם "מפיקים מעט פירות - יניקתן מועטת", אבל אילן אחד הנותן פירות בשיעור הנזכר נותנים לו 'שליש סאה'.

'תמצית וסיכום' פ"א מ"ד

בחריש ובקציר תשבות

מבואר בר"ש שתבואה שהביאה שלישי בשביעית ויצאה למוצאי שביעית ילפינן מקרא "דבחריש ובקציר תשבות" - שהתבואה קדושה בקדושת שביעית וכל דיני שביעית חלים עליה בשמינית.

והק' בתוס' (ר"ה יב:) הן הא ילפינן בגמ' (שם) מקרא אחריו שנת שנים במועד שנת השמיטה בחג הסוכות, בשנת השמיטה חג הסוכות מאי עבידתיה? חג הסוכות שמינית היא! אלא לומר לך כל תבואה שהביאה שלישי אתה נוהג בה מנהג שביעית בשמינית, ותרת קראי למה לי? ותירץ תוס' דא"נ קדושת הפירות ילפינן מקרא "דמקץ שבע שנים" וגו', אכן זהו רק לגבי "הפרי עצמו", אבל לא הייתי אוסר להרוש ולקצור ולעבוד לצורך תבואה זו שיצאה משביעית לשמינית, קמ"ל 'בחריש ובקציר תשבות' שכל עבודות האילן לצורך פירות שביעית אסורות בשמינית.

אולם הר"ש לקמיה (פ"ה מ"ה) הביא דבתו"כ איתא: "כיון שיצאה שמיטה אתה רשאי לעשות מלאכה בגופו של אילן אע"פ שפירותיו הן של שביעית", עי"ש, ואדרבה קשה על תוס' הנזכר שאסר לעשות "עבודות האילן" בשמינית לצורך פירות שביעית.

אכן איסור עבודת האילן בשמינית לצורך פירות שביעית דילפינן מקרא ד"בחריש ובקציר תשבות" קאי דוקא אליבא דר"ע דיליף "מהאי קרא" תוספת שביעית מלפניה ומאחריה. אולם לרבי ישמעאל דיליף 'תוספת שביעית' מלפניה מהל"מ, א"כ אין שום מקור לתוספת שביעית בשמינית לא לאסור מדאורייתא ולא מדרבנן. ולדבריו כל עבודות האילן בשמינית לצורך פירות שביעית שרי. (כ"כ הר"ן). וכן ס"ל להדיא "רבי שמעון" לקמן (פ"ב מ"ה) עי"ש.

ויעויין תוס' (ר"ה ט.) שדעת ר"ת, שלרבי ישמעאל ילפינן תוספת שביעית בשמינית מ"תוספת יוה"כ", והתוס' שם חולק עליו.

והרמב"ם שפוסק כרבי ישמעאל, לא הזכיר בשום מקום 'תוספת שביעית' - בשמינית'.

'תמצית וסיכום' פ"א מ"ה

כמלא בקר וכליו בין אילן לאילן

דעת הר"ש שפחות משיעור "בקר וכליו" אין נותנין להם כלום דלמעקר קיימי. אולם ב'מלאכת שלמה' הביא דעת הר"ר יוסף דפחות מכאן נותנין לו "כמלא אורה וסלו".

והנה לדעת רש"י (הנזכר במ"ד) דגם כשאין בין אילן לאילן מרחק שווה מ"מ נותנים שלישי סאה לכל אחד, ואע"פ שאין ביניהם "אלא ח' אמות" מ"מ נותנים לכל אחד שלישי סאה.

לפי"ז הא דקתני במ"ב: "פחות מכאן אין להם אלא מלא האורה וסלו" לא קאי על "מנין האילנות" ולא על "הרווח ביניהם", דבזה תמיד כאו"א מקבל 'שליש סאה', אלא "פחות מכאן" היינו "שפירותיו פחות מככר של דבילה במנה" דאזי אין להם אלא "כמלא אורה וסלו". וכדתנן במשנה ד': "אין חורשין להם אלא לצרכן".

וא"כ ע"כ הא דקתני במ"ה: "וכמה יהיה ביניהם כדי שיהיה הבקר עובר וכליו" היינו דכשאין רווח בין האילנות כשיעור הזה "אין להם שלישי סאה", אבל עכ"פ "כמלא אורה וסלו" יש להם אף שאין הבקר עובר בכליו.

אבל לשיטת רש"י (ב"ב כו.) דג' אילנות בבית סאה היינו דוקא "כשהרווח ביניהם שוה", אבל "כשאין הרווח שווה" ע"ז נאמר במ"ב: "פחות מכאן אין חורשין אלא כמלא אורה וסלו" ואפילו כשהרווח בין האילנות הוא עשר אמות אין להם אלא כמלא אורה וסלו, ולפי"ז מה שנאמר במ"ה: "וכמה יהיה ביניהם כדי שיהא הבקר עובר בכליו" היינו דכדי לתת לו "כמלא אורה וסלו" דקתני ברישא הוא רק "כשהבקר עובר בכליו", אבל אם הרווח הוא פחות מזה - אין לו כלום.

'תמצית וסיכום' פ"א מ"ו

(א). פחות מעשר נטיעות

בדברי הרע"ב מבואר: ש' נטיעות נאמר בהם תרתי, א'. שאע"פ ש' אילנות גדולים כשאין בהם פירות חורשין עד עצרת, מ"מ י' נטיעות רכות חורשין עד ר"ה וכמש"פ הר"ש דהטעם: 'שחסה התורה על ממונם של ישראל'. ב'. דוקא י' נטיעות מיקרו 'שדה האילן' אבל פחות מ' אינם שדה האילן' וחורשין עבורן רק עד פסח.

והק' רע"א מנלן דתרתי קתני ולחומרא, דילמא נאמר "דג' נטיעות הם שדה האילן" וחורשין עד עצרת, ולא חמירי מאילנות, והקולא די' נטיעות דחורשין עבורן עד ר"ה.

(ב). בתורי"ד (מו"ק ג:) מבואר דפחות מ' נטיעות אע"פ "שאין חורשין בשבילן עד ר"ה בית סאה", יהבינן להו "כמלא אורה וסלו עד ר"ה", דהלל"מ לא חידשה אלא "שיעורא דבית סאה", אבל כיון שהחרישה לתועלת עיבוי הנטיעות שרי עד ר"ה.

(ג). לר"ע דלית ליה הלל"מ ויליף 'תוספת-שביעית' מקרא ד"בחריש ובקציר תשבות", צ"ב מנלן דשרי **בנטיעות** עד ר"ה, הן בקרא ליכא חילוק בין אילנות לנטיעות (טו"א).

עוד קשה דכתב הרמב"ם (ממרים פ"א ה"ג) שאין בשום מקום מחלוקת על הלל"מ, ואם יש מחלוקת ש"מ דאי"ז הלל"מ. וקשה הן 'בתוספת שביעית' נחלקו רבי ישמעאל ור"ע אם נאמר הלכה למ"מ.

וביאר בס' כפות תמרים (סוכה לד.) דודאי נאמר למשה מסיני חילוק בין אילנות לנטיעות, אכן אם אין לדין זה שום רמז בתורה זהו "הלל"מ", אולם אם בפסוק כתיב "בחריש ובקציר תשבות" ואנו צריכים לפרשו אי איירי רק באילנות או גם בנטיעות אין לזה "תורת הלל"מ", אלא דינו "כתורה שבע"פ".

(ד). עשויות שורה ומוקפות חומה

כתב רש"י (סוכה לד.) דאם אינן י' נטיעות אלא פחות, נותנין לכל נטיעה ונטיעה "עשירית סאה" כפי חשבון י' נטיעות לבית סאה. והקשה בס' כפות תמרים' א"כ למה נאמרה הלל"מ על "עשר נטיעות" הלא ההלכה היא דלכל 'נטיעה' נותנין "עשירית סאה", וכשתצרפם יהיו "י' נטיעות לבית סאה".

והנה הר"ש סיריליאו למד מדברי רש"י (בסוכה שם) דגם יותר מ' נטיעות אין להם אלא "בית סאה" [כיותר מג' אילנות בבית סאה], נמצא דאם ההלל"מ היתה "עשירית סאה לנטיעה" כשיש יותר מ' נטיעות יהיה להם יותר מבית סאה, לכך נאמרה הלל"מ "עשר נטיעות לבית סאה" דתורת שדה האילן עליה, וכל שיעור אילנות שבתוכה אין להם אלא "בית סאה", וכמו "יותר מג' אילנות גדולים" שאין להם אלא "בית סאה בלבד".

אולם התוס' במס' ב"ב (דף כו.) פליג וס"ל דיותר מ' נטיעות בבית סאה למיעקר קיימי ואין נותנים להם בית סאה.

עוד הקשה 'במלאכת שלמה' בשם החכם הר"ס ז"ל: הן לרש"י אפילו י' נטיעות מפוזרות בבית סאה ואין הרווחים שווין ביניהם נותנין להם "בית סאה", א"כ מ"ט עשויים "עטרה או שורה" אין להם אלא צרכן בלבד.

ונראה דאדרבה מדנקט "שורה ועטרה", משמע דוקא בכה"ג אין להם בית סאה וכמש"כ בס' 'ערוך השולחן' דהמשנה לא מיעטה אלא נטיעות בצורת "שורה ועטרה" שאין נראה חורש כל בית סאה בשבילן, אבל "מפוזרות" בכל בית סאה אע"פ שאין הרווחים שווין נותנין להם 'בית סאה'.

'תמצית וסיכום' פ"א מ"ז

נטיעות ודלועין מצטרפין

מבואר במתני' דכשמצטרפין הדלועים לנטיעות נותנין להם "בית סאה" עד ר"ה.

וכתב החזו"א דאע"פ דתנן לקמן (פ"ב מ"ב) "דמעדרין במדלעות עד ר"ה" והתם לא התירו אלא "תחת עיקר האילנות", התם איירי בדלועין גדולים שיהיו ראויין בשישית כמש"כ הר"ש (שם), אולם הכא איירי בדלועים בשעה שעדיין הן "כנטיעות" ולכך כשמצטרפין לנטיעות שיעור חרישתן בית סאה "כשדה נטיעות".

'תמצית וסיכום' פ"א מ"ח

נגמם פחות מטפח

מבואר במתני' דר"ש ס"ל דנגמם האילן פחות מטפח והוציא נטיעה מותר לחורשה עד ר"ה.

והביא הר"ש מירושלמי דר"ש וראב"י דאמר: "הגומם כרמו פחות מטפח" חייב בערלה מפני מראית העין "אמרו דבר אחד", אבל חכמים אומרים "עד שיגמום מן הארץ".

והק' הש"ך ורע"א, דהרמב"ם פסק כחכמים לגבי ערלה דאינו חייב בערלה עד שיגמום מן הארץ, ואילו לגבי שביעית פסק כר"ש דנגמם פחות מטפח הוי כנטיעה חדשה.

ובמ"ר הק': אמאי קאמר "אמרו דבר אחד" הן להדיא קתני לראב"י דאסר בערלה רק משום "מראית העין" ש"מ דבעצם דינו כאילן, רק לחומרא דיינין לה כנטיעה, ואילו ר"ש גבי שביעית אזיל לקולא דחורשין בית סאה בשבילן עד ר"ה, ש"מ דהיא נטיעה ממש.

והנה לגבי שביעית לא נאמרה ההלכה דוקא על "נטיעה" שהרי רשב"ג ס"ל דגם "י' דלועין" נותנין להם בית סאה עד ר"ה, אלא ההלכה היתה "כל 'הצמחה' שאם לא יחרשוה תיפסד שרי עד ר"ה", וס"ל לרשב"ג שטבע הדלועים כטבע הנטיעות.

וביאר החזו"א כשנגמם האילן 'פחות מטפח', נחלקו האם היא 'הצמחה חדשה' ואבד כח האילן או שהנטיעה 'מכח האילן'. אבל ודאי לגבי דין "ערלה" בעינן ל"נטיעה" ממש, כדכתיב: "ונטעתם כל עץ מאכל".

וכתב 'באבי עזרי' דלפי"ז י"ל דודאי גבי ערלה לא מיקרי "נטיעה חדשה", אכן כיון דלגבי שביעית קרינן ליה "הצמחה חדשה" הזקוקה לחרישה עד ר"ה, משום כן החמירו לראב"י מדרבנן לגבי ערלה לקוראה 'נטיעה' משום מראית העין, דמשום שביעית מחמירינן בערלה.

'תמצית וסיכום' פ"ב מ"א

כל זמן שבנ"א חורשין ליטע במקשאות ומדלעות

הא ד'אילנות' חורשין - עד עצרת, ואילו 'שדה הלבן' רק עד פסח, משום דאיירי בשדה בור שעומד לזריעה, דכשכבר נטועים בו דלועים וקשואים תנן (במ"ב) דשרי לחרוש עד ר"ה, וכיון דרוצה לזרוע בה כדי שיקלטו הזרעים צריך שתהא "רוב ליחה" קיימת בקרקע, ולכן רק עד פסח שרי, אבל שדה אילנות שכבר הושרשו היטב בקרקע וא"צ אלא להוריד לחות לעומק הקרקע שרי עד עצרת. (חזו"א).

והק' בס' 'תורת זרעים' לדעת ר"ת דשרי לנטוע אילנות עד ר"ה אלול, מ"ט אסרינן לחרוש אחרי עצרת, הרי רשאי לנטוע אילנות עד 30 יום קודם ר"ה.

ותירץ בס' 'משנת יוסף' דגם כדי לנטוע אילנות כדי שיקלטו בקרקע צריך שתהא "רוב ליחה קיימת" דלא גרע מזרעים שכדי שיקלטו בעינן 'רוב ליחה קיימת', א"כ אין לתלות חרישתו לצורך נטיעת אילנות בקייטא דשישית, ורק ר"ת התיר **לנטוע בפועל**, אבל אין מראית עין לבנ"א כשחורש אחר עצרת הוא כדי לנטוע.

וזהו מאי דתנן במתני': "כל זמן שבנ"א חורשין ליטע במקשאות ומדלעות" - שדרכן בכך ומאז אין רגילים לנטוע כלום.

'תמצית וסיכום' פ"ב מ"ב

א. חרישה לצורך פירות שביעית עד ר"ה

א'. התנא נקט התירא ד'מזבלין ומעדרין' לחודא, ו'מיבלין מפרקין מעשנים לחודא'. והעיר התויו"ט מ"ט פלגינהו לתרתי הן כולהו שריא עד ר"ה, עמש"כ.

ועיין ירושלמי (שבת פ"ז ה"ב) דזיבול ועידור הוא 'תולדת חורש'. ויבול, פירוק, ועישון הם תולדה ד'זורע', וא"ש דפלגינהו לתרתי. והטעם דשרי: כתב הר"ש "שהיא לצורך פירות שישית".

והנה בירושלמי שם איתא: 'חפר' (עידור) נעץ, "תולדות דחרישה", וכ"כ רש"י (שבת מו:). ויעיין בר"ש שכתב: שבירושלמי מתיר אף "לחרוש" לצורך 'פירות שביעית'.

וקשה, כיון דעידור וזיבול הם רק 'תולדות', ולדעת רבא במס' מו"ק הם אסורים רק 'מדרבנן'. מ"ט לא נקט התנא חידוש טפי ד'חורשין' (שהוא אב מדאורייתא לדעת ר"ע) שרי עד ר"ה כיון שהוא לתועלת פירות שישית. (ועיין בתוס' רע"א (כאן) דמתני' קאי כר"ע).

ונראה דכתב בנוב"י דלר"ע ד'חרישה' כתובה בתורה ואיסורא ב'עשה', גם לרבא דס"ל דתולדות בשביעית דרבנן זהו דוקא הנהו דבכלל "לאו דלא תזרע ולא תקצור" וכו', אבל ב"חרישה" גם לרבא "תולדותיו אסורים מדאורייתא". נמצא דאף "חפירה ועידור" לר"ע הם דאורייתא כחרישה ממש, וא"ש.

ב'. הא דהותר לעדור במקשאות ובמדלעות, דפ"י הר"ש: שהוא לצורך "פירות שישית" ולא נאסרה חרישה אלא לצורך פירות שביעית. הק' בס' 'מקדש דוד' הן בירק אזלינן לקדושת שביעית בתר 'לקיטה' וכיון שדלועין וקשואים - ירקות הם, וכשילקטו בשביעית תהא קדושת שביעית עליהן מ"ט שרי לחרוש בעבורן עד ר"ה.

אולם בחזו"א כתב דחרישה עבור "פירות שישית" היינו ש"עונת המעשרות" שלהם היא בשישית, אע"פ שאין לוקטן בפועל עד שביעית, דמשעת עונת המעשרות הוא "ראוי לאכילה".

ג'. כתב הר"ש דרק לצורך "פירות האילן" שרי חרישה, אבל לצורך "גוף האילן" עצמו אסור, כדתנן לעיל דלא שרינן אלא עד עצרת.

כוונתו שכשחורש לצורך "עיבוי האילן" לא חורשין אלא עד עצרת, אבל לאחר מכאן אין תועלת לעיבוי האילן אלא אדרבה מקלקל הוא.

אולם "בנטיעות" שרי לחרוש עד ר"ה ל"צורך הנטיעה" כמש"כ בתורי"ד (מו"ק דף ג:). דהתירא דנטיעות מהלל"מ הוא רק על "שיעור בית סאה", אבל "לצורכן כדי שיתעבו" שרי בלא הלל"מ עד ר"ה, עי"ש. דחלוקים 'אילנות' - מ'נטיעות' לגבי זה, כיון דנטיעה קלישא גידולה.

ד. מעשנין עד ר"ה

פ"י הר"ש: מעלים עשן תחת האילן כדי שיפלו התולעין וימותו.

והק' בתוס' הרא"ש (מו"ק ג.) דזה שרי אף בשביעית עצמה כיון דהוי 'לאברויי אילנא'. ולכך פליגי כד' לפטם האילן'.

ובשו"ת מהריל"ד זצ"ל כתב דלא מיירי שהתולעים מזיקין לעץ, אלא מונעין הימנו להתפתח כראוי, 'ואוקמי אילנא' היינו דוקא כשיהיה הפסד גמור שימות האילן. עכ"ד.

ולשון הרמב"ם שביאר: שהשקאה מותרת בשביעית "שלא תיעשה הארץ מלחה וימות כל עץ השדה", משמע כוותיה.

ה. מיבלין מפרקיין

צ"ב לאבבי דס"ל (מו"ק ב:) דתולדות מלאכות אסורות מה"ת, מ"ט שרי' ליבל ולפרק', הן הן מלאכות האסורות מה"ת, ותירץ תוס' (ע"ז נ:) דדוקא 'חרישה וזריעה' הוי דאורייתא אבל שאר מלאכות הוו דרבנן. ופי' החזו"א (יז-יח) דכוונת התוס' היא שאפילו אם שאר מלאכות הן מדאורייתא בשביעית - 'בתוספת שביעית' לא הוו דאורייתא אלא הנך דמפורשות בתורה.

ו. ר"ש מתיר נטילת העלה בשביעית

וכתב הר"ש: דת"ק לא התיר אלא עד ר"ה, וטעמא דר"ש דס"ל דהוי 'לאברויי אילנא' כאדם המציל מן הדליקה, וצ"ב מ"ט אסר ת"ק הא הוה לאברויי. (ועיין חזו"א שם-כו).

'תמצית וסיכום' פ"ב מ"ג

א' "רבי יהושע אמר: כזירודה וכפיסולה של חמישית, כך של שישיית". פ"ה הר"ש: 'מה חמישית נכנסת לשישית, כך שישיית נכנסת לשביעית'.

פ"ה במ"ר: "דחמישית נכנסת לשישית" מורה שיש "פירות על האילן" דעל האילן גרידא בלי פירות לא שייך למיקבע ליה שנה 'חמישית או שישיית' אלא המיוחד לשנים אלו הן "פירות האילן" בלבד, וטעמו של רבי יהושע כיון דמלאכות הללו אסורים רק מדרבנן, והם נעשות לתועלת "פירות שישיית" מותר אף בשביעית עצמה, דכיון דאיכא תרתי לטיבותא שרי אף בשביעית. ולפי"ז רבי יהושע בא להקל יותר מת"ק.

אולם הרמב"ם פ"ה דרבי יהושע בא להחמיר וס"ל דכ"ז שבנ"א רגילים לעשות מלאכה זו בשאר שנים התירו עד אותו הזמן בשישית ולא יותר. (ראה תוס' רע"א).

ב' מסקלין עד ר"ה

אף לאב"י דתולדות בשביעית הן דאורייתא כבר הבאנו (מ"ג אות ה') דברי התוס' במס' ע"ז (ג) דתולדות בתוספת שביעית אף לאב"י שרי מה"ת.

ג' זימור וקירסום

שיטת הרמב"ם דזימור בכרם ובשאר אילנות הוא מדאורייתא.

אולם רש"י (שבת קג.) והר"ש כאן כתבו ד'קירסום' היינו זמירה באילנות, ובגמ' מו"ק התירו 'קירסום' בער"ש, ש"מ דס"ל דרק זמירה בכרם היא דאורייתא ובשאר אילנות אינה אלא מדרבנן.

והרמב"ם שס"ל שבשאר אילנות גם הוה דאורייתא הוכרח כאן לפרש "קירסום" - שחותך השיבולות ומניח התבן. וזה ודאי אינו מה"ת (חזו"א).

ובחי' המאירי (מו"ק שם) פ"ה: ד'זימור' הוא כדי להצמיח 'וקירסום' הוא כדי למנוע נזק.

ולשון הר"ם בפהמ"ש (פ"ד מ"ה): כורתין אילן במקום ידוע ממנו כדי שיחזק כוחו ויתן פריו בעתו לרוב "זהו זימור" עכ"ד, והוא כדברי המאירי.

"וזירוד" פ"ה הר"ש משאנץ (תו"כ) ענפים דקים העולים בעיקרי האילן "ומכחישין האילן".

'תמצית וסיכום' פ"ב מ"ד

(א) מזהמין את הנטיעות

כתב הר"ש: דטעמא דהתירא הוא מתרת. א. דאם לא יזהמו "ימות האילן". ב. כיון "דלא הוי איסור דאורייתא" לכן התירו בתוספת שביעית.

ותמוה, דלעיל (מ"ב) כתב הר"ש: "דכל מלאכות דרבנן בתוספת שביעית שרי", ובמקום פסידא גם "בשביעית במלאכה דאורייתא" התירו. ומ"ט כתב תרי טעמי להתיר הכא ב"ערב שביעית"?

וביאר האחרונים: דודאי 'במקום פסידא' שהמלאכה היא ל'אוקמי אילנא' מותר גם בשביעית עצמה, אך בתנאי שהמלאכה שעושה היא רק "לסילוק הנזק ולא משיבא האילן".

אבל לא הותר בשביעית עצמה "כשמסלק הנזק - וגם מועיל לתועלת הפירות" רק בערב שביעית "כשמסלק הנזק ומשיבא הפירות" רק אזי בערב שביעית מותר, וזוהו איירי מתני' דהכא.

(ב) "לאוקמי אילנא" - בשביעית - ובשבת

קי"ל 'במלאכות שביעית' שכל שהוא 'לאוקמי אילנא' - "אין לו שם מלאכה" (לשון רש"י ע"ז נ:), ואילו לגבי "מלאכות שבת" איתא בירושלמי (שבת פ"ז ה"ב) שהוא חייב מדאורייתא.

וביאר החזו"א (יז-כז) דבמלאכת שבת עיקר קפידת התורה היא על "מנוחת הגברא", ומלאכה שהיא "לאוקמי אילנא" מלאכה היא כלפי "מעשה הגברא".

אולם בשביעית עיקר קפידת התורה על "השבחת הצמחת הקרקע", וכל שהוא "לאוקמי" אינו בכלל מלאכת מצמיח.

(ג) עושים להם בתים עד ר"ה

א. הרמב"ם פ"א עושים להם בתים להגן מפני החמה או הגשם שלא יזיקו האילן, וזה התירו רק בערב שביעית, ולא בשביעית עצמה.

וצ"ב הא הוא 'לאוקמי אילנא' וכל שהוא לאוקמי אילנא אף בשביעית עצמה מותר?

וביאר בתפארת ישראל "שאוקמי אילנא" הוא כשאינו מפיגעי הטבע בסידור של עולם כגון דליקה וכיו"ב, אבל לסלק נזקים הבאים מחמת הטבע אי"ז לאוקמי אלא לאברוי.

ב. דוקא נוטע "בתוך בית" איכא ספק בירושלמי (ערלה פ"א ה"ב) אם הוא נקרא "שדה", אבל הצומח בקרקע ומסכך עליו מפני החמה והגשמים ודאי הוא בכלל שדה. (חזו"א).

'תמצית וסיכום' פ"ב מ"ה

(א). סיכת פגים וניקובם עד ר"ה, ואם נכנסו לשביעית אסור.

לכאורה טעם האיסור הוא משום מלאכה "בתוספת שביעית", דכיון שהפירות נגמרים בשביעית, אבל לצורך 'פירות שישית' שרי. וכיון דקי"ל כרבי ישמעאל שבזה"ז שרו כל המלאכות בתוספת שביעית, אין משנה זו להלכה, וקשה מ"ט הרמב"ם הביא משנה זו כצורתה?

וכתב ב'מקדש דוד' דכי היכי דאסור לומר לגוי אפילו בערב שביעית לעשות מלאכה בשביעית עצמה משום "שמפקיע שביתת הארץ" - בשביעית עצמה, ה"ה ניקוב בערב שביעית וסיכת פגים שהגשמים והשמן יזרזו ויפעילו את הבישול "בתוך שנת השבע" ה"ה מבטל "שביתת הארץ" - בשביעית עצמה.

(ב). פגי שביעית שיצאו לשמינית אין סכין אותן

ביאר בקה"י (יט) דטעמו כיון "שהפירות קדושים בקדושת שביעית" אף בשמינית אסור לנוקבם ולסוכם שכשם שאין עושין מלאכת קרקע ואילן לצורך פירות שביעית בשמינית כמש"כ תוס' במס' ר"ה (יב:), כך אין עושין בפירות הקדושים בקדושת שביעית מלאכה בשמינית.

(ג) ר"ש מתיר באילן מפני שהוא רשאי בעבודת האילן

פירש החזו"א (יז-ב): דר"ש ס"ל "דתוספת שביעית" ילפינן מהלל"מ שנאמרה דוקא על 'קודם שביעית' אבל 'לאחר שביעית' ליכא שום מקור לאסור מלאכה, אולם לר"ע שיליף תוספת שביעית מקרא ד"בחריש ובקציר תשבות" - חריש של ערב שביעית הנכנס לשביעית ו"קציר של שביעית שיצא לשמינית" תוספת שביעית לאחריה היא דאורייתא.

'תמצית וסיכום' פ"ב מ"ו

'שביתת הארץ' בשביעית, ובתוספת שביעית

שיטת רש"י דאין לנטוע בערב שביעית אם תהא השרשתו בשביעית או בתוספת שביעית, ור"ת סובר דרק כשישתרש האילן בשביעית אסור, אבל 'בתוספת שביעית שרי' לנטוע בו כשישתרש בו.

טעמו של ר"ת משום שהגמ' אומרת במס' ע"ז שנצטוינו בשביעית על "שביתת הארץ" ואמירה לנכרי לנטוע בשביעית היא איסור דאורייתא כיון שאין אדמתו שובתת, כמש"כ תוס' רי"ד ותוס' רבי אלהנן שם.

ודין "שביתת הארץ" נאמר רק בשביעית עצמה, אבל בתוספת שביעית לא נתחייבנו בשביתת הארץ אלא "שהגברא לא יחרוש", ולא אשכחן איסור קודם שביעית אלא חרישה בלבד.

והנה כתב רש"י במס' ר"ה (דף י:): דבעינן לתוספת שביעית זמן הקרוי "שנה", ולמ"ד "יום אחד בשנה קרוי שנה - סגי ביום אחד בלבד".

ותמה הרמב"ן: דלא אשכחן דבעינן 'תוספת שביעית' ל' יום, משום דבעינן 'שם שנה'?

וכתבו האחרונים שבתו"כ (פ' בהר) מבואר להדיא שתוספת שביעית תהא קרויה "שנה", והכי תניא: ומנין לל' יום לפני ר"ה הרי הן ככל השנה? ת"ל: "ובשנה השביעית שבתון יהיה לארץ" ופי' הגר"א: 'בשנה' מיותר דהו"ל למיכתב "ובשביעית" אלא לרבות שנה שקודם שביעית וכו' וקרא אותם "שנה" - דל' יום בשנה חשוב שנה. עכ"ל.

והנה בהאי קרא כתיב "שבתון יהיה לארץ", ש"מ דגם בתוספת שביעית בעינן "שביתת הארץ", לכן ס"ל לרש"י שאסור "שישתרש בתוספת שביעית". ונמצא דרש"י לשיטתו בזה.

ביאור נוסף כתבו הרמב"ן והריטב"א במס' ר"ה (שם) בטעמא ד"אין נוטעין פחות מל' יום קודם ר"ה". דאיתא בגמ' גיטין (נב.-נג.): דהנוטע בשוגג בשביעית יעקור מתרי טעמי. א'. משום שישראל "מונין" ג' שנות ערלה משעת נטיעה, וכיון שלאחר ג' שנים משנת השמיטה יתירו הנטיעה ידעו ששנה הראשונה של נטיעה זו הוא "בשביעית", ולכן צריך לעקור.

וכשנוטע פחות מל' יום קודם ר"ה של שמיטה נמצא שמשתרש בשנה השביעית, ונמנית השביעית 'כשנה ראשונה' ויאמר לאחר ג' שנים שנטעוה "בשביעית עצמה", זהו הנקרא בגמ' שם: "משום מונין".

וטעם שני מבואר בגמ' (שם) דיעקור משום "שנחשדו ישראל על השביעית", ויטע במזיד ויאמר "שוגג אני". ונפ"מ בנוטע "אילן סרק", או בזרע "זרעים" דאין בהן שנות ערלה, דלטעמא "דמונין" א"צ לעוקרו, ולטעמא "דנחשדו" על השביעית - יעקור.

והנה תוס' והר"ש הקשו על רש"י ממתני' "דאורז שניטע פחות מל' יום קודם השביעית דלא נאסר משום שהושרש בשביעית עצמה".

והנה עיין ברש"י גיטין (שם) דטעמא "דנחשדו" אינו טעם בפני עצמו, אלא עיקרו משום "מונין" וכל "שאינו בתורת מונין" כגון 'ירק' אינו חייב לעוקרו משום חשד גרידא.

אולם הרמב"ם ס"ל דתרי טעמי נינהו, וכל אחד בפני עצמו הוא סיבה לעקור.

'תמצית וסיכום' פ"ב מ"ז

(א). ר"ה לאילן לשנת השמיטה

מצינו ג' שיטות מאימתי חלה קדושת שביעית על פירות האילן:

שיטת הרמב"ם: מר"ה דתשרי עד ר"ה בשנה השמינית, שהוא ר"ה לשנים".

שיטת ר"ח: מט"ו בשבט בשנה השביעית עד ט"ו בשבט בשנה השמינית שהוא ר"ה לאילן".

שיטת הראב"ד והר"ש משאנץ: מר"ה דשביעית עד ט"ו בשבט דשמינית.

טעמו של הרמב"ם: שיסוד חלות 'קדושת הפירות' הוא מסיבת 'קדושת שביעית על הקרקע לאיסור עבודתה', ולכך תרוייהו מר"ה עד ר"ה. (שפת אמת).

טעמו של ר"ח: דאזלינן בתר חנטה ככל חלות מצוות התלויות בארץ (שנות המעשר) שבאילן אזלינן מט"ו בשבט שהוא ר"ה לאילן עד ר"ה לאילן בשנה הבאה.

טעמו של הר"ש משאנץ והראב"ד כתרוייהו: א'. קדושת הפירות הוא מתחילת קדושת הקרקע שהיא תלויה "בר"ה לשנים", וקדושת שביעית התלויה "בשנות האילן" שהוא מט"ו בשבט עד ט"ו בשבט.

והמקור לשתי קדושות אלו כהדדי מדקרייא באורייתא לשנה השביעית במק"א: "שבתון", ובמקום שני: "שבת שבתון" דשבת שבתון' הוא שבייתה מוחלטת הן בקרקע והן בפירותיה, וזה מר"ה לשנים עד ר"ה לשנים, אך 'שבתון' לחודא משמע "רק לפירות האילן" וזה מר"ה דשמינית עד ט"ו בשבט דשמינית. (מלבי"ם).

(ב). השלב 'בגידול הפרי' הקובע את שנתו

קי"ל 'תבואה זיתים וענבים' משהביאו "שליש" זו שנתן למצוות התלויות בארץ, וב'שאר אילנות' - בשעת 'חנטת הפרי' שהוא לרוב הראשונים כשהפרי 'סמדר', ולרמב"ם הוא "עונת המעשרות". (יבואר לקמן).

בירקות: הר"ש ס"ל דבירק אזלינן בתר "גמר גידולו" קודם לקיטתו, להרמב"ם "שעת לקיטתו" היא הקובעת את שנתו.

'בקטניות' (שזרעם נאכל) במשנה מבואר שהוא "שעת השרשה", ושמואל פסיק (ר"ה י:): שהוא "כשאר ירקות".

"עונת המעשרות" - והיינו הזמן שאסור לאכול פירות בלי הפרשת תרו"מ הוא "משעה שהפרי ראוי לאכילה", וכל פרי נקבע "לפי מה שהוא".

התוס' רי"ד כתב בדעת רש"י: שענבים דינם כתבואה (בתר שלישי) דוקא בענבים העומדים ל"יין", אבל ענבים שליטן "לאכילה" שיעורם "משיבאישו" - היינו יתמתקו מעט.

הרמב"ם סובר דאע"פ שבש"ס דילן משמע דשנת המעשרות נקבעות לפי 'החנטה' כיון דבירושלמי הוא מחלוקת ואיכא מ"ד ד"עונת המעשרות" היא הקובעת את שנתו, הכי קי"ל להלכה.

'תמצית וסיכום' פ"ב מ"ה

(א). קטניות בתר 'השרשה'

במשנה (ז') מנויים ד' מיני קטניות דאזלינן בהו בתר "השרשה", (ובמ"ח) אמר ר"ש שזורי: פול המצרי שזרעו לזרע כיו"ב "דאזלינן בתר השרשה".

והנה בתוספתא (פ"ב ה"י) תניא: "התבואה והקטניות משהביאו שלישי קודם ר"ה מתעשרין לשעבר". ואילו במתני' קתני דאזלינן בקטניות בתר "השרשה", וע"כ רק המינים שנמנו במשנה אזלינן בתר השרשה, ובשאר קטניות בתר שלישי.

אולם בר"ש (פ"ד ממעשרות ה"ה) וברש"י (ר"ה יג: ד"ה אשתמוטי) מבואר "דבכל הקטניות" אזלינן בתר "השרשה", ויעוין בגמ' (ר"ה שם) דשמואל פליג אמתני' וס"ל "דהכל הולך אחר גמר פרי", ופרש"י: ואף הקטניות לא אזלו בהם בתר השרשה.

וכתב הראב"ד (מערור"ר פ"א ה"י) דהלכה שבפול המצרי הולכין 'אחרי גמר פרי', והשליש הוא גמר פרי "כשזרעו לזרע".

והנה הר"ם בפהמ"ש (ישן) כתב: "פול המצרי שזרעו לזרע" פ"ל לקחת ממנו זרע לזרוע ולא לאכילה, ע"כ. ופי' בס' 'מקדש דוד' דמשהביא 'שליש' זהו השיעור שזרעין אותו ומצמיח כדאמרין בירושלמי, וא"כ כשזרעו לזרע זהו "גמר פרי".

אולם רש"י (ר"ה יג:) מפרש "זרעו לזרע" - זרע "לאכול זרעו" ותורת קטניות עליו ומתעשר לדעת ר"ש שזורי בזמן ההשרשה, ולפי"ז שמואל ס"ל דבפול המצרי אזלינן בתר "גמר פרי".

וע"כ להראב"ד דאזלינן בתר "שליש" הוא משום "שזרעו לזרוע זרעו" וזה גמרו. ולדעת רש"י "שזרעו לאכול" גמר פרי היינו "גמר פרי ממש".

(ב). ירק בתר לקיטה

הרמב"ם מפרש 'לקיטה' ממש, ותוס' מפרש ש"גמר ירק" הוא הקובע, אלא שהדרך ללקט כשנגמר הפרי.

הר"ש לקמן (פ"ט מ"א) רוצה לחלק שבביעית אזלינן בתר "גמר פרי" ולא בתר לקיטה, ולתרו"מ בתר 'לקיטה' וטעם החילוק דמבואר בגמ' נדרים (נז:): שאני שביעית (מכל מצוות התלויות בארץ) "שכן איסורו ע"י קרקע" ויבואר שם.

'תמצית וסיכום' פ"ב מ"ט

(א). **הבצלים הסרסים ופול המצרי "שמנע מהם מים ל' יום לפני ר"ה" מתעשרים לשעבר.**

הר"ש פירש דמשנתנו קאי כריה"ג שבירק אזלינן בתר לקיטה כיון שירקות "גדלים על מי שנה הבאה", ותבואה גדילה על "מי שנה שעברה", לכך בתבואה אזלינן בתר "שליש", ובירק בתר "לקיטה", וכיון שמנע ממנה מים ל' יום א"כ היא גדילה על "מי שנה שעברה".

והקשה רש"י (ר"ה יד.) א"כ סגי שימנע מהם מים מר"ה ואילך, ומ"ט בעינן מניעת מים "ל' יום" קודם ר"ה? ותירץ: דכל ל' יום עדיין לחלוחית ההשקאה קיימת ונקראים "מי שנה הבאה".

ובירושלמי מוקי למתני' כר"ע דס"ל דתבואה גדילה על "רוב מים" ואילו ירקות גדילות "על כל מים". וכיון שמנע מהם מים ל' יום נעשה כ"שדה בעל".

והנה בירושלמי מספ"ל לרבי יונה אי 'למפרע' נעשה זרע, או רק 'מכאן ולהבא'. למאי נפ"מ? אם לקט גם "תוך ל' יום" וגם "לאחר ל' יום" אי יכול לעשר מזה על זה.

וקשה כיון דתוך ל' יום לחלוחית השקאה אחרונה קיימת, איך אפשר לעשר מן הנלקט לאחר ל' יום לנלקט בתוך ל' יום.

וכתב ב'תורת זרעים' דע"כ הירושלמי מפרש דשיעור ל' יום הוא ל"תורת הפסק" - דכל שעבר עליו ל' יום נקרא 'אחר' ממה שהיה קודם ל' יום, כעין דאמרינן "הרואה את חברו לאחר ל' יום מברך עליו", והרואה ירושלים בחורבנה לאחר ל' יום חוזר וקורע.

(ב). **אסורין בשביעית**

שיטת הר"ש שירק שנזרע בשישית ויצא לשביעית, אע"פ שלגבי קדושת שביעית אזלינן בתר "לקיטה" מ"מ "אינו אסור משום ספיחין" כיון שנזרע בהיתר.

ולפ"ד הא דתנן "אסורים בשביעית" היינו שקדושת שביעית חלה עליהם ליאסר בסחורה והפסד, אבל מותרים באכילה בקדושת שביעית.

אמנם הרמב"ם סבר שכל הנלקט בשביעית ה"ה באיסור ספיחין. ולדבריו "אסורים בשביעית" היינו אסורים "באכילה משום איסור ספיחין".

'תמצית וסיכום' פ"ב מ"י

(א). דלועין שקיימן לזרע אם הוקשו ונפסלו מאכילת אדם מותר לקיימן בשביעית

כתב החזו"א שאע"פ שליקטן לזורעם מ"מ חייבים במעשרות דמחשבתו אינה מפקעת מהם "שם אוכל", ואע"פ שמקיימם לזרע אין דינם כקטניות אלא 'כפול המצרי' לדעת חכמים דאזלינן ביה 'בתר לקיטה'. וקאמר דאם "הוקשו בשישית" אע"פ שנלקטו בשביעית דין שישית עליהם. ותרי טעמי נאמרו בדבר:

דעת הרמב"ם שעצם זה "שהוקשו" זהו כלקיתתן, כדאמרו במס' חולין (קכז.): תאנים שצמקו באביהן מטמאין טומאת אוכלים 'דכשתלושין' דמו. (מקדש דוד).

אולם הר"ש הביא מירושלמי דטעמא הוא דכיון דהוקשו נעשו כשאר זרעוני גינה שאינן עומדות 'אלא לזריעה', ופירשה במקדש דוד דהוה כדלעת שיבשה דאמרו (בחולין שם) דדינה "כעץ בעלמא", ופרש"י: לעשות היימנה 'כלים', ה"נ אינם עומדות "אלא לזריעה".

(ב). התמרות שלהן אסורות

הרש"ס פירש: כיון דהתמרות היוצאות מהן לא יבשו דינינן לתמרות 'כדבר בפני עצמו'. ובתויו"ט פ' 'דנראות כראויות לאכילה' גזרו עליהם קדושת שביעית.

(ג). מרביצין בעפר לבן

כתב הרע"ב: דשרי להשקות בין שדה שלחין ובין שדה בעל, וצ"ב כיון דאיירי בשדה הבעל המושקת במי גשמים ויכולה להתקיים מהן מ"ט שרי להשקותה בידיים בשביעית הרי לא הותרה מלאכה דרבנן אלא 'לאוקמי אילנא'.

וכתב הנמוק"י והמאירי (מו"ק שם): ש'השקאה אינה מלאכה חשובה' שהרי יש לחזור ולעשותה פעמים רבות, משא"כ מלאכות שעושין פעם אחת לזמן מרובה, ומלאכה שאינה חשובה התירו גם בשביעית עצמה.

אולם תוס' (שם) פליג וס"ל דלא הותרה בשדה הבעל אלא הרבצה (השקאה מועטת) בלבד, כיון שאין כאן 'לאוקמי אילנא', אבל בשדה שלחין הותרה השקאה גמורה.

(ד). רש"א אין מכסחין

פ' הרע"ב: אין חותכין עלים של אורז. והק' בירושלמי הא ר"ש גופא התיר להסיר העלין מן האשכול בשביעית? ותירץ דהתם איירי במלאכה 'לאוקמי אילנא', משא"כ באורז אינו אלא 'לאברוי'.

'תמצית וסיכום' פ"ג מ"א-ב

במשנה א' תנן: דמשיפסקו עובדי עבודה שרי

וברמב"ם (פ"ב ה"א) מבואר דלכו"ע זמן היתר הוצאת זבלים הוא כר"מ "משיפסקו עובדי עבודה", ומחלוקת רבי יהודה ורבי יוסי היא רק מהו "הסימן לזמן זה", האם הוא כשיבש המתוק, או משיקשור.

והבנת הענין הוא דרק זבל כשהוא 'לח' מחלחל לאדמה, ולכן כשהוא "יבש" אין מזבלין בו אא"כ ירדו עליו גשמים ויהפכהו לזבל לח, ולכך אמרו בירושלמי שאסור להוציא זבל "לבית השלחין" כל השנה, דכיון שמשקין אותה תמיד בידים הזבל הוא לח.

והנה במשנה ב' תנן: דאע"פ שפסקו עובדי עבודה ואין הם מוציאים כבר זבלים, מ"מ אסור להוציא זבלים לשדות רק בשיעור ג' אשפות וי' משפלות.

וקשה, כיון שכבר "הזבל יבש" ואין בו תועלת לשנה זו, מ"ט בעי בשיעור ג' אשפות?

וביאר בחזו"א (יה-ו) דקודם שפסקו עובדי עבודה חיישינן שיאמרו שהוא מוציא כדי לפזר האשפה בכל-שדהו כדרך עובדי עבודה, ולאחר שכלו עובדי עבודה שוב לא חיישינן שרוצה לזבל כל שדהו, אבל עכ"פ עדיין נראה שרוצה להשביח את מקום הנחת הזבל, אך כשהוא צובר רק ג' אשפות אין נראה שהוא רוצה לזבל אפילו את מקום הנחת הזבל, אלא לפנות אשפתו מביתו הוא מתכוין.

ועדיין צ"ב כיון שהזבל כבר יבש ואינו מחלחל לעומק האדמה מאי חששא איכא אם לא יעשהו ג' אשפות הרי סו"ס אין זבל זה מועיל לאדמה, ועיין בס' 'ערוך השולחן' (שמיטה ס"כ ד') מש"כ בזה.

'תמצית וסיכום' פ"ג מ"ג

'אינו מתכוין' במלאכת שביעית

במאירי מו"ק (ד:) ובסנהדרין (כו) כתב וז"ל: זיבול קרקע בשביעית אסור, ומ"מ רשאי לכנוס את זבלו בתוך שדהו כדי לעשות אשפה ממנו אע"פ שמ"מ מזבל מקום כינוסו "הואיל ואינו מתכוין מותר", וכ"כ בחזו"א (יהו יט-ב).

אולם תוס' במס' מו"ק (יג.) ס"ל 'שאינו מתכוין' אסור בשביעית, אע"פ שלא נאסר בשבת משום דדוקא שבת דכתיב בה "מלאכת מחשבת" כל שאינו מכוין אי"ז מלאכת מחשבת, אבל בשביעית דלא כתיב בה מלאכת מחשבת גם "אין מתכוין" אסור.

והנה בירושלמי (שקלים פ"ב ה"א) מסתפק אי שרי לזרוע בשביעית לצורך "מצות העומר".
וצ"ב מהיכי תיתי להתיר, הן הוא עובר איסור "זריעה בשביעית"?

וב'מרכבת המשנה' (פ"א ה"א) כתב: שכל הזרוע שלא לצורכו אלא "לעבודת המלך" כדי לשלם מס אינו עובר על לאו "דלא תזרע בשביעית" דלא אסרה תורה אלא דוקא זריעה "לצורך אכילה או סחורה" אבל לעשות עבודת המלך על חינם לא אסרה תורה.

וכוונת הדברים: דאמרו במס' סנהדרין (לט.) דיסוד איסור עבודת השדה בשביעית היא: "אמר הקב"ה לישראל: זרעו שש והשמיטו שבע כדי שתדעו שהארץ שלי", והיינו דהשמיטה בשביעית היא "כדי שלא יראה בעלים על השדה", וכל שאינו עושה להנאתו אי"ז "דרך בעלות".

נמצא דאע"פ שלא נאמר בתורה "מלאכת מחשבת" גבי שביעית, 'כשאנו מראה בעלות' כגון לצורך 'העומר', או 'לשלם מס' אין כאן איסור מלאכת קרקע בשביעית.

'תמצית וסיכום' פ"ג מ"ד

(א). מדייר שדהו

שיטת הר"ש והראב"ד דאסור להעמיד בהמות בשדה כדי לדייר שדהו, וכל מה דשרי הוא באופן שאח"כ יפנה המקום המדוייר ויעשה ג' אשפות בי' משפלות בשדות, וכשאינו מפנה המקום המדוייר לשדות ע"ז אמרה המשנה (פ"ד מ"ב): שדה שנדיירה 'לא תזרע' למוצאי שביעית.

אולם הרמב"ם סובר דשרי לדייר שדהו אע"פ שלא יפנהו לשדה בג' אשפות, ומה "שאסרו לזרוע שדה המדויירת במוצאי שביעית" אירי במזבל שדהו "בידים", אבל ב'העמדת בהמות' אין בזה איסור.

וביאור מחלוקתם דכתבו המבי"ט ומהרי"ט 'ששיטת הרמב"ם' שהעושה מלאכה בשדהו ע"י נכרי אינו עובר על עשה דשביית שדהו, וא"כ כשבהמותיו נכנסות לדייר ומזבלים השדה לא גרע מנכרי.

אולם בתורי"ד ורב אלחנן (במס' ע"ז טו): כתבו: שנכרי שעובד בשדה ישראל ה"ה עובר על עשה ד'ושבתה הארץ" דביטל שביית הארץ, וא"כ גם כשבהמתו עושה זאת בשדהו ה"ה עובר על "שביית הארץ".

(ב). סהר לבית סאתיים

כשעושה סהר "ליותר מבית סאתיים" - משייר ממנו מקצת שאינו מדוייר מפני "מראית העין".

וכתב הרא"ש ד"בבית סאתיים" א"צ לשייר מקום, ובמ"ר ס"ל דגם בבית סאתיים ישייר מקום, אכן שיטת הרא"ש מבוארת במס' עירובין: דשיעור בית סאתיים הוא "כחצר המשכן", ואע"פ שקיי"ל שחצר שהיא "יותר מבית סאתיים" שהוקפה לדירה וזרעה אטו זרעים ומבטלי שם דירה, מ"מ בשטח "בית סאתיים" לא בטלה שם דירה, דהיא "חצר בעצמותה כחצר המשכן" ולא מחמת מחשבתו.

וע"כ סובר הרא"ש שבית סאתיים א"צ לשייר מקום, ד'שם חצר' עליו ולא "שם שדה", משא"כ שטח יותר מבית סאתיים.

'תמצית וסיכום' פ"ג מ'ה-ו

פינוי "מחצב-וגדר" בשביעית

נחלקו הרמב"ם והר"ש בהבדל בין 'מחצב' (מ"ה) ל'גדר' (מ"ו).

שיטת הרמב"ם שכל השיעורים שנאמרו "במחצב" במשנה ה' (כגון כ"ז אבנים) איירי כשכבר עשה כן ב"שנה השישית", ורק אזי הותר להמשיך לחצוב בשביעית, אבל אין שום היתר לפתוח מחצב מחדש בשנה השביעית.

אבל ההתירים והשיעורים שנאמר ב"גדר" (מ"ו) איירי כשמפנה בתחילה את הגדר ב"שנה השביעית", והטעם שהקילו ב"גדר" יותר מ"מחצב", כתב הלח"מ דשטח הגדר הוא 'מועט' ואין דרך להכשירו לזריעה, משא"כ שטחו של המחצב גדול ויהיה לו מקום רב לזריעה.

אולם הר"ש מפרש דאף מתניתין דמחצב איירי בבא לפנותו בשביעית עצמה, ודוקא כשפותח המחצב בשביעית בעי כ"ז אבנים וכו', אבל אם התחיל בשישית שרי, כדתנן במשנה ו'.

ולפי דברי הרמב"ם סיפא דקתני "במד"א כשלא התחיל מערב שביעית", לא קאי אלא על "גדר" גרידא, אבל במחצב אדרבה רק כשהתחיל בשישית שרי, ואין היכי תימצי להתחיל בשביעית. ולדעת הרא"ש סיפא דקתני "במד"א בשלא" וכו' קאי נמי ארישא.

והנה רבי יהודה בתוספתא מפרש התירא דפינוי גדר גם כשהוא "מתכוין לייפות את הקרקע לצורך מוצאי שביעית". ותמוה, וכי מותר לייפות ולהכשיר קרקע לזריעה בשביעית לצורך מוצאי שביעית, ועיין חזו"א (יט-ד).

'תמצית וסיכום' פ"ג מ"ז

אבנים שזעזעתן המחרישה

הנה בגדר שרוצה לפנותה הותר רק כשיש "עשר אבנים" של משאוי 'שנים שנים', ואילו באבנים שזעזעתן המחרישה סגי ב"שתי אבנים" של משאוי שנים שנים.

וצ"ת הן בתרווייהו איירי במפנה לצורך 'בנין', ומ"ש התם דבעי 'עשרה' והכא סגי 'בשנים'? ועיין רש"ש.

ונראה דהן שביעית נוהגת בא"י גרידא, ומבואר בגמ' שבת (דף עג:): דבא"י הקרקע קשה וחורשים פעמיים, וכיון שאחרי החרישה השני ינטלו האבנים ביתר קלות ותהא הקרקע ראויה לזריעה מ"ט טורח הוא אחר חרישה ראשונה לנוטלם, וע"כ דבעי לה "השתא לצורך בנין". (ובמ"ר קיצר).

'תמצית וסיכום' פ"ג מ"ח

(א). אין בונים מדרגות על פי הגיאות

מבואר בר"ש דטעם האיסור שנראה כמתקן להשקות שדותיו בשביעית.

והק' ב'מראה הפנים' הא קי"ל דמותר להשקות שדה שלחין בשביעית, ועוד מ"ט תלינן שרוצה להשקות בשביעית הן יתכן שרוצה להשקות שדותיו משפסקו הגשמים "בשישית עצמה".

והנה בחזו"א (יט-י) כתב דא"נ ד'בשדה השלחין' שרי לבנות מדרגות, והכא איירי "בשדה הבעל" עי"ש.

ולפי"ד א"ש דכיון שאיירי 'בשדה הבעל' כיון שפסקו הגשמים והשדה כבר רוויה ממי-גשמים שוב אינה צריכה השקאה וע"כ כוונתו לשנה הבאה. (ס' שערי אמונה).

(ב). ולא יסמוך בעפר אבל עושה חייץ

כתב הר"ש: דלא קאי א'מדרגות' דרישא, אלא מילתא באנפי נפשא קאמר, עי"ש. ולפי"ז לא גרסי' "ולא יסמוך" אלא: "לא יסמוך".

אמנם הראב"ד פי' דסיפא קאי אמדרגות דרישא ולא על בניית 'סכר', והכי קאמר: כשבונה מדרגות ב"שביעית" כשפסקו הגשמים (דאז שרי) ובנה המדרגות באבנים גרידא לא יסתמם בעפר דנראה כמכין "המדרגות עצמם" - לזריעה.

'תמצית וסיכום' פ"ג מ"ט

הקבלן מביא מכל מקום

פי' הר"ש: כאן שקיבל שדה באריסות, וקמ"ל דלא חשיב האי שדה כשלו, ונוטל ממנה אף קטנות אע"פ שהוא אריס בה. והק' ב'מרכבת המשנה' הן אריס מקבל 'למחצה שלישי ורביעי' וככל שתרבה תנובת השדה כן יטול יותר, וודאי ניהא לייפות הקרקע.

והרדב"ז (פ"ו ה"ו) כתב דמי יימר שבשנה הבאה שוב יקחנו לאריס, עי"ש.

וצ"ב הן מבואר לקמן (פ"ה מ"ה) דלהרווחא בשנה זו טרח אינשי באיסור.

ונראה דכיון דאיירי ב'שנה השביעית' שאין לו מן השדה כלום שה"ה הפקר, וכל טירחתו היא רק לשנה הבאה, לכן כתב הרדב"ז: דמי יימר דיקחנו לאריס בשנה הבאה. (ועדיין צ"ב "כשחנטו בשישית" מה איכא למימר?).

'תמצית וסיכום' פ"ג מ"י

חפירת בור ואמת-המים בשביעית

במס' מו"ק סברי חכמים שמותר לחפור 'אמת-המים' בשביעית, וראב"ע אסר דנראה כ"עודר", ואילו הכא לא פליג ראב"ע ומתיר לחפור בו שיח ומערה.

וכתב ב'דרך אמונה' דחלוק 'אמת-המים' דדמיא ל'תלמי חרישה', משא"כ בור שיח ומערה. עי"ש.
וכוונתו דמבואר במס' כלאים (פ"ג מ"ב): דתלם ואמת המים שהם עמוקים טפח זורעים בתוכה, ופ"ה הר"ש דדרך לזרוע בתוך אמת-המים כשאין מים עוברים בתוכה.
אולם 'בור' כתב רש"י בסנהדרין (מה.) דסתם בור עשרה טפחים וכ"כ בבית הרדב"ז (ס"ב ס"ק יד) דהרמב"ם איירי בבור עמוק י' טפחים, ובזה אין נראה כזורע.

'תמצית וסיכום' פ"ד מ"א

(א). מלקט בטובה

דעת הר"ש שכל מה שמותר ללקט מתוך שדה חבירו רק גסין ולא דקין הוא דוקא כשלא התנה עמו "לקט לי ואלקט לך", אבל כשאמר "לקט לי ואלקט לך" אסור אפילו גסין להודא, דכיון שהוא יקבל תמורת ליקוטו - שחבירו ילקט אצלו, יבוא ללקט 'גם הדקין' כדי שחבירו יתגמל אותו וילקט גם הוא את הדקין, וכשמנקה כל השדה לחלוטין נראה כמכשירה לזריעה. אבל כשלא התנו ביניהם אלא הוא יורד מעצמו לשדה חבירו מותר לו ללקט רק הגסין לצורך הסקה, דלא יבוא ללקט גם הדקין כיון שאינו מקבל שום תמורה על ליקוטו, אבל אסור לירד לשדה חבירו וללקט גם הדקין דנראה כמכשיר השדה לזריעה.

והרמב"ם בס' היד כתב: דשרי לרדת לשדה חבירו ללקט הן גסין והן דקין, ובלבד שלא יאמר לו אחר עבודתו "ראה כמה טוב עשיתי לך שהרי נקית שדך", והיינו דאזי הוא מודיע שהליקוט לא היה בעבור עצים ועשבים להסקה, אלא כדי לנקות ולהכשיר השדה לזריעה.

ובפהמ"ש פירש הר"ם: דהמשנה איירי שעושים הסכמה ביניהם מראש שזה ילקט אצל זה, וזה ילקט אצל זה, דהרי זה כשולחו לנקות שדהו.

(ב). 'אינו מתכוין' - במלאכת שביעית

בר"ש מבואר דהמלקט עשבים המחוברים לקרקע בשדה חבירו כיון "שאינו מתכוין" ליפות הקרקע מעיקר הדין שרי במלאכת שביעית.

ובתוס' (מו"ק יג.) פליג וס"ל "דאינו מתכוין" במלאכה דאורייתא בשביעית כיון דלא כתיב בה "מלאכת מחשבת" אסור בשביעית כשהעצים מחוברים. וע"כ תוס' יפרש משנתינו בעשבים ועצים תלושים. (קו"ת).

אולם קשה מלקמן (מ"ד) דשרו ב"ה "לעקור עץ זית" מבין עצי זיתים "לצורך הסקה" אע"פ שהדבר מועיל לזיתים הסמוכים לו, דכיון "דאינו מתכוין" להם שרי, אע"פ שהן מחוברים והוי 'מלאכה דאורייתא', ומ"ש ממנכש עשבים מן המחובר שכתב תוס' דבשביעית אסור.

ונראה דשני סוגי מלאכות איכא בקרקע: א'. מלאכה שהיא עבודת קרקע 'מסידורו של עולם' כגון חרישה וניכוש עשבים רעים, דמאז שנאמר: "קוץ ודרדר תצמיח" מסידורה של מלאכת השדה לנכש עשבים רעים, וכדמבואר בחז"ל. ובזה שהיא בעצמותה "מלאכת השדה" אע"פ שאינו מתכוין לתועלת הקרקע חשיב דעושה "מלאכת השדה".

אולם אי"ז מסידורו של עבודת השדה "לעקור זיתים" להרחיב מקום בין הזיתים אא"כ ארע מקרה, דבזה "כשאינו מתכוין למלאכת השדה" אזי אדרבה אמרינן כיון דאין אדם יכול להסיק תבשילו אא"כ יביא עצים להסקה, פעולת הדילול הזאת היא לצורך "הסקה" ולא מפעולות עבודת השדה.

'תמצית וסיכום' פ"ד מ"ב

(א). שדה שנתקווצה ונטייבה

בירושלמי איכא ב' פירושים: פירוש א'. 'נתקווצה' - ניטלו קוציה, 'נטייבה' - נחרשה. פירוש ב'. 'נתקווצה' - נחרשה 'פעם אחת' כדי ליטול קוציה, וכיון שאינה מוכנת עדיין לזריעה וצריך לחורשה בשנית, לא קנסוהו רבנן. אבל 'נטייבה' היינו נחרשה פעמיים והוכנה לזריעה לפיכך קנסוהו רבנן שלא תזרע במוצאי שביעית. ולפי הפירוש השני: כשחרשה חרישה אחת לא קנסוהו כיון 'שלא הוכנה לזריעה', אע"פ שחרישה בשביעית היא מלאכה דאורייתא כמש"כ רש"י והרמב"ן, מ"מ לא קנסוהו.

ולפי"ז ה"ה כשינכש עשבים מן המחובר דהוי מלאכת תולש מדאורייתא כיון שלא הוכנה הקרקע לזריעה לא קנסוהו רבנן, וכ"מ ברמב"ם.

והנה בירושלמי התירו מלאכת חרישה אחת שהיא בשביעית כשהיא "מחמת אונס המלכות", וכתב תוס' דאיירי בזמן ששביעית היא "מדרבנן", אבל בזמן ששביעית מדאורייתא "לא התירו רבנן אפילו חרישה אחת", אם לא כשיש בדבר סכנת נפשות. ולפי"ז אף 'חרישה ראשונה' כשאין המלכות אונסת, קונסין אותו ולא תזרע למוצאי שביעית, וברמב"ם לא הזכיר דדינא דמשנתינו איירי כשהמלכות אונסת.

והנה מבואר במשנה דגם 'נדירה' - שאפילו כשהוא 'מזבל בידים' אינו אלא תולדה שאסורה בשביעית רק "מדרבנן" - לא התירו לזרוע במוצאי שביעית אע"פ שעבר 'איסור דרבנן'.

וצ"ב לדעת התוס' דאיירי הכא בקוצים תלושים שאין ניכושם מדאורייתא מ"ש 'ניכוש דרבנן' שהתירו, ומ"ש 'זיבול' שהיא דרבנן שאסרו?

וצ"ל דבעינן תרתי, א'. רק במלאכה דרבנן. ב'. שלא תהא עי"ז מוכנה לזריעה, אבל נדירה שהיא מוכנה לזריעה קנסוהו. ובחזו"א (יט-טז) כתב: שבזיבול קנסוהו משום "שיש שבה הזיבול בפירות".

(ב). איסור "שמור ונעבד"

במשנה מבואר דשדה שנטייבה ב"ה מתירין לאכול פירותיה.

והנה בתו"כ (פ' בהר) ילפינן מקראי: "מן השבות בארץ אתה אוכל ואי אתה אוכל מן השמור" - מכאן אמרו שדה שנטייבה בש"א: "אין אוכלין פירותיה, ובה"א: אוכלים פירותיה".

ופי' הרמב"ן דלב"ש כשאינו מן השבות (מופקר) הפירות נאסרין באכילה, ולב"ה נאמר רק שאסור לשומרה אבל לא שהפירות נאסרין באכילה.

ובמס' יבמות (קכב) כתב רש"י שפירות 'שמורים' אינם אסורים באכילה, והרמב"ן (שם) ס"ל דשדה "שנעבדה" כגון שעשה לאילן גדר ומלאו עפר כיון דהוי "אברויי אילנא" פירותיה אסורים, אבל פירות שנשמרו בעבירה כיון דלא הוי "אברויי אילנא" אלא "אוקמי אילנא" אין הפירות נאסרים. והביא הרמב"ן ראייה ממשנתנו ששדה שנטייבה "לא תזרע למוצאי שביעית" - כ"ש שאין פירותיה נאכלים.

והקשו האחרונים הן במתני' קתני דשדה שנטייבה לב"ה פירותיה "מותרין".

והנה הראב"ד (בתו"כ) כתב דכל מה דשרו במתני' לאכול פירות שדה שנטייבה היינו דוקא לאחרים, אבל לחורש עצמו אסור לאכול פירותיה, כשם שאסור לו לזרעה במוצאי שביעית.

וכ"כ ב'פסקי הרי"ד' (סוכה לט) ד"מ"שומר" אסורים פירותיה לשומר עצמו, אבל לאחרים מותרים הפירות.

וזהו שהביא הרמב"ן ראייה ממתני' דרק לאחרים תנן דפירותיה מותרים, אבל לעצמו אם אסור לו לזרעה במוצאי שביעית כ"ש שאסור לאכול פירותיה.

והנה עבר והייטבה ומת, אמרו בגמ' (גיטין מד:): דלירוש מותר לזרעה במוצאי שביעית דרק לעובר עבירה קנסו ולא ליורשו.

וכתב הר"ש (כאן) בשם הירושלמי שגם כשהעובר עבירה מכרה לאחרים אסורים לזרעה במוצאי שביעית שמא יערים כדי שימצא קופצים לקנותה'.

ולפי"ז מה שהתיר הראב"ד לאחרים לאכול פירותיה היינו כשזכו בה מן ההפקר או ירשו, אבל קנו בדמים ה"ה אסורים.

ולפי"ז הגמ' ביבמות דאירי שם במוכר (עי"ש), אסור לקנות הפירות ממנו. וכ"כ בס' הישר לר"ת (זה"ח סנ"ט).

ג. הזרע בשביעית פירותיו אסורים

בחזו"א דייק ממתני' דדוקא 'נטיבה' פירותיה מותרים אבל 'נזרעה' פירותיה מותרים. והטעם לזה כתב הראב"ד דנזרעה בשביעית פירותיה אסורים משום שנאמר "כל תועבה לא תאכלו" - כל שתיעבתי לך אסור באכילה. וכ"כ הפרישה.

והנה זריעה בשביעית היא "לא תעשה", ואילו איסור חרישה הוא "עשה", שנאמר: "בחריש ובקציר תשבות".

ועיין קה"י (סכ"א) דאיסורא "דכל שתיעבתי לך" הוא דוקא באיסור ל"ת, אבל לא באיסור "עשה". עי"ש.

והנה קיי"ל שהמנכש בעיקרי האילנות חייב משום "חורש" ומשום "נוטע", ופ"ה הר"ח במו"ק (ב:): ד"מנכש" - היינו חופר בית הזרעים, והיינו עודר במעדר, וכיון שכוונתו גם לצמוחי פירות הוא חייב גם משום נוטע.

וכתב החזו"א דהחורש "במחרישה" סביב האילנות לכו"ע אינו אלא "חורש", אע"פ שיש תועלת של 'צמוחי פירי', שכשאסרה תורה "פעולת חרישה ממש" ה"ה "חורש בלבד" אע"פ שיש תועלת להצמחת הפרי. וכל פלוגתת האמוראים שם "מנכש משום מאי חייב" הוא "כשאינו עושה פעולת חרישה ממש" דאזי חד אמר: דהוי חורש. וחד אמר: זורע. וחד אמר: תרווייהו.

והנה הרא"ש פ"ה דמשנתנו אירי "בחורש בין האילנות", וא"כ הוא רק עובר על 'עשה' של "בחריש ובקציר תשבות" ובה ליכא איסורא "דכל שתיעבתי לך" כמש"כ בקה"י.

אבל "עודר" תחת האילנות שלדעת הר"ח חייב גם משום "זורע" ה"ה בכלל "כל שתיעבתי לך" דזריעה היא ל"ת. ואשר לכן כתב הרמב"ן ש"העוזק וחופר תחת הזיתים" שהוא גם 'נוטע' פירותיו אסורים באכילה.

ד. אכילת פירות בטובה

א. הראב"ד מפרש "שבטובה" - היינו 'טובת דברים', אבל אסור לתת 'דמים קלים' דהוי סחורה, והר"ן חולק עליו וסובר 'דדמים קלים' עבור סחורה ששוה יותר "לא הוי דרך סחורה".

והקשו האחרונים שהירושלמי הסתפק בצבעי שצובע בצבע של שביעית אי שרי לצבוע 'בטובת הנאה', ומסיק שאסור משום סחורה, ש"מ דדמים מועטים חשיב סחורה.

ולכך ביאר החזו"א שכוונת הר"ן "שאין דרך מקה לשלם עבור פירות הפקר", אבל 'דמים מועטים' בצבע של שביעית שכבר זכה בו הצבעי - הוי סחורה.

והרמב"ם פ"א: 'בטובה' - שנותן לו פירות כמו שעושה עמו טובה שנותן לו, או שיכניסנו לאכול כמי שעושה לו טובה.
(ב) הראב"ד (במס' עדויות) גורס: "ב"ה אוסרים בטובה" ופירש טעמייהו שגזרו חז"ל שביעית אטו שאר שני שבוע כדי שלא יהיה אדם רגיל להכנס בשדה חבירו ובגינתו שלא מדעתו גם בשאר שני שבוע.

'תמצית וסיכום' פ"ד מ"ג

שמור ונעבד ביד נכרי

שיטת הראב"ד (סוכה דף יט מדפי הרי"ף) דשמור ביד נכרי מותר, ושמור ביד ישראל אסור. אבל "נעבד" בין בנכרי בין בישראל אסור.

והק' בכפות תמרים: כיון דמחלק בין נכרי לישראל ב"שמור", מ"ט לא חילק כן באיסור "נעבד"?

והנה בגמ' ע"ז (טו:) איתא: "שדה - דאדם מצווה על שביתת שדהו". וכתבו בתורי"ד ובתוס' רבי אלחנן: דבשביעית הוזהרנו שהקרקע תשבות דכתיב: "שבתון יהיה לארץ" ואסור להשכיר שדהו לגוי בשביעית, אבל בשבת לא הוזהרנו. עכ"ד. וכ"כ מהרש"ל (ב"מ פט), ומנ"ח (מ' רחץ).

ונראה דדוקא "נעבד" ע"י נכרי הפירות אסורים משום שנעבדה עבירה "דשביתת הארץ", אבל בזה שנכרי 'שומרה' אין כאן ביטול "שביתת הארץ" אלא ביטול של "תשמטנה" - ותשמטנה נאמר על הגברא גרידא.

והק' "בתורת הארץ" כיון שנכרי החורש בא"י בשביעית מתבטלת שביתת הארץ מ"ט מותר לומר לנכרי בשביעית "חרוש בה טבאות, ואני אקחנה במוצאי שביעית", ותירץ, דרק למ"ד "יש קנין לגוי בא"י" שרי למימר כן, אבל למ"ד "אין קנין לגוי בא"י" ודאי אסור לומר כן. ולכן הרמב"ם שפוסק 'אין קנין לגוי בא"י' לא הביא דשרי לומר לגוי "חרוש בה טבאות" וכו'.

ובתוס' ב"מ (דף צ.) מבואר דרק כשהגוי 'כבר חורש בה' - התירו "מפני דרכי שלום".

והנה בה' שביעית כתב מהר"י קורקוס שאין לומר לגוי אלא 'איישר', ואילו בה' כלאים (פ"א ה"ג) כתב דס"ל להרמב"ם דמותר לומר לגוי: "זרע כלאים בשדך אע"פ שהוא בשליחות ישראל ולצורכו" ומ"ש משביעית?

ותירץ ב'דרך אמונה': דבכלאים הוא 'איסור על הגברא' - ולא על השדה, משא"כ בשביעית יש איסור על "הקרקע" משום "שביתת הארץ" כמש"כ תוס' רי"ד.

'תמצית וסיכום' פ"ד מ"ד

המָדֵל בְּנֵיתִים

המידל בזיתים - כשעוקר העץ ונותר המקום חלק נראה כמכשיר הקרקע לזריעה, ולכך סברי ב"ש דאע"פ שכוונתו להשתמש בעצים שעוקר לצורך "הסקה", מ"מ מפני "מראית העין" שלא יאמרו שכוונתו להכשיר את המקום לזריעה, לכך אסרו ב"ש, ואף ב"ה מודים שכשעוקר ג' אילנות נראה כמכשיר המקום לזריעה.

והעיר בחזו"א (יט-כ) מ"ט לעיל (בפ"ג) לא התירו לדייר שדהו אלא בשינוי משאר שני שבוע, ומ"ט הכא לא בעינן "שינוי" באופן העקירה.

וכתב דלכן תנן "המידל בזיתים" - שהוא עץ שרוב תשמישו להסקה, משא"כ שאר אילנות אסור בלא שינוי.

אכן הרמב"ם לא העתיק בס' היד דדוקא 'בזית' שרי אלא בכל האילנות.

ובמ"ר כתב ד'מדיר' הוא מסדרי עבודת השדה כל השנים, ולכן הצריכו בה שינוי. משא"כ 'מָדֵל' אינו שכיחא שהרי בשעת נטיעתן הוא מקפיד שיהיו מרווחים זה מזה, אלא שארע מקרה דלא שכיחא, ולא גזרו בה רבנן.

עוד קשה כיון שעקירה היא מן "המחובר" וכתב תוס' (מו"ק יג.) שמנכש מן המחובר הוי דאורייתא ואסור בשביעית, מ"ט הכא שרי (כה"ק באג"ט) ועמש"כ בזה לעיל (מ"א אות ד').

עוד יש לעיין, נהי נמי דאינו נראה כמכשיר הקרקע לזריעה, אך כיון שהאילנות הסמוכות יגדלו יותר טוב, הר"ז כ'מזמר' לתועלת השבחת האילן.

וכתב בס' 'פאת השולחן': שזמירה משבחת את האילן. ואילו 'מָדֵל' אינו אלא כמסלק המזיק והו"ל לאברויי ושרי.

וצ"ב מ"ש מהא דתנן "אין מעשנין תחת האילן בשביעית כדי שינשרו התולעין מן העץ" הרי אינו משביח אלא מסלק המזיק, ומ"מ אסור דהוי עבודת השדה. ועיין מש"כ שם.

'תמצית וסיכום' פ"ד מ"ה ומ"ו

זימור

שיטת הרמב"ם דאחד הכרם ואחד שאר אילנות יש בהן איסור "זמירה" מה"ת.

והרדב"ז הביא שכן מבואר להדיא במכילתא דרשב"י. וכ"כ רשב"ם (ב"ב דף פ.), אולם רש"י (מו"ק דף ג.) כתב: 'זימור בכרם' - 'וקירסום באילנות', ומבואר שם בגמ' 'דקירסום אינו אלא מדרבנן' ש"מ ד"זימור" אינו אלא כדכתיב "כרמך לא תזמור".

והנה לשון המשנה (כאן): אין קוצצין בתולת השקמה "מפני שהיא עבודה", ולעיל במשניות שם תנן "לא יחפהו בעפר" ולא קתני כדהכא "מפני שהוא עבודה". וכתב המ"ר משום דהכא הווה דאורייתא דהר"ז כ'זומר בכרם'.

והנה הכא תנן (מ"ה) 'המבקיע - בזית' ופ"ה הר"ם: מחתך עצי זיתים לקחת מהם עצים. ובמ"ו תנן: 'המזנב בגפנים' ר"ע אומר קוצץ כדרכו, וקשה הן בגפן לכו"ע "זימור" הוא מה"ת.

אכן הכא קתני "מבקיע בזית" ולא קתני "המקרסם בזית", וכן תנן הכא "המזנב בגפנים" ולא קתני "המזמר בגפנים" ש"מ שפעולות הללו אינם כצורת מלאכת מזמר.

והביאור בזה דכתב התויו"ט דאיירי הכא שצריך הזמורות ל'הסקה', וכתב החזו"א (יט-יד-טו) דחלוק 'מלאכת זימור' שנעשית בדקדוק רב, מקוצץ ענפים "להסקה" שאינו מקפיד אלא שהענף יהיה בידו, ואינו מדקדק בצורת החיתוך כבמזמר, ולכן לא הוי בכלל "כרמך לא תזמור".

'תמצית וסיכום' פ"ד מ"ו-ז-ח

(א). מאימתי אוכלין פירות שביעית

כתב הר"ש: דקודם השיעורים שנאמרו במשנה ה"ה מפסיד הפרי ורחמנא אמר "לאכלה" - ולא להפסד. ובפ"ה הרא"ש מבואר שקודם השיעורים הללו אסור 'לתלשן' מן האילן.

וכתב החזו"א (י"ט-כז) דמשמע שאם נשרו מעצמן מן האילן מותר לאכלן אע"פ שאין עדיין דרך לאכול פרי בגודל זה, דאי אסרת עליה, כ"ש שיהיה הפסד.

אמנם מהת"כ משמע שאין פירות שביעית נאכלים אלא כשיש להם "שם תבואה", וכן לשון הרמב"ם (פ"ה הט"ו): אין אוספין פירות שביעית כשהן בוסר, שנאמר: "תאכל תבואתה", אינה נאכלת עד שתעשה תבואה. אבל שם (ה"ח) כתב הרמב"ם וז"ל: אבל משיתחיל לעשות פרי "לא יקוץ אותו" שהרי הוא מפסיד האוכל, ונאמר: "לאכלה" - ולא להפסד.

מבואר ברמב"ם דתרי דיני איכא: א'. לא יקוץ משום "לאכלה" - ולא להפסד. ב'. אף כשנשר מעצמו לא יאכלנו כיון שלא הגיע ל"שם תבואה".

ובלשון הגמ' (פסחים נד): קתני: "רבי אלעי קץ כפנייתא בשביעית", ופריך בגמ': היכי עביד הכי "לאכלה" אמר רחמנא ולא להפסד.

(ב). מאימתי פירות שביעית הן 'הפקר', ומאימתי חלה עליהן 'קדושת שביעית'

א'. מבואר במתני' דקודם שהגיעו הפירות לעונת המעשרות אסור לקוצצם משום "לאכלה" - ולא להפסד, וכיון שהגיעו לעונת המעשרות שרי.

ובמתני' דמעשרות (פ"ה מ"ג) מבואר שקודם עונת המעשרות מותר למכור הפירות לע"ה החשוד על המעשרות, וכן מותר למכור לו בשביעית.

וכתב ב'מקדש דוד' דמבואר בזה דקודם עונת המעשרות לא חלה קדושת שביעית על הפירות, והא דאסור להפסידם קודם עונת המעשרות ע"כ הוא משום שהוא מפסיד עתה את "העתיד" להתקדש בקדושת שביעית. עכ"ד.

והחזו"א חולק וס"ל דחלות קדושת שביעית היא קודם עונת המעשרות (וביאר המשנה במעשרות שם באופן אחר). והביא החזו"א מהר"ש (פ"ט מ"א) שכתב: שתבואה שנזרעה בשביעית ויצאה לשמינית ועדיין לא הביאה שליש בשמינית "וקצרה", התבואה קדושה בקדושת שביעית אע"פ שלא הביאה שליש, והרי 'עונת המעשרות' בתבואה הוא דוקא "משליש", ש"מ דקדושת שביעית חלה קודם עונת המעשרות, ש"מ.

ב'. והנה לכאורה מאותו הזמן שחלה קדושת שביעית על הפרי, מאותו הזמן חל "תורת הפקר" על הפירות. אמנם החזו"א (ערלה ג-טו) הוכיח מהירושלמי "דאף קודם חנטת הפרי" חל הפקר כיון שהוא גידולי שנת השבע, ואע"פ שקדושת שביעית תחול אח"כ.

ובס' קה"י (ס"ג) הביא מהר"ן (ר"ה דף טו) דירק שגדל בשביעית ויצא לשמינית ונלקט בשמינית דלא חלה עליו קדושת שביעית, מ"מ פטור מן המעשר, וביאר שעיקר דין 'הפקר' פירות שביעית אינו מחמת 'קדושת הפירות' אלא מחמת "לתא דקדושת הארץ דרחמנא אפקריה לארעא לגבי מה שצומח בה".

ג'. 'ביכורים' בשנת השבע

רש"י (שמות כג-יט) כתב: דביכורים נוהגים בשביעית, וברש"י (יבמות דף עד.) מבואר דאין בשביעית ביכורים. (ועיין אור החיים דברים כו-ב).

וכתב החזו"א (ערלה יא-יה) דאי חנטו בשביעית או הביא שלישי הן 'הפקר' ואינם שלו ואיך יביא ביכורים?

ומרן הגרצ"פ פראנק זצ"ל כתב דקריאת שם 'ביכורים' על הפירות היא במחובר לפני שהפרי ראוי לאכילה, וקדושת שביעית לא חלה אלא כשיגיע 'לעונת המעשרות'.

אכן כבר נתבאר לעיל שהחזו"א סובר דקדושת שביעית חלה 'קודם עונת המעשרות' מדאסור לאפסדינהו. ובס' 'מקדש דוד' כתב דרק מעונת המעשרות חלה קדושת שביעית.

והנה הרמב"ם בפהמ"ש כתב שאסור לקצוץ אילן טעון פירות קודם עונת המעשרות "לפי שהוא גוזל בני אדם, שהקב"ה נתן פירותיהם לכל אדם".

והק' בתויו"ט הן בגמ' פסחים (נב) מבואר דהטעם הוא משום "לאכלה" - ולא להפסד.

וכתב בס' 'שמועות חיים' דלפמ"ש"כ החזו"א דהפקר לרבים הוא קודם שהגיע הפרי ל'עונת המעשרות' וקדושת שביעית היא רק כשהגיע ל'עונת המעשרות', ו"לאכלה" - ולא להפסד שייך רק כשהפרי קדוש בפועל, א"כ צ"ב מ"ט אסור לקצוץ אילן בשביעית קודם עונת המעשרות, וע"כ כתב הרמב"ם טעם חדתא שהוא "גוזל את הרבים".

אכן באמת כיון שהוא "הפקר" ולא זכו בו הרבים אי"ז גזילה ממש, אבל לאחר שהגיעו לעונת המעשרות הוא איסור דאורייתא משום 'לאכלה' - ולא להפסד.

'תמצית וסיכום' פ"ה מ"א

(א) בנות שוח

בתו"כ ילפינן מקרא ד"שבת שבתון" דבנות שוח שביעית שלהן 'בשנה שניה'. וצ"ת הן בגמ' ר"ה (יב:) ילפינן מקרא "ועשת את התבואה לשלש שנים" דבפירות האילן אזלינן בתר "חנטה", ומ"ט בעי קרא חזתא.

ותירץ ב'תורת הארץ' דאמרו בגמ' (נדרים נח:): דשניא שביעית דאיסורו ע"י קרקע בטילתו ע"ג קרקע יצאו שאר מצות התלויות בארץ דבעינן נמי "דיגון" בידי אדם, לכך בעי קרא חזתא לגבי שביעית דאזלינן בתר חנטה.

ובתוס' (ע"ז דף יד.) כתבו: דסתם אילן "רוב גידולו בשעת חנטתו", ובנות שוח רוב גידולו "בשעת לקיטתו", לכך בעינן קרא חזתא דאזלינן בתר חנטה גם "בבנות שוח". ולכן איתא שם בגמ': "הוסיפו עליהם בנות שוח".

והראב"ד פי' דברי הגמ' דבעינן קרא לחייבו "מצות ביעור" כיון שבנות שוח דשמינית באים קודם שכלו מן העץ בנות שוח של שביעית, וקמ"ל דאזלינן לגבי ביעור כשכלו פירות דשנות השבע.

(ב) פרסיות

בירושלמי מפרש דפלוגתא דפרסיות היא מה טיבען האם מבשילות "בשנת חנטתן" או "בשנת לקיטתן".

'תמצית וסיכום' פ"ה מ"ב

(א). לוף שעברה עליו שביעית

כתב הר"ש דאיירי שנעקר בשביעית, ונותרו בקרקע והצמיחו עלים בשמינית, והנה קי"ל שירק שנעקר בשביעית שעליו הן שביעית וחזר ונשתרש בשמינית ורבו גידולי שמינית על שביעית "הותר כולו", כיון שרבו גידולי היתר על גידולי איסור. ולפי"ז אין הנידון במשנתנו על קדושת שביעית דקדושת שביעית בטלה ברוב היתר.

אכן דין ביטול נאמר רק "באיסורים" דאיסור בטל בהיתר, אבל ירקות שביעית הן "ממון הפקר" וממונות אינם בטלים, ועל זה נחלקו האם יעשה בעל השדה חשבון עם העניים.

דאם "ביעור" הוא רק לעניים ולא רשאי בעל השדה לזכות בו, צריך לחשב עם העניים מה גדל עד הביעור, ומה גדל בשמינית, אבל אם רשאי גם הוא לזכות בהן הרי זכתה לו שדהו וכולו שלו.

ולדעת הרמב"ם ש"ביעור" היינו כילוי מן העולם "אין לעניים עליו חשבון" - כיון שלא הותר לעניים מעולם פירות לאחר הביעור, וכיון שרבה ההיתר של שמינית על האסור הכל לבעל השדה.

(ב). ספיחין שיצאו משישית לשביעית

כל 'ירק שהתחיל לגדול בשישית' לדעת הר"ש אין בו משום ספיחין כיון דאיסור ספיחין ילפינן מקרא ד"הן לא נזרע" וגו', בזריעה תליא מילתא.

אולם 'תבואה' שלא הביאה שלישי בשישית אלא בשביעית אסורה משום ספיחין.

וביאר בס' 'שערי אמונה' דתבואה שאני דלפני ש"הביאה שלישי" לא חשיבא כלל, אבל ירק ראוי 'קטן - כגדול' - כדתנן ברפ"ק דמעשרות.

ובתוספתא (ריש מעשרות) תנינא: "כל שתחילתו אוכל" כגון ירק - חייב בתחילתו וחייב בסופו.

הר"ש כאן הביא מירושלמי שלוף שהביא 'כביצה' בשישית אינו נאסר משום ספיחין.

והנה הר"ם והר"ש פירשו: "לוף" - מין בצל בעל פקעת גדולה, אולם רש"י (שבת דף קכו.) פי' שהוא מין 'קטניות'.

ובמס' ר"ה (יג: ד"ה אשתמטיה) שיטת רש"י דהא דתנן (פ"ב מ"ז): "אורז ודוחן בתר השרשה" שהדברים אמורים "בכל מיני קטניות".

וצ"ב לפי"ז מ"ט לוף לא סגי ליה ב"השרשה בשישית" לאפוקי מדין ספיחין ואמאי בעינן שיגדל בשישית 'כביצה', הן ההשרשה קובעת את שנתו.

'תמצית וסיכום' פ"ה מ"ד

א. כתב הרע"ב: שאם הוסיף הלוח צמחים בשביעית אסור לעוקרו משום הפסד הפרי. ופירשו התוס' יו"ט דכשעוקרו בשינוי לא ימלט הפסד הפרי שבקרקע.

ויש בזה חידוש כיון דבירק אזלינן לקדושת שביעית "בתר לקיטה" וכשהוא בקרקע עדיין לא נלקט מ"מ יש בזה הפסד ירק שיהיה ודאי שביעית.

ובס' 'שערי אמונה' הק' דגם כשנשלם גידולו בשישית ולא הוסיף בשביעית, הן שיטת הרמב"ם דלגבי קדושת שביעית אזלינן 'בתר לקיטה' ולא אחר גמר גידולו, ומ"ט שרי לעוקרו במאפרות של עץ, הן יש בזה הפסד? וצ"ע.

ב. כבר נתבאר ששיטת הרמב"ם דרק לגבי קדושת שביעית אזלינן בתר 'לקיטה', אבל לגבי 'איסור ספיחין' בעינן 'שיגדל גם בשביעית' ולא סגי בלקיטה בשביעית.

אך עכ"פ אם הוסיף אסור משום ספיחין, ואסור לעוקרו במאפרות משום הפסד. והק' החזו"א (ט-ג) הן כתב הרמב"ם (פ"ד הי"ח): דספיחין 'מצוה לעוקרן בידיהם' ואסורין באכילה, ומה שייך לאסור עקירתו משום "לאכלה" ולא להפסד?

'תמצית וסיכום' פ"ה מ"ה

א. לוף שיצא לשמינית מותר מיד, ולא חיישינן שמא עקרו בשביעית, כיון דצריך לעוקרו 'בשינוי' ע"י מאפרות וקרדומות - טריחא ליה מילתא.

והק' בתפא"י אי חשדינן ביה, מ"ט לא חשדינן ליה 'שיעקרנו כדרכו' ואע"פ שמחזי כעובד בשביעית. ותירץ, דלא חשיד לעבוד בפרהסיא על איסורי שביעית שלא יענישוהו בי"ד, ובחזו"א (ט) תירץ דאע"פ שחשוד לסחור בפירות שביעית לא חשיד על 'עבודת האדמה'.

ב. המוציא 'לוף' לפנינו מן הטמון בשביעית עצמה ואומר 'משישית היא' אסור, דחשדינן ליה 'דלקטן בשביעית בשינוי' וחזר והטמינם, ואע"פ שטריחא ליה לעוקרן בשינוי, זהו רק לגבי "עקירה בשינוי בשביעית כדי למוכרן בשמינית", דאין אדם טורח בשינוי בשביעית כדי להרויח בשמינית, שהרי יכול ללוקטו 'כדרכו' בשמינית. אבל כדי להרויח ממון "לאלתר בשביעית" חיישינן שמא לקטו בשביעית בשינוי כדי למוכר בשביעית לאלתר להרויח ממון בשביעית.

'תמצית וסיכום' פ"ה מ"ו

א) לפני עור לא תתן מכשול

מבואר במתני' דכל איסור מכירת 'כלי עבודה קרקע' אסור דוקא בשביעית עצמה, אבל 'בערב שביעית' מותר, אע"פ שספק שמא יעבוד עמהם בשביעית עצמה.

וכן תנן (פ"ה במעשרות מ"ג) דשרי למכור פירותיו לע"ה קודם 'עונת המעשרות' אע"פ שיגיעו ברשותו לעונת המעשרות והוא חשוד על המעשרות, ואע"פ שהוא ספק דאורייתא ד"לפני עור".

וכתב בס' קה"י דמוכח מכאן ד"שם מכשול" הוא דוקא אם יהיה עבירה לאלתר, אבל אם רק כשישתנה המצב יהיה בו עבירה אין כאן "שם עבירה דלפני עור לא תתן מכשול", והוא חידוש דגם "ספק דאורייתא לחומרא - לא אמרינן ביה".

ובחזו"א (סי"ב סוסק"ט) כתב: דאם נבוא להחמיר בספק, נעשה מכשול ונמנע מודאי עשיית חסד ודרכי חיים ושלום מעצמינו ומהם, ונצטוינו לא להרבות שנאה ותחרות בינינו בין ע"ה, עי"ש.

ב. מזרה

יש לעיין לדעת הר"ש שמותר לקצור כדרך הקוצרים משדה הפקר, מ"ט אסור למכור לו "מזרה" הן רשאי לזרות כדרכו בשדה הפקר?

ועיין תויו"ט שכתב שמזרה 'דרכו לזרות הרבה', דלמעט תבואה סגי בזורה 'מיד אל יד', נמצא דרוצה לזרות הרבה, ועיין חזו"א (יב-ט) ד'הרבה' נראה כצובר לאוצר ואצירה לאוצר היא כסחורה. ולכן דין זה נוהג גם בשדה הפקר, כשם שאסור לאגור הרבה משדה הפקר.

'תמצית וסיכום' פ"ה מ"ח ומ"ט

מבואר במתני' דלכתחילה לא ימכור לו אלא ה' כדי שמן, וט"ו כדי יין ולא יותר, דחשדינן שיש לו כרם משומר, אך אם הביא יותר, מוכרין לו כדים כפי הכמות שהביא.

וביאר בתפא"י: דלכתחילה לא תלינן שיביא יותר, דכולהו אינשי קפצי לזכות בפירות שביעית ומשערין שהוא יאסוף בין כולם את הכמות הנזכרות במשנה, אבל אם כבר הביא יותר מכמות זו תלינן שהיא אדם מוצלה ומוכשר יותר משאר בנ"א.

אולם הרמב"ם (פ"ד הכ"ד) לא מפרש כן. כיון דהכל תלוי במספר הקופצים ובכמות הענבים אשר בכרם, אלא נאמרה כאן ההלכה שנאמר במשנה הקודמת: "דאסור לאסוף משדה הפקר כמות שנראית כרוצה לאגור לאוצר" - משום סחורה, ואם עבר והביא לא קנסינן ליה שמה שהביא יותר יפקיר אלא "מותר להשתמש בכל מה שהביא" ולא אירינן בסיפא "בהיתר למכור לו יותר כדים" - ד"מותר" - אשמן קאי.

'תמצית וסיכום' פ"ו מ"א

(א) מקום שהחזיקו עולי מצרים ולא החזיקו עולי בבל

דעת הר"ש סיריליאו דלא נאסר שם אלא עבודת קרקע, אבל אין קדושה על פירותיה ואין בהם ביעור, וכ"מ בשנות אליהו.

המל"מ (פ"ד הכ"ו) מסתפק בדעת הר"ש שכתב 'נאכל אחר הביעור', ולא הזכיר אם יש בו קדושת שביעית קודם זמן הביעור, וכתב שבפשטות משמע שהן קדושים בקדושת שביעית, אלא שפטורים מן הביעור.

גם מהרמב"ן (פר' בהר) שהוכיח ממשנתינו דמצות ביעור אינה אלא 'מדרבנן' מד'נאכל אחר הביעור' משמע שקודם זמן הביעור קדושת שביעית עליהן.

והקשה בחזו"א (ג-כא) דבסוריא מבואר (לקמן מ"ב) דאסור לקצור בשמור כדרך הקוצרים, ש"מ דהפירות הן הפקר, וסוריא קילא ממקום שכבשו עולי מצרים, כ"ש שבמקום שכבשו עולי מצרים הפירות הן הפקר, וא"כ הפירות קדושים בקדושת שביעית, דמחמת קדושת הפירות הן הפקר ולכך כתב דש"מ דבסוריא יש קדושת שביעית בפירותיה, וא"כ ק"ו במקום שכבשו עולי מצרים.

ויעויין בקה"י (ס"ג) שהוכיח מן הר"ן (מס' ר"ה) שגם מה שלא קדוש בקדושת שביעית יכול להיות הפקר, עי"ש.

(ב) איסור 'נעבד'

הרמב"ם מפרש "לא נאכל" מה שנעבד באיסור, ש"מ דס"ל דנעבד אסור, והקשו דבפ"ד (הט"ו) כתב שהנזרע בשביעית ויצא לשמינית אין בו איסור, ואמאי הא נזרע בשביעית באיסור?

ויעויין בס' קה"י (שביעית סכ"א) שכתב שאיסור של "אינו מן השבות" הוא רק על הקדוש בקדושת שביעית, עי"ש בביאורו.

ובס' הי"ד כתב הרמב"ם "אינו נאכל" משום איסור "ספיחין", ובפהמ"ש לא פירש כן דכתב הגר"א בשנות אליהו שהרמב"ם ס"ל דהמשניות אזלו כמ"ד שלא גזרו על הספיחין.

(ג) קדושה ראשונה קדשה לשעתה

א'. רש"י כותב במס' חולין (ו:): שבמקום שכבשו עולי מצרים ולא רצו עולי בבל להחזיר קדושתה כגון 'בית שאן' מותר לחרוש ולזרוע שם בשביעית כדי שיסמכו עליהם עניים ללקוט לקט שכחה ופאה.

והק' מהרי"ק ובמשל"מ (פ"ד הכ"ז) הן במתני' מבואר להדיא שמקום שכבשו עולי מצרים ולא כבשו עולי בבל "אינו נעבד".

ותירץ מהרי"ק: דמשנתנו קאי כמ"ד 'קדושה ראשונה קדשה לעתיד לבא', ובאיסורי תורה ודאי אסור, אבל איסור אכילה לאחר הביעור דכתב הרמב"ן (עה"ת) שהוא איסור דרבנן לא החמירו בה, אבל הגמ' בחולין קאי כמ"ד 'קדושה ראשונה לא קדשה לעת"ל', ולכן אף עבודת קרקע הותרה.

עוד תירץ דלעולם קדושה ראשונה לא קדשה עזרא לעת"ל, ובזמן עזרא באמת היתה בית שאן כחול"ל לכל דבר כיון שלא קדושה, אלא שבדורות שאחר עזרא אסרו חכמים במקומות שכיבשו עולי מצרים מדרבנן משום גזירה מאוחרת משום סיבה שהיא. (ולא פירש מה הסיבה).

ב'. הרמב"ם (פ"א מתרומות ה"א) ביאר דקדושה ראשונה שבאה מכח חזקה, כיון שכיבשה נבוכדנצר בטלה החזקה, אבל קדושה שניה שבאה מכח "ישיבה", לא בטלה. והק' בכס"מ הן גם "חזקת ישיבה" בטלה בגלותם. עוד צ"ב הן גם בזמן יהושע לאחר כיבושם "התיישבו בא"י" ולמה "חזקת ישיבה" זו בטלה?

וביאר החת"ס (חולין ז.). "דכיבוש נבוכדנצר הפקיע קדושת א"י שבאה מכח כיבוש משום "קנין כיבוש" שיש לגוי בא"י, וכן "חזקת ישיבתם" בטלה דאמרו בגמ' (שבת קמה:): "דנ"ב שנה לא עבר אדם בא"י אחר חורבן ראשון, וא"כ גם חזקת ישיבה בטלה."

אבל לאחר חורבן בית שני דכתב המפרש (רמב"ם פ"ה מקדה"ח הי"ג) שהקב"ה הבטיחנו שלא יכלו בני"א מא"י לכן חזקת ישיבה נותרה על מקומה, והיכן הבטיחנו? ע"כ מדדרשו בגמ': "אשר ירשו אבותיך וירשתה" - ירושה ראשונה ושניה יש להם שלישית אין להם, והיינו שקדושת עזרא מהני אף לעת"ל שא"צ קידוש מחודש. וע"כ משום שגם אחר חורבן בית שני לא פסקו התנאים והאמוראים מא"י, ואע"פ שלאחר חורבן בית שני נתדלדלו יושבי א"י, מ"מ גם בקדושת עזרא לא היו כ"א ד' רבבות, וכ"כ בס' דרך חכמה (פ"ו מבה"ב הט"ז).

ג'. קדושה שניה

כתב הרדב"ז לדייק מלשון הרמב"ם דחזקת כיבוש א"צ "קדושת פה", אולם "חזקת ישיבה" בעי גם קדושת פה, וכ"כ המאירי (מגילה דף י' ע"א).

והנה בגמ' (חולין ו.) מבואר שבית שאן אף בזמן רבי דינה כחול"ל.

והק' מהר"י עמדין הן תניא במגילת תענית שכבשו חשמונאי ובניו את בית שאן ובקעתה וא"כ מכלל כיבוש שני היא?

ונראה דבזמן עזרא לא שייך קידוש מכח "כיבוש", דכיון דהיה עול מלכות עליהן לאו כיבוש הוא, (כמבואר לקמן מ"ב אות א').

ועיין בכס"מ (פ"א מתרומות ה"ה) בשם הרשב"א דמקומות הרחוקים מעיקר ישוב א"י לא קידשו, ומקור דבריו במגילת תענית (פ"ג) דעל "מגדל צור" איתא: "כבשוה והושיבו ישראל בתוכה", ועל בית שאן קתני שם: גברה בית חשמונאי והגלו יושביה, ולא קתני "והושיבו ישראל בתוכה".

ד) שביעית בזה"ז

א. כתב הר"ש דלדעת רבי אליעזר שס"ל שקדושת עזרא מאליהם קיבלו עליהם מ"מ לאחר שקיבלו עליהם היא מן התורה אע"פ שאין רוב יושביה עליה, ומסתמא לא קיבלו עליהם אלא בזמן שבהמ"ק קיים, ולא קידשוה לעת"ל, וא"כ בזה"ז היא רק מדרבנן.

והרמב"ם פסק דקדושת עזרא קדשה לשעתה וקידשה לעת"ל וקדושת עזרא היא רק מדרבנן משום "שלא היו כל יושביה עליה", וכתב בבית הלוי (ח"ג ס"א) שהקידוש דעזרא הוא קידוש מוחלט ואם אח"כ יעלו רוב יושביה עליה א"צ קידוש מחודש, וכ"כ בחזו"א (שביעית ג-טו).

ובהגר"ח הלוי (כת"י) כתב דכשאינן ביאת כולכם הוי חיסרון בקידוש, ואפילו אם עכשיו יבואו כולם לא תתקדש הארץ מדאורייתא.

ב. עוד כתב בבית הלוי דכיון דקיבלוה בימי עזרא 'באלה ובשבועה' אי"ז כשאר דרבנן, ולא אמרינן ביה ספיקא דרבנן לקולא.

ג. כתב בס' החינוך (רפ"ד): דמי שהוא במקום המסופק אם הוא מא"י ראוי להחמיר בדבר לפי שהיא ספק דאורייתא וקי"ל ספיקא דאורייתא לחומרא, ומן הדומה שחז"ל היו מחמירין אפילו בפירות שחיוב המעשר שלהן היא מדרבנן במקומות המסופקים אם הם מא"י, וכ"כ במל"מ (פ"ד מתרומות) להוכיח דאע"ג שהרמב"ם פוסק דתרומה בזה"ז דרבנן מ"מ בכל ספיקות דיזן פוסק גם הרמב"ם לחומרא.

ובחזו"א (שביעית כב-א) כתב דאע"פ שבזה"ז שביעית נוהגת רק מדרבנן מ"מ כיון "שעיקר הספק הוא בדאורייתא בזמן הבית" אזלינן בזה גם בזה"ז לחומרא.

ועיין רשב"ם (ב"ב פ:): דספק זימור בזה"ז הוא ספיקא דאורייתא לחומרא.

'תמצית וסיכום' פ"ו מ"ב

סוריא

א. במשנה מבואר דיש דברים שסוריא כא"י, ויש דברים שהיא כח"ל משום 'דסוריא' היא "כיבוש יחיד", וכיבוש יחיד לאו שמיה כיבוש.

ומבואר דלמ"ד כיבוש יחיד שמיה כיבוש - סוריא היא כא"י לכל דבר, ודינה ככיבוש יהושע.

והק' הגר"ח הלוי זצ"ל הן אף קדושת יהושע בטלה, וא"כ גם כיבוש דוד בטל, דלא קדוש בזה"ז אלא מה שכיבשו עולי בבל.

והביא שהראב"ד סובר (פ"ד הכ"ח) שעולי בבל לא כבשו לסוריא, וכתב בכס"מ דהרמב"ם סובר דיש מקומות בסוריא שכיבושם עולי בבל, וכ"כ במלאכת שלמה (חלה פ"ד מ"ז) בשם הר"ש סיריליאו. ואף לשיטת הרמב"ם קשה כיון שכבשוה עולי בבל, אף אם כיבוש יחיד דדוד לאו שמיה כיבוש, תפ"ל משום כיבוש עולי בבל שהוא כיבוש רבים.

ותירץ דמבואר בירושלמי (שביעית פ"ו מ"א) דילפינן מקרא: "והיטבך והרכב מאבותיך" - דקדושה ראשונה היא מחמת שלא היה עול מלכות עליהם, ואילו היה עול מלכות עליהם לאו "תורת כיבוש" עלה, משא"כ קדושה שניה נתרבה אע"פ שעול מלכות עליהם, דקדושה שניה אינה אלא בסיבת "חזקת ישיבה" וחזקת ישיבה לא בטלה כמש"נ במ"א. וגדרים אלו אינם תלויים דוקא בקדושת יהושע, ובקדושת עזרא, אלא היא הלכה בקדושה "ראשונה" - ובקדושה "שניה", דקדושה ראשונה היא ע"י "כיבוש", ושניה היא "בחזקת ישיבה", וא"כ אם כיבוש יחיד שמיה כיבוש, א"כ מזמן דוד המלך סוריא נכבשה כדת, וכדין קדושה ראשונה. וכיון שעלה עזרא והתיישב בה, ה"ה כא"י לכל דבר.

אבל אם כיבוש יחיד דדוד אינו כיבוש, א"כ עליית עזרא לסוריא צריכה להיות אף היא ע"י כיבוש, וכיון שעול מלכות עליהם "לאו תורת כיבוש היא", וא"כ גם קדושה שניה אין לה כיון "שלא היה במקום זה ירושה ראשונה ממילא גם בכיבוש עזרא לא חלה עליה תורת א"י".

ב. בירושלמי שאיל במה נאמר "עושי בתלוש בסוריא אבל לא במחובר" אם בפירות שביעית שיצאו למוצאי שביעית לחרוש מותר לקצור אסור?

וקשה הן כך הוא דינא שתבואה שהביאה שלישי בשביעית ויצאה למוצאי שביעית **מותר לתורשה** (למ"ד דתוספת שביעית היא הל"מ, ועל מוצאי שביעית אין דין תוספת) ולקצרה כדרך הקוצרים אסור, כיון שהיא קדושה בקדושת שביעית? וביאר בחזו"א דהן כתב הרמב"ם שקצירה כוללת שני אסורים, אחד לצורך פירות, ואחד לצורך עבודת האילן והקרקע, ומדאסר "לקצור" ש"מ דכל קצירה אסורה אפילו לצורך האילן והקרקע, ולכך פריך אי חרישה מותרת בשמינית ה"ה קצירה לתועלת האילן והקרקע מותר ומ"ט אסר כל "סוגי הקצירה".

'תמצית וסיכום' פ"ו מ"ג

תנן בצלים שירדו עליהם גשמים וצמחו אם היו העלים שלהם שחורים אסורים הוריקו מותרין.

א. **שיטת הר"ש:** במש"ר פירשו: דאיירי שנעקרו בשישית ושוב נזרעו בשביעית (וכ"כ במלאכת שלמה בשם הרשב"א), ולפי השיטות שביקרו אזלינן בתר "גמר פרי" איירי שנגמר "בשישית" ונכנס לשביעית, "והוסיף עלים" אבל הפרי כבר נגמר בשישית.

שיטת הרמב"ם: שהבצל רק מונח "ע"ג האדמה ואינו מושרש", והשאלה היא האם העלים שצמחו הם מכח האדמה שתחת הבצל או מכח הבצל.

ב. גדולי היתר מעלים את האיסור

בבבלי ובירושלמי נחלקו אמוראים בבצל של שביעית שיצא לשמינית ורבו גדולי היתר על האיסור, האם גדולי היתר מבטלין את האיסור. ונחלקו הראשונים בביאור מחלוקתם:

שיטת הר"ף: כיון שהבצל קדוש בקדושת שביעית א"כ העלים יוצאים מפירות שביעית, והר"ז כמו שאמרו בגמ' (בכורות ה:): "היוצא מן האסור אסור", כביצה היוצאת מעוף טמא. (קרבן אורה). או שהעלים אינם קדושים משום שהם יונקים מהקרקע ומכח האויר והאקלים (ולא כביצה היוצאת מן העוף) והם היתר, וכיון שהם מרובים על העיקר העיקר בטל לעלים ומותר, כיון שהיניקה והצמיחה החדשה ממוגנת וממסת את הגדילה הישנה ומבטלת את גישמה, פנים חדשות באו לכאן אף לעיקר (קרבן אורה וחזו"א).

ואם "דך" את הבצל "קודם זריעתו" לכו"ע אין הגידולים נמשכין אחריה, דהוי כדבר שזרעו כלה. (חזו"א).

שיטת הרא"ש: דטעם המתיר הוא כדלעיל שהעלים של היתר הפכו את הבצל להיתר, אולם טעם האוסר הוא משום שאין העלים מעורבין עם העיקר אלא 'האי לחודא קאי והאי לחודא קאי', וסגי ברוב (וא"צ 1/60) דברוב כבר בטל העיקר.

ולשיטת הרא"ש כשהגמ' אומרת "כשדכנן" הכוונה "לאחר שעקרן - דכנן" ויש כאן 'תערובת' רגילה והמיעוט בטל.

ג. תערובת 'מין במינו ואין לו מתירין'

א) מה בין "תערובת לאכילה" - "לתערובת לביעור"

הר"ש מפרש מה שאמרו בירושלמי: "אין שביעית אוסרת אלא בביעור" - היינו תערובת דרך גדילתה. "אבל לאכילה" היינו תערובת שאינה דרך גדילתה אלא נתערבה בקערה, ופ"י תוס' (נדרים שם) ש"לאכילה" הכוונה שתלשם והביאם לביתו לאכלם. ו'לביעור' הכוונה שהתערובת היא בגדילתה בשדה.

עוד פירש הר"ש ד"לאכילה" היינו קודם זמן הביעור, ו'לביעור' - היינו תערובת "לאחר זמן הביעור", ופ"י הנוב"י: דכיון דעבר זמן הביעור ולא ביער קנסוהו רבנן שיאסור בכל שהוא.

שיטת הר"ף: ד"לאכילה" היינו קודם זמן הביעור - כיון שיכול לאוכלו בהיתר הר"ז כדבר שיש לו מתירין שאינו בטל, אבל לאחר הביעור אין לו מתירין - ולכן בטל.

דבר שיש לו מתירין אינו בטל

שיטת רש"י שטעם הדבר משום "שעד שתאכלנו באיסור תאכלנו בהיתר", (כיון שבמציאות האיסור נמצא כאן שהרי לגבי 'טומאת משא' אינו בטל - אחיעזר).

אולם הר"ן (בדרים נו.) כתב: דביטול הוא רק כשיש התנגדות בין המינים המתערבים, וכיון שגם האיסור סופו להיות מותר אין כאן "שם גמור לאיסור", והר"ז כתערובת היתר בהיתר שאין בה ביטול.

'תמצית וסיכום' פ"ו מ"ד

(א) יסוד זמן איסור ספיחין

כתב החזו"א (ס"ט סקי"ג) דשיטת הרמב"ם דשני מיני איסורי ספיחין איכא.

א'. ספיחין שיש עליהם קדושת שביעית, והיינו שנלקטו בשביעית. ב'. נזרעו בשביעית ונלקטו בשמינית שאין עליהם קדושת שביעית אלא שנעברה בהן עבירה.

והנפק"מ ביניהם:

א. "ספיחין שנלקטו בשביעית" אין להם היתר עולמית, ואסור להאכילן לבע"ח.

ב. "ספיחין שנלקטו בשמינית" ואין עליהם קדושת שביעית אסורים באכילה רק עד שיעשו כיו"ב, וכשיעשו כיו"ב אף הם עצמם מותרין, וכל זמן שלא עשו כיו"ב בהמה רועה ע"ג כדרכה.

(ב) 'יעשו ביוצא בהם'

שיעור "יעשו כיו"ב" - לא סגי בילקטו בשמינית, אלא שגם ירבה ההיתר על האיסור, משום שחיישינן "שלא ילקוט בשביעית ויאמר ליקטתי בשמינית". (חזו"א).

'תמצית וסיכום' פ"ו מ"ה

(א) אין מוציאין פירות שביעית לחו"ל

כמה טעמים נאמר בדבר:

א. הר"ש כתב שהטעם הוא: משום ש"מצות ביעור" צריכה להיות בא"י דוקא, והוסיף הר"ש שגם קודם הביעור אסור להוציאם לחו"ל, ולפי"ז פירות שאין להם ביעור שרי.

ב. מהרמב"ם משמע שמשום 'קדושת שביעית' אסור להוציאם לחו"ל, וכ"כ הר"ש משאנן (תוס') שמא "יחליפו פירות שביעית בפירות חו"ל" ונמצא שביעית יוצאת לחולין.

בח"י רבינו דוד (פסחים) כתב דלשיטת הרמב"ן 'דביעור היינו הפקר' כדי שתהיה יד הכל שוה בהן, א"ש דהביעור צריך להיות דוקא בא"י, אולם לשיטת הרמב"ם דביעור היינו "שריפה וכלוי", מאי נפ"מ היכן יבערם!?

ולדבריו מבואר שפיר מ"ט כתב הרמב"ם שאיסור הוצאתם לחו"ל אינה משום "מצות ביעור" אלא מפני "קדושת שביעית".

והר"ש סיריליאו כתב דשביעית איקרי "קודש" וכמו קדשים שנשרפים רק במקומם ה"ה פירות שביעית. ומצינו לגבי כמה דברים שפירות שביעית איקו "קודש" כמבואר בפנים.

(ב) ר"ש מתיר להוציא פירות שביעית לסוריא

כתב הרש"ס דטעמו, או דס"ל שכיבוש יחיד שמה כיבוש - ודין סוריא כא"י. או דס"ל כיון דלכו"ע אסור 'בעבודת קרקע בסוריא' לא יפשע בפירות שביעית.

וקשה, הן י"א דבסוריא "לא נהגא קדושת שביעית בפירותיה", ועדיין איכא לאחלופי פירות א"י בפירות סוריא.

'תמצית וסיכום' פ"ו מ"ו

אין מביאין תרומה מחו"ל לא"י

במקומות הסמוכים לא"י גזרו חכמים עליהם "שיתחייבו בתרומות ומעשרות", ולכן תנן שתרומה זו לא יביאנה לא"י. ושני טעמים נאמרו בדבר. א'. כיון שאכילת תרומה היא לכהנים וכהן אסור לצאת לחו"ל "משום טומאת ארץ העמים".

ב'. גם אם לא היה לו 'איסור כהונה' (כגון 'אשת כהן') יש איסור לכל ישראל לצאת מא"י לחו"ל.

והקשה במ"ר: הן קי"ל דחלת חו"ל נאכלת לטבול-יום, ואם הביאה מא"י אין לה תקנה, שהרי נטמאת בטומאת ארץ העמים ויאמרו דחלת א"י היא שנטמאת בחו"ל ונאכלת, וא"כ קשה מ"ט בעינן לאסור תרומת חו"ל משום טומאת כהנים או משום איסור יציאה מא"י לחו"ל תפ"ל מטעמא דאין חלת חו"ל נאכלת בא"י.

ונראה דחלה לעולם הוכשרה בז' משקין וודאי נטמאת, משא"כ תרומה שלא הוכשרה אינה מקבלת טומאה בארץ העמים לכן צריך לתרי טעמי קמאי.

'תמצית וסיכום' פ"ז מ"א

(א) 'שם אוכל' לגבי שביעית, ולגבי טומאת אוכלין

חלוק 'שם אוכל' דבעינן לגבי 'טומאת אוכלין' מ'שם אוכל' דבעינן לגבי חלות 'קדושת שביעית'.
טומאת אוכלים שילפינן מדכתיב (ויקרא יא-לד): "כל האוכל אשר יאכל" היינו דוקא אוכל שראוי לאכילה לאלתר, ואילו לגבי שביעית, אע"פ שאינו ראוי כרגע לאכילה עד שימתקו ויכשירו אותו לאכילה מ"מ ה"ה קדוש בקדושת שביעית לאלתר, כיון דבשביעית נאמר רק "לכם לאכלה", ולכן אע"פ שרבי יוחנן בן נורי סובר במס' עוקצין (פ"ג מ"ו) שפרי מקבל טומאה רק כשיגיע "לעונת המעשרות"-והיינו 'ראוי כבר לאכילה', מ"מ לגבי קדושת שביעית גם ענבי 'בוסר' קדושים בקדו"ש, כמבואר במס' שביעית (פ"ד מ"ז).

ולכן אע"פ ש'לוף השוטה' אינו מקבל טומאה "עד שיומתק", מ"מ הוא קדוש בקדושת שביעית קודם שיומתק.

(ב) גדר 'הנאתו וביעורו שוה'

שני דינים כלולים "בהנאתו וביעורו שווין".

א'. כל צומח ש"הנאתו וביעורו שווין" - דומיא דאכילה, חל על הצומח 'קדושת שביעית'.

ב'. וכן בכל הנאה - 'שהנאתה וביעורה שווין' מותר להשתמש בפרי שקדוש בקדושת שביעית.

בעל המאור (סוכה לט) סובר שהכלל "הנאתו וביעורו שווין" בא לאפוקי כל "שביעורו קודם הנאתו", אבל "הנאתו קודם ביעורו" שפיר דמי, ומרש"י (סוכה שם) מוכח שס"ל שרק 'כשהנאתו וביעורו שווין'-'כעת ובעונה אחת'.

(ג) איזה 'הנאה' הוי דומיא ד'אכילה'

שיטת הריטב"א (סוכה שם) שצריך שגופו של הגברא יהנה דומיא דאכילה, ורש"י (שם) סובר שאע"פ שעדיין לא נהנה גוף האדם מ"מ במה שיש לו 'פת בסלו' או 'בגד שיהיה נאה ללבישה בעתיד' גם מיקרי "הנאה".

(ד) "תהיה" - אף להדלקת הנר ולצביעה

משני פסוקים למדו שצבעים יש בהן 'קדושת שביעית'. אחד, ללמד שכל צמח שאינו ראוי אלא לצביעה חלה עליו קדושת שביעית. והשני, ללמד שגם שמן הראוי לשתיית אדם רשאי להדליק הימנו 'מאור', ואינו חשוב כמפסידו.

(ה) כביסה

למרות שאין מכבסין ביין כיון שביעורו קודם הנאתו, מ"מ צמח שאינו ראוי אלא לייצר היימנו 'חומרי כביסה' ה"ה קדוש בקדושת שביעית. [מהר"י קורקוס].

(ו) צבעים

'אדמה' הראויה לצביעה, לא חלה עליה קדושת שביעית, דרק על 'צומח מן הקרקע' חל קדושת שביעית. (גמ').

'תמצית וסיכום' פ"ז מ"ב

(א) מצות ביעור בדברים שהנאתן וביעורן שווין

נחלקו הראשונים בדברים שקדושים בקדושת שביעית רק משום "שהנאתן וביעורן שווין", האם חלה עליהם "מצות ביעור", דלדעת הר"ש דינם כ"אוכל" ובתרווייהו חלה מצות ביעור. והרמב"ם (לפי הקרי"ס) סובר דרק ב'דבר מאכל' יש מצות ביעור, ולא בדבר שקדוש מחמת "שהנאתו וביעורו שווין", חוץ מ'צבעין' שחל עלייהו קדושת שביעית אע"פ שאינו דבר מאכל, משום דבהדלקת הנר וצביעה יש "גזה" כ מיוחדת" שהם דומיא דאכילה ממש, ולכן חייב במצות ביעור. ובחזו"א ביאר ד'צביעה' היא "שימוש חשוב" כמאכל ולכן חייב בביעור.

(ב) מה בין 'ביעור' - לבין 'מצות ביעור'

(א) רש"י קרי ל"אכילת פ"ש" קודם זמן הביעור בשם "ביעור", וכן הוא לשון הגמ': "הנאתן וביעורן שווה".

(ב) הטעם שהחמיר ר"מ בדמים יותר מפרי עצמו משום "שאינו ניכר על המעות אם הם משביעית".

(ג) הטעם שקבע ר"מ את "ראש השנה - כזמן ביעור דמי שביעית", משום דאיירי "בירקות" שבשעת לקיטתן חל עליהם 'שם שביעית', ומה שנלקט קודם ר"ה דשמינית קדוש בקדושת שביעית, ומה שנלקט לאחר ר"ה לא חלה עליו קדושת שביעית.

(ג) חליפי פירות שביעית - כיוצא בהן

כל דיני פרי הקדוש בקדושת שביעית חלין על חליפיו, ולכך "יין" של שביעית שאסור בסיכה ובהדלקת-נר, כשהחליפוהו "בשמן" אין מדליקין בשמן זה נר, ואין סכין בו, דלא יתכן שבחליפין יהיו יותר שימושים מאשר בפרי הראשון.

ובאו"ש ומקדש דוד כתבו שהטעם לזה דכיון שבפרי הראשון נאסרו שימושים מסויימים, אם בחליפיו יהיו יותר שימושים מאשר בפרי הראשון הרי הוא "מרוויח" בחליפין, והוה "כסחורה" בפירות שביעית.

הלכך אין קונים בדמי שביעית עבדים וקרקות ובגדים דאין שימושים כאלו בפירות שביעית עצמם. ולכך, אין מחליפין מאכל אדם במאכל בהמה, שהרי מאכל אדם עצמו אסור להאכילו לבהמה, ולכך אוכל אדם שאסור במלוגמא, והתקלקל וראוי רק לאכילת בהמה, אין עושין ממאכל בהמה זה מלוגמא, כיון שבא מפרי שהיה אסור בו מלוגמא, ואין התחליף יכול להיות יותר מהפרי הראשון.

ומה שמאכל אדם שנתקלקל נותנים אותו למאכל בהמה הוא משום שהתורה התירה זאת להדיא, ואין חז"ל אוסרים דברים שהתירה התורה להדיא.

(ד) גרם הפסד

אע"פ שפרי הקדוש בקדושת שביעית "אסור בהפסד" מ"מ סובר המהרי"ט (ח"א פ"ג) דהיינו דוקא הפסד בידים, אבל "גרם הפסד" שרי, אולם החזו"א (יב) סובר שגם גרם הפסד אסור בפירות שביעית.

'תמצית וסיכום' פ"ז מ"ג

(א) גרעיני פירות

כתב הר"ש שגרעיני פירות שאינן ראויות למאכל בהמה קדושת שביעית חלה עליהן הואיל "וראוין להסקה". וקשה, הן עצים העומדים להסקה אין עליהם קדושת שביעית דאין הנאתן וביעורן שוה ומ"ט חלה קדו"ש על הגרעינים? בכס"מ ומהר"י קורקוס (פ"ז הט"ו) כתבו: דגרעינים כיון שהן בתוך הפרי הר"ה בטלים לגבי הפרי וכיון שהפרי קדוש בקדושת שביעית ה"ה הגרעינים שבתוכו.

אכן כ"ז דוקא כשהן ראויים לתועלת האדם כגון שראויין להסקה, דאזי הם בטלים לפרי שראוי לאדם, אבל אם אינם ראויין להסקה ואין תועלת לבנ"א מהם אינם בטלים לפרי, דהפרי לחוד - והגרעינים לחוד.

ותמה החזו"א (יג-יא) שהרמב"ם כתב (פ"ה הכ"א) דגרעינין ה"ה כעצים דוקא כשראוין לצביעה, עי"ש. וכן קשה, דגם הר"ש (פ"ז מ"ו) ס"ל ששרף היוצא מן הפרי כשאין הנאתו וביעורו שווין אין עליו קדושת שביעית, ואע"פ שהוא גדל בתוך הפרי.

ובס' מקדש דוד' הביא דבתוספתא (שביעית ז-ב) איתא להדיא: "דפסולת אוכל דינה כאוכל".

(ב) הצבע - לא יצבע בשכר

הר"ש פי' דאסור לצבוע בשכר כיון דמחזי כסחורה בפ"ש.

והנה יש ב' מיני צבעים, אחד העשוי מצמחי צבע כמבואר (במשנה א'): פואה והרכפא. ב. קליפי אגוזים הראויין לצביעה כמש"כ הר"ש (מ"ג).

והנה שיטת הכס"מ בדעת הרמב"ם (פ"ה ה"כ) ד'לאכלה - ולא לסחורה' נאמר רק 'במאכל אדם', אבל כל שמרבינן מ'לכם' - שכשהנאתו וביעורו שווין ה"ה קדוש בקדושת שביעית, מ"מ שרי בסחורה, דעליו לא נאמר המיעוט 'לאכלה' - ולא לסחורה.

והקשה הרש"ש הן צבע אינו מאכל אדם, ומ"ט אסור לצבוע בשכר משום סחורה? ותירץ דהרמב"ם (פ"ו ה"ב) כתב: "ולא יצבע מ'קליפי שביעית' בשכר מפני שעושה סחורה בפירות שביעית", ולמה פירש הרמב"ם דמשנתנו איירי דוקא בצבע שנעשה "מקליפי פירות", ולא מ'צמחי צבע", כפואה וארכפא, אכן לפמש"כ בתוספתא דקליפי פירות יש בהן קדושת שביעית משום שהיא "טפל לפרי - כפרי" א"כ כל דיני פירות על הקליפין, אבל 'פואה וארכפא' שהם צמחי צבע שרי לעשות בהם סחורה.

אכן כיון דמבואר ברמב"ם דגרעינין קדשי בקדושת שביעית רק משום "שראוין לצביעה" ולא משום "טפל לפרי" הדרא קושיא לדוכתא.

ולפמש"כ בקרי"ס (שהובא לעיל מ"ב) צבעים שנתרבו מ'תהיה", ולא מ'לכם' - לכל צרכיכם, דינם "כאוכל ממש" וחיבין בביעור, א"ש. דצבע דינו כאוכל ממש ואע"פ שהוא פואה וארכפא, עי"ש.

(ג) לא יהיה לוקח ירקות שדה ומוכר בשוק

(א) הר"ש סיריליאו פי' דיסוד האיסור הוא דכיון שהוא בעצמו טרח ללקטן ימכרם בשוק ביוקר, כיון שחס על עמלו, משא"כ אחר ואפילו בנו שלא טרחו בלקיטה לא ימכרום ביוקר ואי"ז 'דרך סחורה', ובס' קה"י (ס"כ) פירש דכיון דאסור

לסחור בפ"ש, וקי"ל 'אין שליח לדבר עבירה', א"כ המכירה של השליח או בנו היא "לא בשליחותו" של המלקט, אלא רק "מרצונו", ולכן שרי.

והנה מפשטות לשון הר"ש משמע שכבר 'משעת לקיטה' ע"מ למכור בשוק יש בזה איסור, ואע"פ שעדיין לא עשה מסחר בפירות הללו.

והביאור בזה שהרמב"ם כתב בסהמ"צ (רכב) שכל ההכרח להתיר קצירה בשביעית שלא כדרך הקוצרים הוא משום שהתורה אמרה "לאכלה", וא"א לאכול א"כ קוצרים וע"כ שהקצירה והלקיטה שלא כדרך הקוצרים מותרת. אכן כשהלקיטה אינה לצורך אכילה אזי כל קצירה אסורה, ולכן המלקט ע"מ למכור אסור כבר משעת לקיטה, וכע"ז כתבו כמה אחרונים.

ב) שיטת הר"ש דמשנתנו איירי "במלקט ע"מ למכור", אבל משום סחורה גם אסור "לקנות בזול כדי למכור ביוקר" דהוי כדרך סחורה, ברם משנתנו לא איירי באופן זה.

ובס' 'מלאכת שלמה' הביא מהר"ר יוסף דמשנתנו איירי בקונה בזול ע"מ למכור ביוקר, אבל מותר ללקט ע"מ למכור בשוק, ע"ש.

ד) אין עושין סחורה בפירות שביעית

מלשון הגמ' (ע"ז סב:): "והתורה אמרה 'לאכלה' ולא לסחורה" משמע דאיסור סחורה בפ"ש הוא מה"ת", וכ"כ רש"י (קידושין דף כ.) וכן דעת הרמב"ן (על סהמ"צ להרמב"ם מ"ע ג.). ותוס' (שם) ס"ל דאיסור סחורה בפ"ש הוא מדרבנן ובמקום מצות פו"ר התירו לקדש אשה בפ"ש, (חזו"א יג-כו).

אמנם בס' הערוך (ערך אבק) כתב: 'אבק ריבית' פ' אבקה - כמו ריח איסור שביעית, שעיקר איסור שביעית הוא האוּצָר פירות שביעית עד שמינית, וסחורה אינה איסור אלא מדרשא - לאכלה ולא לסחורה, כמו 'אבק ריבית' שאינה ריבית גמורה. וכ"כ רבינו גרשום (ערכין דף ל:): עיקר איסור שביעית הוא זה שמאצר פירות שביעית עד אחר שמיטה, וסוחרים בפירות שביעית אינו עוקר איסור שביעית, עכ"ל. וכתב מהרי"ץ חיות (מס' ר"ה דף כב.) שהוא חידוש גדול שאיסור סחורה בפ"ש הוא מרבנן, וכל הפוסקים סוברים שהוא בעשה.

גם רש"י (סוכה לט.) כותב: אין מוסרין פ"ש לע"ה, דהתורה אמרה לאכלה ולא לסחורה שכל פירות שביעית חייבים להתבער בשביעית הן ודמיהם ולא שיעשה בהם סחורת להצניע לאחר שביעית ולהעשיר, עכ"ל. ס"ל שהמשהה פירותיו עד לאחר הביעור אסור משום סחורה, וצ"ת.

וגדר דבריהם הוא:

דהנה (בפ"ט מ"ט) מבואר דמותר לתת פירות שביעית במתנה, אע"פ שהנותן לא מקיים בפירות 'לאכלה' מ"מ המקבל יקיים בהן לאכלה.

וכן מותר למכור שיעור ג' סעודות מפירות שביעית כמבואר במשנה (סוכה לט.), דאין זה דרך סחורה, והמעות נתפסות בקדושת שביעית, וא"כ הכא איכא תרתי לטיבותא: הן בפירות עצמן יתקיים דין 'לאכלה', והן במעות שנכנסו תמורת הפירות שיש בהם קדושת שביעית יתקיים דין 'לאכלה'.

וא"כ לכאורה גם כשעושה מסחר בפירות שביעית יש את ב' המעלות הללו, והיה צריך להיות מותר, אכן כיון שעושה כן כדי "לסחור ולהתעשר" בזה ס"ל להערוך ולרבינו גרשום דיש בזה עכ"פ איסור דרבנן.

וכן הקונה בהמה טמאה "בדמי שביעית" שאין על בהמה טמאה קדושת שביעית והמעות שניתנו עברה ישארו בקדושתן. מבואר בגמ' (בכורות יב:) דאסור משום סחורה, וכיון שהמעות נשארו בקדושתן אין זה איסור סחורה דאורייתא.

אולם האוֹצָר פירות שביעית להניחם לאחר זמן הביעור שאז יאסרו באכילה [וכתב רש"י (יומא דף פג.) שאסורים באכילה מדאורייתא], וא"כ הוא מתעשר מפירות שביעית ומפקיע מהפירות תורת 'לאכלה', בזה ס"ל לערוך ורבינו גרשום זהו איסור סחורה דאורייתא.

ה) סחורה בהבלעה

א) שיטת הר"ש שכשם שמותר להבליע מעות שביעית במעות חולין ואין בזה איסור מסירת דמי שביעית לע"ה, ה"ה שמותר להבליע 'דמי סחורה' בדמים שאינם סחורה, והוכיח כן מירושלמי.

ב) שיטת רש"י (במס' סוכה לט.) שכל מה שהותר להבליע דמי שביעית היינו באופן שנותן הרבה מעות עבור חפץ שאין בו קדושת שביעית, ואינו משלם כלל עבור הפרי הקדוש בקדושת שביעית, אלא מקבל פירות שביעית במתנה. אולם הר"ש (כאן) סובר דשרי לשלם עבור שניהם יחד דכיון שאין מעות שביעית מסויימים אלא מעורבים יחד עם מעות חולין הרי"ז הבלעה ושרי. (חזו"א יג-כ).

ו) סחורה במאכלות אסורות

כתב התוי"ט בשם תוס' ורא"ש שאיסור סחורה בשקצים ורמשים הוא מן התורה. ובס' חוות יאיר (ס' קמב) כתב דדוקא 'שקצים ורמשים' שבהן איירי קרא נאסר מד"ת אבל בהמה טהורה שנתנבלה או נטרפה "שהיתה להן שעת הכושר" אין איסור סחורה בה מה"ת.

'תמצית וסיכום' פ"ז מ"ד

כתב התוי"ט שחכמים דסיפא מתירין לציידים לפרוס רשת בכוונה תחילה כדי לצוד דגים טמאים לצורך תשלום מס למלך. והקשה הן נתבאר (שלהי המשנה הקודמת) דאסור לסחור בשקצים ורמשים מדאורייתא ואיך הותר איסור דאורייתא לצורך פרנסה.

ותירץ: א'. כעין שכתב בירושלמי (לעיל פ"ב מ"ד) שכשלא פורעין מס למלך ואין להם ממה לפרוע מתים בתפיסת המלך ויש כאן חשש פיקוח נפש, ע"ש. וה"ה הכא.

עוד תירץ כיון דהילפותא לאסור סחורה היא מכח הסתירה בין שני פסוקים מסרה התורה את הכרעת הפירוש ביד חכמים כיצד ואיך מותר והאיך אסור כדאשכחן בריש מס' מו"ק לגבי מלאכה בחוה"מ.

הב"ח והט"ז (יו"ד ס' קיז) כתבו שמותר להתכוון לצוד טמאים עם הטהורים, כיון שאם היה מניח את הטמאים ולא היה צד אותם, לא היתה לו אפשרות לצוד את הטהורים, וביאר הט"ז: שמסברא קאמר "כיון שהטהורים עיקר לו". והביא הב"ח ראייה מתינוק שנפל לים בשבת דפורש מצודה ומעלהו אע"פ שהוא צד דגים עמו, שאם היה מניח את הדגים מלצודם לא היה יכול להעלות התינוק, עכ"ד.

ותמה באג"מ (יו"ד ח"ב ס' ל"ח) הן התם הפירוש הוא דלעולם גם בכה"ג יש כאן 'מלאכת צידה' אלא שפיקוח נפש דוחה איסור תורה, ולא הפשט שכשהדגים טפלים לתינוק אין כאן שם מלאכת צידה, עי"ש.

אמנם כדברי הב"ח כן איתא להדיא בחי' הרשב"א (מס' שבת דף קז) בפירושו לירושלמי שלמדו מדינא 'דתינוק שנפל לים', לאדם שנתכוון לנעול אף בעד עצמו ויש שם בחצר צבי מותר אע"פ שמתכוין שיהא הצבי ניצוד בתוכו, ובלבד שלא יתכוין לשמור הצבי בלבד, עכ"ד. ש"מ דאי"ז מכח היתר דפקוח נפש, אלא סברא בהלכות צידה, וכ"כ בפנ"מ (ירושלמי שם) וז"ל: ובתינוק אפילו נתכוון להעלות הדגים עמו מותר מפני שעסקי נפשות הוא מפקח "ואי"ז (הדגים) אלא באגב", עכ"ל. ש"מ ד"אגב" בצידה אינו מלאכה.

'תמצית וסיכום' פ"ז מ"ה

(א) לולבי האלה אין להם ביעור והעלין יש להן ביעור.

זמן הביעור הוא בשכלה אותו המין שנלקט בשביעית - ואין לחיה יותר לאכול ממנו, כגון שהרקיבו אותן פירות מן השדה. 'לולבי האלה' הן רכין מתחילתן וראויין לאכילה, אולם בהתבגר האילן מתקשין הלולבין ונעשים כחלק מענפי העץ ושוב אינם ראויים לאכילה, וכיון שמ"מ הם עדיין בשדה אין להם ביעור.

והקשה במ"ר: הרי כעת 'אינם ראויים לאכילת החיה' והרי"ז כהרקיבו, ומ"ט אין זה זמן הביעור?

וביאר החזו"א (יב-א): כיון שהלולבין הם חלק בלתי נפרד מן הענף, והענף נשאר קיים א"כ 'אותו מין' נשאר בשדה, אע"פ שאינו ראוי לאכילה, משא"כ כשהרקיבו הפירות או העלים שהם כל הזמן דבר נפרד מן האילן, אף שהאילן קיים כיון שנרקבו 'העלין והפירות' חשיב כלה לחיה מן השדה.

וקשה דבפ"ט מ"ו איתא: ד'עשבים לחים' זמן הביעור שלהם משיבשה הארץ, ואילו 'עשבים יבשים' זמן הביעור שלהם משתרד 'רביעה שניה', ומ"ט גם עשבים לחים אין זמן הביעור שלהם 'משתרד רביעה שניה', שהרי מין אותו עשב נשאר בשדה 'כעשבים יבשים', והר"ז כנתקשו לולבי האלה. (חזו"א טו-ו).

(ב) לעלין יש ביעור

מבואר במשנה שעלין יש ביעור "מפני שנושרין מאביהן", - וחשיב כלה לחיה מן השדה.

והנה דעת התוי"ט (פ"ט מ"ז) שרק בשכלה לחיה מן השדה ע"י ליקוט בנ"א, או "אכילת חיה" זהו זמן הביעור, אבל אם "נרקבו פירות השדה" באופן טבעי אי"ז זמן הביעור.

וקשה ממשנה זו דקתני להדיא "שהעלין הנושרין באופן טבעי" קובעין את זמן הביעור (אחרונים).

'תמצית וסיכום' פ"ז מ"ו

(א) קדושת שביעית בבשמים

בפי' הרמב"ם מבואר ש'ורד' הוא שושנים אדומות שיש להם ריח טוב, וכן 'קטף' הוא מסממני הקטורת. ומבואר בזה דצמחי ריח יש להן קדושת שביעית.

וקשה מ"ט הסתפק בירושלמי (פ"ז ה"א) אם בשמים יש להם קדושת שביעית ולא פשיט ליה ממשנתינו. עוד קשה דכתב הר"ש ש"דמיהן שביעית" שיהיו לאכילה ושתיה ולאכול דבר שדרכו לאכול, והא קי"ל שיין שהחליפו בשמן אסור השמן בהדלקת הנר וצביעה כיון שהיין לא היה ראוי לזה, וכיון שוורד וקטף עומדים רק לריח, איך יקנה מהם דברי מאכל?
ותירץ החזו"א (יד-ו) דמבואר לקמן (מ"ז) דורד גם משמש 'כתבלין למאכל'. וכמבואר בשו"ע או"ח (רטו-ו): "שמן שְבִימון" כמו 'שמן המשחה'.

(ב) בר"ש סיריליאוי ביאר דהספק בירושלמי בבשמים הוא משום שהנאה מריחו הוא "קודם ביעורו" ולא "בשעת ביעורו". וקשה לדעת בעל המאור (סוכה לט:): שגם הנאתו קודם ביעורו חשיב כהנאתו וביעורו שווין, מה מספק"ל לירושלמי.

ובגמ' ביצה (דף כב.) מספק"ל אם מותר לעשן פירות 'בעשן של בשמים' כדי לקלוט ריח הבושם, אם היא מלאכה "השווה לכל נפש", או כיון שאין דרך עניים לעשות כן לא חשיב שווה לכל נפש, ופשיט שגם דרכם של עניים להנות באופן זה אלא שאין להם ממון לעשות כן, אבל 'מלוגמא' שאין דרך בריאים בהן חשיב אינו שווה לכל נפש.

ונראה דזהו גופא מה שהסתפק הירושלמי בורד וקטף אי חשיב שווה לכל נפש או חשיב כמלוגמא.

(ב) גווצא דפרי

כתב הר"ש שגם קטף היוצא "מן הפרי" חשיב "קטף האילן" כיון שדרך קטף לבא באילן כמו בפרי לכן בין קטף הבא מן האילן ובין קטף הבא מן הפרי בטלין לאילן.

ביאורו בחזו"א (יד-ו): שהקטף היוצא מן הפרי "מקורו באילן" והוא עובר "דרך הפרי" ויוצא מן הפרי החוצה.

והנה כשהקטף הוא בתוך הפרי הקדוש בקדושת שביעית ודאי דינו כפרי עצמו והוא חלק ממנו. וקשה הן קי"ל (חולין דף קכ:): דמשקין היוצאים מפירות של שביעית אסורים כפרי עצמו, ומ"ט קטף כשהוא בפרי הוא קדוש בקדושת שביעית, וכשהוא יוצא מן הפרי אין בו קדושת שביעית.

אכן דוקא 'זיעת הפרי' שהיא 'תולדת הפרי' אסורה כשהיא יוצאת הימנו, אמנם קטף זה הבא מן האילן מה שהיה קדוש בקדושת שביעית בתוך הפרי הוא משום 'ביטולו בתערובת ברוב הפרי', אך כשיוצא הימנו 'בטלה התערובת', ונפרד האיסור מן ההיתר.

'תמצית וסיכום' פ"ז מ"ז

תערובת וורד בשמן

נחלקו הראשונים בביאור דברי המשנה.

שיטת הר"ש (בפירושו הראשון): ורד הקדוש בקדושת שביעית שנכבש בשמן של חולין שולף הוורד מהתערובת, ואוכלו לורד בקדושת שביעית, והשמן מותר כחולין, והטעם לזה: שאין כוח בוורד לתת טעם בשמן. אבל וורד של חולין שנכבש בשמן של שביעית - חייב הוורד בביעור. והטעם לזה: שטבעו וכוחו של שמן לתת טעם בוורד.

שיטת הרמב"ם ב'וורד בשמן'

לדעת הרמב"ם "ישן" פירושו 'עתיק' שנעשה יין לפני הרבה זמן. "חדש" פירושו "טרי", שנעשה יין 'לא מזמן'. 'וורד חדש' - שנלקט לא מזמן מהאדמה.

כוחו וטבעו של 'ישן' - שנותן טעם באחרים, - ואינו סופג טעם מאחרים. טבעו של 'חדש' - אינו נותן טעם באחרים, - וסופג בקלות טעם מאחרים.

ולכן "וורד חדש" - טרי שקדוש בקדושת שביעית שנכבש ביין עתיק שהוא חולין אין כוח בוורד החדש לתת טעם ביין העתיק ולאוסרו משום שביעית.

אבל 'וורד ישן' של שביעית וכובשו בשמן חולין חדש, הוורד הישן נותן טעם בשמן החדש ואוסרו.

חרובין שכבשן בשמן

טבעם של 'חרובין' בין כשהם ישנים ובין כשהם חדשים כוחם רב לתת טעם גם בשמן ישן, ולכן חרובי שמיטה אוסרין תמיד שמן חולין.

שיטת הר"ש (בביאורו השני לפי רע"א):

א. וורד של שביעית שהתערב בשמן של חולין ועדיין לא הגיע זמן הביעור וליקט הוורד מן השמן לפני זמן הביעור, "השמן קדוש בקדושת שביעית" ואינו צריך ביעור, ואע"פ שמעורב בו טעם הוורד שיתחייב בביעור, קי"ל ד'תערובת טעם' אינה מחייבת ביעור "דטעם כמבוער".

אבל אם הוציאו את הוורד לאחר זמן הביעור דינו ככל מאכלות אסורות שאוסרים בטעמם והשמן חייב בביעור.

ב. יסוד הדין "שטעם כמבוער" פי' בקה"י: ש'ביעור' הוא 'מצוה' ואין דין "טעם כעיקר" אלא באיסורין ולא במצוות.

ג. לשיטת הר"ש, הנימוק שהחמירו בתערובת "לאחר זמן הביעור" לאסור, ולא בתערובת של קדושת שביעית, כתב בנוב"י (תנינא ס' נג) דקודם זמן הביעור דין תערובת שביעית ככל התורה כולה, אבל כשעבר עבירה ולא ביער קנסוהו רבנן כיון שעבר עבירה, אכן כ"ז בתערובת במינו, אבל שלא במינו לא החמירו, שלא רצו להחמיר בשביעית יותר מתערובת "יין נסך".

אבל שיטת הר"ן (נדרים לח.) היא להיפך - החמירו בתערובת שביעית קודם זמן הביעור לאסור במינה בכל שהוא, משום דיש לה מתירין דיכול לאוכלו קודם זמן הביעור "וכל דבר שיש לו מתירין אפילו באלף לא בטיל". משא"כ "לאחר זמן הביעור" הוה ככל איסורי תערובת.

והר"ן לשיטתו במס' נדרים (נב.) דפת צלאלא עם בשר אינה בטילה, שיכול לאכול הפת בהיתר עם בשר, והוה כיש לו מתירין.

אולם הראבי"ה סובר דיש לו מתירין היינו דוקא "כשהאיסור פוקע", וכאן האיסור תמיד ישאר אסור ולכן אי"ז "יש לו מתירין".

'תמצית וסיכום' פ"ח מ"א

- א. רבי יוסי סובר: שגם כשאין הנאתו וביעורו שווין מותר בפירות שביעית, ומ"מ מלוגמא אסורה, ש"מ דמלוגמא גריעא מאין הנאתו וביעורו שווין.
- וצ"ב, דמאידיך גיסא ממאכל בהמה עושין מלוגמא לאדם, ומ"מ אין אדם רשאי להנות ממאכל בהמה כשהנאתו וביעורו לא שווין, ש"מ דכשאין הנאתו וביעורו שווין גריעא ממלוגמא.
- ב. הר"ש סריליאו ביאר שהטעם שעושין ממאכל בהמה מלוגמא לאדם - משום 'שבהמה אינה אלא לתשמיש אדם', לכן כ"ש דשרי לעשות ממאכלה מלוגמא לאדם.
- ג. החזו"א (יג-ו) שואל: מאכל אדם אסור להאכילו לבהמה, ומ"מ צמח שהוא מאכל בהמה הוא קדוש בקדושת שביעית. ומאידיך גיסא: אין נהנין ממאכל אדם כשאין הנאתו וביעורו שווין, ומ"מ צמח שהנאתו אינה בשעת ביעורו אינו קדוש בקדושת שביעית, ומ"ש ממאכל בהמה?
- ד. שיטת הר"ש (פ"ד מ"ז) שמלוגמא ה"ה בכלל "לאכלה ולא להפסד", אולם הרמב"ם (פ"ה) הביא תחילה דין "מלוגמא", ורק אחרי כמה הלכות הביא דין "הפסד", ש"מ דמלוגמא אינה מכלל "הפסד".
- ה. בירושלמי (פ"ז) מבאר מ"ט מ"לאכלה" הכתוב גבי אדם ממעטינן מלוגמא לאדם, ומקרא ד"לאכול" הכתוב גבי בהמה לא ממעטינן מלוגמא לאדם, עי"ש.
- בכס"מ (פ"ה ה"כ) כתב דמאכל בהמה - מותר בסחורה, ולא נאסרה סחורה אלא במאכל אדם.
- ו. אין עושין ממאכל בהמה צבעי בהמה, וכן 'צמחי צבעי בהמה' לא חייל עליהו קדושת שביעית. וקשה, מ"ט 'צמח הראוי למלוגמת אדם' - אינו קדוש בקדושת שביעית, ומ"מ עושין ממאכל בהמה מלוגמא לאדם (קה"י סי' יז).
- ז. במתני' קתני "הראוי למאכל אדם ובהמה נותנים עליו חומרי אדם וחומרי בהמה", בס' שנות אליהו הביא שני פרושים: א'. שחשב עליו לשניהם, לכך שניהם חלים עליו. ב'. שחשב למאכל אדם ולא לבהמה, או לבהמה ולא לאדם.
- ח. צ"ב מ"ש דלגבי "חיוב תרו"מ" מהני מחשבה רק "בשעת זריעה", ואילו ל"קדושת שביעית" מהני מחשבה בשעת "לקיטה". (תורת זרעים).

'תמצית וסיכום' פ"ח מ"ב

סיכה, הדלקת הנר, וצביעה

- א. כתב הר"ש: דהטעם שמותר "לסוך בשמן של שביעית" דקי"ל "סיכה כשתיה" וילפינן לה מקרא. והק' בתורת זרעים: למ"ל האי טעמא, תפ"ל שסיכה הוה "הנאתה וביעורה שווין" וילפינן לה מ"לכמ" לכל צרכיכם.
- ב. הא דשמן ניתן להדלקה, ילפינן לה מקרא ד"תהיה", והק' במ"ר: למ"ל קרא תפ"ל דהדלקת הנר "הנאתן וביעורן שוה".
- ג. בלי קרא ד"תהיה" היה מקום לומר דהצובע באוכלי אדם הוא בכלל הפסד שמגרע מ"אכילת אדם", וכן הייתי אומר ב'סיכה', לכך צריך לדינא ד"סיכה כשתיה".
- ד. הריבוי מ"תהיה" - אף "להדלקת הנר וצביעה" - הוא משום דתרווייהו ע"י 'האש' (רש"ס).
- ה. דעת רבי יוסי בתוספתא שאין קונים בדמי שביעית "מים ומלח" אע"פ שהנאתן וביעורן שוה. וצ"ת.

אכילת פירות שביעית

- א. האם יש מצוה באכילת פירות שביעית?
- ב. מה בין מאכל של מע"ש שנפסד, - למאכל שביעית שנפסד. (תורת זרעים).

מי פירות

- א. אע"פ שמי פירות דינם "כזיעה בעלמא", מ"מ לא פקעה מהן "קדושת שביעית" אך מ"מ נחתי חד דרגא מפירות עצמן.
- ב. מ"ט צריך ילפותא לאסור "מי פירות" תפ"ל משום "טעם כעיקר".
- ג. שיטת תוס' דרק 'מי שלקות' טעם כעיקר, ולא בזיעת פירות.
- ד. 'בחוות דעת' (יו"ד סי' ק) מחדש: דרק אחרי שיש פסוק "שהיוצא מן האסור - אסור" אזי באה ההלכה "שטעם כעיקר".
- ה. מ"ט "זיעת הפירות" אינה נאסרת משום "כל היוצא מן האסור - אסור" (קה"י פסחים סי"ז).
- ו. מה הרבותא ד"מי פירות" אסורין בשביעית הן "הנאתן וביעורן שווין". (חזו"א כה-לו).

'תמצית וסיכום' פ"ח מ"ג

אין מוכרין פירות שביעית במדה ובמשקל ובמנין

א. שני טעמים נאמרו בר"ש: א'. כדי שימכור בזול. ב'. כדי שינהגו בהם קדושת שביעית. פירוש הדברים הוא דמיסוד 'קדושת שביעית' שיש גם על "הפירות" קדושה וגם על "הדמים" יש קדושה, ובזה שהמוכר מקבל "פחות מעות" - ידע להזהר לנהוג בדמים קדושת שביעית, ובזה שהקונה מקבל "פירות באכסרא" יזכור שיש לנהוג בפירות קדושת שביעית.

ב. גוי שמכר פירות שביעית, לדעת מהרי"ט המעות שבידו יוצאות לחולין משום "באו פריצים וחיללוה", ולדעת הרש"ס נשארים המעות בקדושתן, וחייב למכור לו רק "בהבלעה".

ג. שיטת הרמב"ם דאסור למכור במדה ובמשקל של יהיה נראה "כסוחר בפירות שביעית", ובפ"א הגר"א לירושלמי מבאר שהטעם הוא משום "בזיון" קדושת פירות שביעית.

'תמצית וסיכום' פ"ח מ"ד

א. הפירוש במשנה "שכרו אסור" היינו שהוא "קדוש בקדושת שביעית", אבל מותר לעשות כן לכתחילה, ואע"פ שצבעי אסור להשתכר "בצבע של שביעית", כתב התו"ט: שמבואר בגמ' (ע"ז, ר"פ הפועל) שצבעי נחמך שמרוויחין דמים מרובים - נמי לסחורה - ואסור.

ב. מותר לתת פירות שביעית במתנה, והמקבל אוכלן בקדושת שביעית, אבל "המוכר" פירות שביעית כשאינן תמורתן מתקדשת בקדושת שביעית אסור, **דמקדושת שביעית** "שתמורתן יתפסו בקדושת שביעית".

ג. שיטת תוס' במס' ע"ז (סב) שהמלוה פירות שביעית ומחזיר לאחר שנה פירות שמינית, אע"פ שפירות שמינית לא קדשי בקדושת שביעית - שרי, כיון שגם פירות שמינית יהיו 'לאכילה' כפירות שביעית, נמצא שלא הרויח המלוה מאומה, "כי נתן פירות לאכילה - וקיבל פירות לאכילה". אולם הרמב"ן סובר דרק כשפרעון ייתפס בקדושת שביעית שרי, והטעם שדבי רב ינאי עשו כן יעויין בקה"י (ס"כ).

'תמצית וסיכום' פ"ח מ"ה

החזו"א (יג-יב) ביאר דודאי כשמשלם לבייר ובלן 'בדמי שביעית', המים שמקבל תמורתן קדושים בקדושת שביעית ואסור להשתמש במים הללו לתיקון הבורות. אכן מתני' איירי שמשלם מראש בדמי שביעית, שכשהבלן והבייר יתנו תמורתן כבר לא יהיו דמי שביעית בעולם, דמבואר בגמ' ע"ז (סב.) כיון שרק אם התמורה "תשמש לאותם תשמישין שהיו ראויים לעשות בפירות שביעית", אע"פ שלא חלה על התמורה קדושת שביעית שרי. אולם במשנתנו קמ"ל דאע"פ שעל התמורה "לא חלה קדושת שביעית", אסור להשתמש בתמורה "לתיקון בורות" וכיו"ב, "כיון שאסור לעשותן בפירות שביעית עצמן".

וקשה, מ"ט אסור להשתמש במים שקיבל לצורך 'רחיצה', הן רחיצה היא "הנאתו וביעורו שווין". ותירץ הר"ש משום שאין רחיצה "לצורך חיי-נפש", וקמ"ל דאין נותנים פירות שביעית תמורת כל שהנאתו וביעורו שווין אלא א"כ יש בהם "חיי-נפש".

אולם בס' 'מקדש דוד' ביאר דלעולם פירות שביעית עצמם מותר לקבל תמורתן דברים שהנאתן וביעורן שווין "אע"פ שאין בהם חיי נפש", אך משנתנו איירי ב'דמי שביעית' - ובדמי שביעית תניא בתוספתא: "שאינן להנות בהם אלא באכילה ושתיה", ולא בשאר 'הנאתו וביעורו שוה'.

ורבי יוסי ס"ל דכביסה הוה "חיי נפש".

והקשה בס' 'אור הישר' מ"ט שרי לרבי יוסי גם "למשרה", הן "במשרה" ודאי ליכא חיי נפש?

ועו"ק, מ"ט שרי "צביעה" - הרי אין בצביעה חיי נפש.

וכן קשה לדעת רבי יוסי איך מותר ליקח בדמי שביעית "מים לכביסה", הן קי"ל שאין קונים בדמי שביעית אלא מידי "דאכילה ושתיה", כמש"כ הר"ש בפ"ז מ"ב.

'תמצית וסיכום' פ"ה מ"ו

איסור קצירה בשביעית

- (א) אסור לקצור מן המחזור "כדרך הקוצרים", בס' הערוך' מפרש שהשינוי יהיה "בכלי הקצירה", והרמב"ם מפרש שהשינוי יהיה ב"כמות הנקצרת" דהיינו שיקצור "מעט מעט", - כ"ז מדאורייתא. כמו כן הפעולות הנעשות בשדה "בפירות התלושים" חייבות "מדרבנן" להיות בשינוי.
- (ב) שיטת הר"ש שרק בפירות "שעברו ושמרו" אותם הבעלים באיסור, אסורים בקצירה כדרך הקוצרים, אבל פירות המופקדים שרי לקצור כדרך הקוצרים.
- (ג) כתב מהר"י קורקוס ששדה שנשמרה אסורה בקצירה כדרך הקוצרים "רק לבעל השדה ששמרה", אבל 'אדם זר' רשאי לקצרה כדרכה לעצמו אע"פ שעבר בעל השדה ושמרה.
- (ד) הרא"ם (וכ"כ בחזו"א) סברי דאע"פ שעבר בעל השדה ושמר את שדהו "שעה אחת" וחזר והפקירה, מ"מ נאסר עליו לקצרה כדרך הקוצרים כיון ששמרה שעה אחת באיסור, וכ"נ מלשון הרמב"ם בסה"מ"צ (רכב) שכתב: קצירה הותרה כדבר שהוא הפקר "בלא הכנה ובלא תיקון" - ושמירה מוקדמת נראת כהכנה לקצירה", דוק.
- (ה) יסוד ההיתר לקצור באופן מסויים פירות שביעית, נובע מזה שהתורה "התירה לאכול פירות שביעית", וא"א לאכול אם לא שקצרום תחילה, אך לא נתבאר בתורה מהו האופן המותר, ומהו האופן האסור.
- (ו) בתו"כ איתא: "מן השבות אתה קוצר ואי אתה קוצר מן השמור". ומפרש הר"ש: "מן השמור אי אתה קוצר" - כדרך קצירה, אבל מן השבות (המופקר) אתה קוצר - כדרכו.
- (ז) הראב"ד (בתו"כ) והתוס' (ר"ה דף ט.) מפרשים "מן השמור" אי אתה קוצר כלל, אפילו ע"י שינוי, ומן המופקר שרי רק ע"י "שינוי". ויבואר ששורש מחלוקתם היא בפירוש תיבת "נזירך".
- (ח) הר"י קורקוס מדייק מהר"ש (פ"ה מ"ז ד"ה אם הביא) דס"ל ד"משומר" אסור באכילה, וכן בעל המאור (סוכה לט) ס"ל דמשומר אסור מה"ת. וקשה, איך התיר הר"ש לקצור "בשינוי מן המשומר", הן הפירות אסורים באכילה. וביאר החזו"א (יב-ח) דהר"ש התיר רק כשהיה "שמור שעה אחת" - וחזר והפקיר שאז הפירות אינם אסורים באכילה, ומותר לקוצרם בשינוי, וכן מבואר ברא"ם ובקרבן אהרן (תו"כ).
- (ט) שיטת הרמב"ם (פ"ד ה"א) ש"בלאו דקצירה" יש שתי הלכות, א'. קצירה לצורך 'אכילת פירות' והיא אסורה רק כדרך הקוצרים והיינו "לקצור את כל השדה". ב'. קצירה לצורך "השבחת האילן והקרקע" שהיא מתולדת נוטע וזורע, ואז אסור אפילו מעט מעט.
- (י) כתב החזו"א (כא-טו) דשיטת הרמב"ם ד"בצירה" אינה אסורה מה"ת אלא בכרם, אבל בשאר האילנות הוא איסור דרבנן. ומ"מ הבוצר לצורך עבודת האילן או הקרקע גם בשאר אילנות אסור מה"ת.

'תמצית וסיכום' פ"ח מ"ז

אין מבשלין ירק של שביעית עם שמן של תרומה שלא יביאנו לידי פסול

א. שיטת רש"י והר"ש שהחשש 'שהתרומה תבוא לפסול', כיון ששביעית יש לה 'ביעור', ויהיה מוכרח לבער גם התרומה, ואף שהר"ש סובר שמצות ביעור היא הפקד? שמא לא ימצא למי לחלק, ויהיה מוכרח לשורפו.

שיטת הרמב"ם שהחשש הוא כיון שהשביעית מעורבת בתרומה ותרומה שנטמאת חייב לשורפה הרי ישרוף "שביעית" עמה, והתורה אמרה 'לאכלה' ולא להפסד. ונ"מ ב"ירק של שביעית כשאנו חייב בביעור", לדעת רש"י והר"ש שרי לבשלם יחד, ולדעת הרמב"ם שהוא מחשש טומאה אסור.

ב. בגמ' מבואר ש'בתרומה דרבנן' ליכא איסורא דשמא יביאנו לידי פסול, וכתב רע"א דלפי"ז איכא עוד נפ"מ ב'תרומת ירק' שהיא דרבנן. דאם הטעם שיצטרך לבער התרומה כיון שהיא דרבנן לא חיישינן, אך אם החשש משום טומאה הרי יצטרך לשרוף שביעית דאורייתא ואסור.

ג. ברע"ב מבואר שהחשש הוא משום שיצטרך לשרוף פירות שביעית מחמת טומאת התרומה, וטעם האיסור "דאין מביאין קדשים לבית הפסול". ומבואר דפירות שביעית נקראים "קדשים", ומצינו בכמה מקומות דפירות שביעית נקראים "קדשים" כמבואר בפנים.

ב) מותר לבשל "מעט ירק" של שביעית עם תרומה, ואין לחשוש שלא יאכלנו קודם זמן הביעור, וכן אין לחשוש שמא בזמן קצר יקבל טומאה (ירושלמי).

ג) אחרון אחרון נתפס, ופרי ראשון אינו יוצא לחולין

א'. פרי שביעית עצמו אינו יוצא לחולין - לא ע"י 'מקח' ולא ע"י פדיון.
ב'. 'פרי ראשון' אינו מעביר מקדושתו אלא ע"י "מקח", ולא ע"י חילול.
ג'. 'פרי שני' מעביר קדושתו "ויוצא לחולין" - הן ע"י 'מקח', והן ע"י 'חילול'.

הטעם שפרי ראשון מעביר מקדושתו 'דרך מקח' דילפינן מ"תהיה" - כל שאתה מהווה הימנו הר"ה כמוהו, ולכך 'במקח' שמהווה דבר חדש לרשותו, הר"ה בכלל "תהיה", משא"כ כשמחלל על פירות שהיו כבר ברשותו מקודם והוא מחלל עליהם, "אינו מהווה לרשותו דבר חדש" שהרי הוא היה כבר קודם ברשותו. (קה"י).

עוד טעם שלא שייך "חילול" בפרי ראשון, שהרי הוא תמיד נשאר בקדושתו ואינו 'מתחלל', ו'חילול' שייך רק בדבר שיוצא לחולין. (קה"י).

ד) לקח פירות שביעית בהקפה וקנאם במשיכה, והחזיר פירות חולין, כל זמן שהפירות שקדושים בקדושת שביעית עדיין בעולם, לדעת רש"י והרמב"ן קדושתן מתחללת על הפירות שהחזיר, ואם נאכלו כבר פירות שביעית אין הפירות שמשלם למלוה נתפסים בקדושת שביעית.

אולם דעת התוס' (ע"ז סב.) שאפילו כשהפירות שביעית לאחר קנין משיכה עדיין בעולם ביד הלוח, אין התשלומים נתפסים בקדושת שביעית.

ה) עוד נפ"מ בין 'חילול' - ל'מקח', "שכשמחלל" שוה מנה על שוה פרוטה החילול חל, אולם "כשמוכר" שוה מנה בפרוטה כיון דבטל מקח אין הקדושה עוברת.

הדף בעיון

עקרי האמונים ואחרונם על כל הש"ס

לשיעורים על כל דף בש"ס בקרו ב hadafbeiyun.org

למידע נוסף חייגו 053.416.7196 או שלחו מייל ל info@hadafbeiyun.org • קו שיעורי "הדף בעיון" 033760900

'תמצית וסיכום' פ"ח מ"ח

אין לוקחין עבדים וקרקעות ובהמה טמאה "בדמי שביעית"

א) הר"ש והרא"ש פי' שהטעם משום שבפירות שביעית נאמר "לאכלה" והללו לא ניתנו לאכילה, ובגמ' בכורות (יב): מבואר שהטעם משום "לאכלה" - ולא לסחורה.

והק' תוס' הרי 'הנאתן וביעורן שוה' שבשעת עבודה בהן הם מתכלים, ומ"ט אסור? ותירץ בחזו"א (יג-יח) דכתב הר"ש (פ"ז מ"ב) בשם הירושלמי: בדמי שביעית אין קונים אלא "אכילה ושתייה", והכא הרי איירי בקונה "בדמי שביעית", אבל אה"נ דהמחליף פרי עצמו בעבדים ובהמ"ט, קדושת שביעית חלה עליהן.

והריטב"א כתב ליישב וז"ל: דהתורה אמרה 'לאכלה ולא לסחורה', פי' לאכלה בפנ"ע, או למוכרן ולקנות מהן דברים הנאכלים "שיכולים להתבער בזמן הביעור שבאלו הקדושה תופסת", עכ"ל. והביאור כמש"כ בס' קה"י (סי"ט). וקשה, א"כ מ"ט הסתפק הירושלמי (ברפ"ז) אי קדושת שביעית חלה על בשמים הרי אין הבשמים מתכלים ע"י השימוש בזמן הביעור. (שם).

ובחזו"א הקשה מ"ט שביעית מתחללת על מעות הן המעות אינם מתכלים מחמת השימוש.

ב) אין קונים עבדים ואין מקדשין אשה

צ"ב, מ"ט בעבדים לא נתפס קנין בפירות שביעית, ובקידושי אשה בדיעבד חל אלא שלכתחילה אסור. וכתב תוס': דמשום פו"ר הקילו. וי"א אף לכתחילה.

וקשה דבתוספתא (פ"ז ה"ו) איתא: דאין פודים שבויים בדמי שביעית, ומ"ש מקידושי אשה.

ג) יאכל כנגדן

א'. כשהמוכר לפנינו יחזור המקח, וכשברח המוכר יאכל הלוקח כנגדן. ונחלקו רש"י ותוס' אם מועיל מדין 'חילול', והמעות יוצאים לחולין בכל מקום, או שהוא מדין 'קנס' ולא מהני חילול כשהמעות ביד המוכר.

ב'. במוכר פרי ראשון דלכו"ע אין הפרי יוצא לחולין "יאכל כנגדן בתורת קנס".

אין מביאין קיני זבים

הר"ש משאנץ בתו"כ ביאר שהטעם הוא משום 'דאימורים נשרפים'. ו'לאכלה' אמר רחמנא ולא לשריפה. וקשה, הן חטאת העוף נאכלת ואעפ"כ אסור לקנותה בדמי שביעית, וע"כ הטעם משום 'דכהנים אכלי לה משולחן גבוה'. (חזו"א יג-יג).

ובתוספתא תנא כיון ד"אין מביאין דבר שבחובה אלא מן החולין", לכן אין קונים בדמי שביעית.

'תמצית וסיכום' פ"ח מ"ט

אין סכין עור וכלים בשמן של שביעית

- א) לא נאמר 'סיכה כשתיה' אלא על גוף האדם, ולא על כלים.
- ב) צביעת בגד חשיבא 'הנאת גופו' כשאדם לבוש בבגד יפה, וסיכה אינה אלא ל'חיזוק הכלי'.
- ג) בחזו"א כתב: שאסור לסוך כלים בשמן 'שהנאתו היא אחר ביעורו'.
- ד) הטעם שהחמירו בסיכת כלים שידלק ולא סגי שיאכל כנגדו, כיון דב'פרי ראשון' לא מהני חילול, קנסוהו שישרף, אולם לדמי שביעית מהני חילול. (מלאכת שלמה).
- ה) בברייתא (בב"ק קא.) תניא: "בגד שצבעו בצבע של שביעית ידלק!" וכמה טעמים נאמרו:
א. רש"י כותב שהטעם הוא משום "סחורה", ואיירי בצובע לאחרים, וקשה, וכי העושה סחורה בפירות שביעית קונסין אותו שישרוף הסחורה.
ב. בפנ"י כתב: שבצבעים "שיש להם ביעור", גזרו לשורפם שמא לא יבערם בזמנם.
ג. בתוס' ר"פ ומאירי כתבו: דישרף "בזמן הביעור", ומכאן המקור לרמב"ם שביעור הוא 'שריפה'.
- ו) הטעם של רבנן שאי"צ שריפה משום דשמן בלוע הר"ה כמבוער.

'תמצית וסיכום' פ"ח מ"י

פת כותי

א. שתי גזירות גזרו על הכותים:

1. בזמן עזרא גזרו על פיתם. 2. בזמן ר"מ גזרו עליהם שיהיו כגויים לכל דבר. משנתינו איירי 'בזמן עזרא'.

וגזרו על פתם יותר מ'בשר חזיר', שבשר חזיר הוא 'לאו', ובפיתם יש חשש טבל - וטבל 'במיתה'.

ב. כשאוכל הכותי בעצמו מפיתו אין חשש טבל כיון שבפת של עצמם הם מעשרים וחשודים רק להכשיל אחרים דלית להו "לפני עוור לא תתן מכשול".

ג. גם כשאוכל הכותי פיתו, אסור לישראל לאכול מפיתו [שאינן בה חשש טבל] מפני "שעזרא גזר על פיתם".

'תמצית וסיכום' פ"ה מי"א

א) אע"פ שתבן וקש שהם מאכל בהמה קדושים בקדושת שביעית ואסורים בכילוי, מ"מ מרחץ שהסיקוהו בהן מותר לרחוץ בה.

וכתב בכס"מ: שאפילו לכתחילה מותר להסיק בהן את המרחץ לצורך אדם, דכיון דמאכל בהמה הן ועושין ממאכל בהמה מלוגמא לאדם, ה"ה דשרי להסיקן כדי לרחוץ בחומם.

וקשה, דהרמב"ם פסק שאם "הסיקו בהן תנור לא יאפה בהם עד שיוצן", ומ"ש ממלוגמא ומרחץ? ותירץ דהרוחץ בהן נהנה מחום המים ועושה בזה צרכי גופן, משא"כ תנור הם רק מכשירים את הבצק להיות 'פת', והאדם נהנה אח"כ מן 'הפת' ולא מן החום וחשיב צרכי "הכשר מאכל" ולא צרכי גופן.

ומהר"י קורקוס כתב: שבהנאת רחיצה "אין ניכר האיסור במים", משא"כ כשהחום הפך בצק לפת, או בשר חי למבושל האיסור ניכר, ולכן יוצן כמש"א בגמ' (פסחים כו: וע"ז מט:): גבי תנור: "יש שבה עצים בפת".

ב) שיטת הרמב"ם (פ"ה ה"כ) שמותר לרחוץ אפילו 'בשכר', והראב"ד השיג וס"ל דרק 'בחינם' שרי, אבל בשכר חשיב 'סחורה' ואסור.

וביאר בכס"מ: דרק מאכל אדם נאסר בסחורה שנאמר "לאכלה" - ולא מאכל בהמה, והשיג הרש"ש שהרי לצבע אסור לצבוע בשכר אע"פ שצבע אינו מאכל אדם.

אמנם כבר כתב הקרי"ס (פ"ז) שצביעה והדלקת הנר דילפינן מ"לכם תהיה לאכלה" דינם כמאכל אדם, ולא הותרו רק מטעמא שהנאתם וביעורן שוה. עי"ש.

ובס' 'בינת אדם' תמה על הכס"מ דתנן: אין שורפין תבן וקש של שביעית משום "לאכול" ולא להפסד, א"כ נאמר גם לאכול - ולא לסחורה.

ג) ואם 'מתחשב' הוא

נחלקו הראשונים האם היינו 'תלמיד-חכם', או אדם חשוב במילי דעלמא.

'תמצית וסיכום' פ"ט מ"א

(א) ע"ה וחשוד

שיטת רש"י שבכל ע"ה יש חשש שמא לא ישמור מעות שביעית בקדושתן, ולכך גם כשמביא ירקות שודאי גדלו 'בשדות ב'ר' ואין דרך בנ"א לגדלם בגינה, אין נותנין לו 'דמי שביעית' רק כשיעור מזון ג' סעודות 'משום חיותו'. אבל ע"ה שמביא ירקות שדרכן לגדלם בגינה, חיישינן שעבר עלייהו איסורי שביעית ואין מוסרין לו אפילו כדי 'איסר'.
(ב) דעת הרמב"ם (ח-יד) שלחשוד אין מוסרין אפילו 'כלשהוא' מדמי שביעית, והרמב"ן (עה"ת) סובר 'שפחות מאיסר' שרי דאין דרך בנ"א לשומרו משום פחיתותו.

משומר ונעבד

לדעת רש"י פירות שנעבדה בהן עבירת שביעית אין הפירות נאסרין באכילה.
לדעת ר"ת (יבמות כה). "נעבד" אסור באכילה.

ספיחין

(א) לר"ע דספיחין אסורין מה"ת, פרש"י: דדוקא לאחר זמן הביעור אסור ספיחין.

והראשונים השיגו א"כ מ"ט רבנן מתירין מה"ת הן עבר זמן הביעור?
ותירץ הר"ן: דספיחין אין להם "תורת תבואה" ולא חלה עליהם קדושת שביעית, וקרא ד"ספיחי קצירך לא תקצור" אינו משום 'קדושת שביעית' אלא כדי לחסום את הרמאים שלא יזרעו ויאמרו ספיחין הן, לכן 'אסרה תורה לקצור ספיחין כדרך הקוצרים'. ורבנן סברי דבזה סגי לנעול דלת בפני הרמאים, אך אין הספיחין נאסרין לפי רבנן לאחר זמן הביעור באכילה, כיון שאין עליהם קדושת שביעית.

ואילו ר"ע סובר שקדושת שביעית חלה עליהם ולאחר זמן הביעור הם נאסרין באכילה דרק אז נעלנו דלת בפני הרמאין. נמצא דלר"ע גליא קרא שספיחין חלה עלייהו קדושת שביעית ואסירי אחר הביעור.

(ב) לדעת ר"ע אין מציאות שיאכלו 'ירקות ותבואה שקדושים בקדושת שביעית' כיון שהכל ספיחין האסורים באכילה, ומש"כ בתורה "מן השדה תאכלו את תבואתה" כתבו התוס' (תענית ו:): איירי "בתבואת היקב".

ספיחי כרוב

במשנה בשביעית מבואר: כל הספיחין מותרין חוץ מספיחי כרוב. ואילו במס' פסחים (נא:): מבואר להיפך: "כל הספיחין אסורין חוץ מספיחי כרוב". וקשיא אהדדי.

ונאמרו בראשונים ג' תירוצים:

א. שיטת רש"י

כתב הר"ן שלשיטת רש"י דספיחין אסורין רק אחר ביעור, י"ל דמשנתנו איירי "קודם זמן הביעור" ולכך כל הספיחין מותרין באכילה דדינם כירקות הגדלות בשדה ב'ר, דאי"צ דוקא 'גינה', אבל 'ספיחי כרוב' אינם גדלים אלא בגינה והר"ה בחזקת משומר.

ואילו הגמ' בפסחים איירי "לאחר זמן הביעור", לפיכך כל הספיחין אסורים". אבל 'כרוב' כיון שאינו כלה לעולם מן השדה אין לו זמן ביעור ודינו כקודם זמן הביעור. (וכ"כ רש"י פסחים שם).

ב. שיטת ר"ת

א. "אסורים ומותרים" הנזכרים במשנה אין הכוונה 'אסורים באכילה' אלא שיש להן קדושת שביעית ואסורים בהפסד.
ב. 'כרוב' אין דינו 'כירק' אלא "כאילן" - ובאילן אין איסור ספיחין.

ופירש משנתינו בירק שנגמרו בשישית וחל עליו תורת שישית והוא חולין לכל דבר לפיכך הן מותרין. "חוץ מספיחי כרוב" שתמיד מוסיף והולך עלים חדשים וא"כ לא נגמר בשישית, וכיון שנלקט בשביעית "תורת שביעית" עליו. וכיון שדינו של כרוב כאילן אין בו "איסור ספיחין".
והברייתא בפסחים איירי בגדלו בשביעית, ולכן אסורים משום ספיחין, חוץ מספיחי כרוב שדינם "כאילן" ולא נאסרו משום ספיחין.

ג. שיטת רבינו ניסים גאון

לדעתו - כרוב דינו כירק ונאסר משום ספיחין.
והברייתא בפסחים איירי ביוצא משביעית לשמינית, ולכך בכרוב לא חיישינן שיזרע ויקצור בשביעית ויאמר של שמינית היא כיון שכרוב גדל מהר, ומשמינית הוא.
אבל שאר ירקות אע"פ שנלקטו בשמינית חיישינן שמא ילקוט בשביעית ויאמר של שמינית לקטתי.
ורנ"ג לא פירש במה איירי משנתנו, וכפה"נ מפרשה כר"ת.

ד) קדושת שביעית ואיסור ספיחין בירקות

א. שיטת הר"ש:

'קדושת שביעית' - תלויה 'בגמר הירק' ולא 'בשעת לקיטתו'.

'איסור ספיחין' - נזרע בשישית אע"פ שרוב גידולו בשביעית אינו אסור משום ספיחין אולם קדוש בקדושת שביעית.
נזרע בשביעית ונגמר בשמינית אסור רק עד שיעשה כיו"ב, ומאז הר"ה כחולין לכל דבר.
שיטת הרמב"ם:

לקדושת שביעית אזלינן בתר 'לקיטה' ולאיסור ספיחין אזלינן בתר גמר גידולו, אבל נגמר בשביעית ונלקט בשמינית כיון שנלקט בשמינית אין עליו קדושת שביעית ומ"מ אסור באכילה עד שיעשה כיו"ב. (חזו"א).
נמצא לדעת הרמב"ם אין איסור ספיחין עד "שיגמר בשביעית וילקט בשביעית".

ב. נחלקו האחרונים בדעת הר"ש בירק 'שנבט' בשישית ונכנס לשביעית אם נאסר משום ספיחין או רק כשגדל בשישית בשיעור המקביל לשליש בתבואה דרק אזי אינו נאסר משום ספיחין.

ה) ספיחין לר"ע

שיטת ריב"א: בתבואה שהביאה שליש בשביעית ונלקטה בשמינית אין עליה איסור ספיחין לר"ע, ומהר"ש משמע שיש עליה איסור ספיחין לר"ע. (חזו"א).

ו) איסור ספיחין - בהנאה

נחלקו האחרונים אם ספיחין אסורים גם בהנאה, או רק באכילה. (שער המלך).

ז) שמור ונעבד

כתב בס' 'קהילות יעקב' שרק העובר באיסור "לאו בשביעית" נאסרין משום 'נעבד', אבל עבר על 'עשה' אינו נאסר באכילה.

'תמצית וסיכום' פ"ט מ"ב ומ"ג

(א) שלש שיטות בביאור חלקי א"י:

- א. רש"י סובר: שא"י מתחלקת ל'מצות - ביעור' לשלשה איזורים בלבד: יהודה, גליל ועבר הירדן.
- ב. תוס' סובר: שא"י מתחלקת לתשעה איזורים, ולכל איזור זמן ביעור משל עצמו.
- ג. שיטת הראב"ד דישנם שני זמני ביעור, הזמן הראשון הוא הביעור שבכל אחת מתשעת הארצות, ואז מחלקים את הפירות ע"י 'אוצר בי"ד', ולאחר שכלה מכל ארץ יהודה, או מכל הגליל הוא זמן הביעור השני ומבערים ע"י 'כילוי ושריפה'.

(ב) עבר הירדן

שיטת הרמב"ם דאיירי בעבר הירדן שבין הים - לירדן, והיינו 'עבר הירדן המערבית', ושיטת התוס' (ביבמות) דאיירי 'בעבר הירדן המזרחית' - בארץ סיחון ועוג (שלא היתה של עמון ומואב).

ג) נסתפקו האחרונים 'חבל ארץ' שלא קידשוהו עולי בבל והוא בתוך א"י שכבשוהו עולי בבל, האם זמן הביעור תלוי גם בו. אבל וודאי חו"ל המובלעת בתוך א"י אינה בפרשת ביעור. (חזו"א).

'תמצית וסיכום' פ"ט מ"ד

א) אוכלין על המשומר

א. כתב התויו"ט שפלוגתייהו הוא דוקא "בשמור שהוא מחובר לקרקע", אבל פירות תלושים ודאי אין אוכלים עליהם כשהם משומרים.
ובס' 'מקדש דוד' כתב: דכל הפירות שכבר זכה בהן ודאי אין אוכלין עליהם, לא נחלקו אלא בפירות שמורים שלא זכה בהם מעולם.

יסוד מצות ביעור

גדר 'כלה לחיה בשדה' אינו משום שהתורה חסה על חיות השדה בשביעית, אלא שנאסר על בעל השדה להראות 'אדנות' על פירותיו וחייב להשוות אכילתו לאכילת חית השדה. (מ"ר).

כלה לחיה מן השדה

דעת התויו"ט: שכלה לחיה מן השדה מחייב בביעור דוקא כשכלה ע"י בנ"א ובע"ח, אבל אם נרקב מעצמו הר"ה מפקיע את קדושת השביעית אף מן הירק שבבית, כיון שאם הוא היה בשדה גם הוא היה נרקב.
ובס' מ"ר כתב דתרווייהו חשיב "כלה לחיה מן השדה".

ב) משומר מן העופות

נחלקו הראשונים בפירות המשומרים מחיה ובהמה, ואינם משומרים מעופות, האם "תורת משומר עליהם", דלא נאמרו "עופות" בפרשה, או שעוף הוא בכלל 'חיה'.

ג) אין אוכלין על הסתונית

הטעם מפני מפני שדומין לפירות שנה אחרת. מבואר שפירות שנה השמינית אינם מונעין מצות ביעור, ויש להסתפק ירקות גידולי שביעית שאין להם קדושת שביעית כגון שנקלטו בשביעית ונשתתירו במחובר ויצאו לשמינית, דאם ילקטו אינם קדושים בקדושת שביעית, האם חשיב שהגיע זמן הביעור. (חזו"א).

'תמצית וסיכום' פ"ט מ"ה

שלשה ירקות שלכל אחד זמן ביעור אחר, שנכבשו כאחד ונותנים טעם זה בזה, נחלקו התנאים אימתי זמן הביעור בתערובות זו.

וביאר התויו"ט שיטת ר"ת, כיון שיש פסוק מיותר במצות ביעור נחלקו מה בא ללמדנו. ר"א ס"ל: דלולא הפסוק המיותר הייתי אומר ש"טעם כמבוער", קמ"ל קרא שגם לגבי ביעור "טעם כעיקר". ר"ג ס"ל: דלולא קרא הייתי אומר ש"טעם כעיקר" קמ"ל קרא 'דטעם כמבוער'. רבי יהושע ס"ל: דהתורה חידשה שטעם מפרי אחד שהוא בתוך פרי אחר, פוטר את הפרי "שנתן את הטעם" שאי"צ ביעור.

ובס' 'מקדש דוד' כתב: דכאן אין את כללי הלכות תערובת שבכל מקום כיון שכל מין קדוש בקדושת שביעית, ולא נתפלגו אלא "בזמני הביעור", ודין ביטול מצינו ב"איסור והיתר", ולא בכה"ג שכולם קדושים בקדושת שביעית אלא שזמנם שונה זה מזה, קמ"ל קרא דאף בכה"ג יש דין ביטול.

ביעור במיני צבעין

שיטת המ"ר (פ"ט מ"ז) שצבעין שאינן ראויות למאכל חיה חייבים בביעור כשכלו מן השדה, והחזו"א פליג וס"ל דכל צבע שאינו ראוי למאכל חיה פטור מן הביעור.

'תמצית וסיכום' פ"ט מ"ו

למרות ש'תאנים-וגרוגרות', ו'ענבים וצימוקים' מין אחד הם, מ"מ 'עשבים לחים ועשבים יבשים' שני מינים הם, וכתב הרש"ס שעשבים לחים הם 'מאכל אדם', ואילו עשבים יבשים הם 'מאכל בהמה', לכך חשיבי ב' מינים.

'תמצית וסיכום' פ"ט מ"ז

(א). עד אימתי עניים נכנסים לפרדסאות.

הרמב"ם פירש דמשנתנו איירי בהיתר כניסה לשדה בשנה השמינית כדי ללקט פירות האילן של שביעית, כיון שלאחר רביעה שניה רגילים לזרוע, ודריסת רגליהם מקלקלת הזרעים, אבל בשנה השביעית שאין זורעים לכך מותר כל השנה כולה.

והק' החזו"א הן כשזרוע בשנה השמינית הוא מונע כניסת בנ"א ללקט פירות שביעית והתורה התירה להלך בשדות לצורך פירות שביעית, ותירץ דע"כ איירי כשמינית להם דרך בשמינית, אבל בשביעית כל השדה מותרת בדריסה. והק' בדר"א הן גם בשנה השביעית רשאי רק להקצות להם דרך.

(ב). מאימתי נהנין ושורפין בשביעית

הר"ש הביא דכשסרח מה שבשדה פקע הקדושה מפירות שביעית שבבית, וביאר בתויו"ט דגם אם פירות הללו היו בשדה היו נפסדים ושוב אינו ממעט מאכילת חיה, ועיין ב'תמצית וסיכום' לעיל מ"ד 'בגדר מצות ביעור'.

והחזו"א השיג וכתב: שע"כ איירי 'לאחר שקיים מצות ביעור' והפקירם כדין דאז פקע מהם קדושת שביעית. ובריבמ"ץ מבואר: דלאחר שקיים מצות ביעור לא פקעה הקדושה מהפירות. אכן כ"ז שייך רק אם מצות ביעור היא "הפקר", אולם להרמב"ם שמצות ביעור היא "שריפה" לא שייך ביאור זה.

(ג) הר"ש הביא מהירושלמי שתבן של שביעית אין ליתנו ב'פר', ואם עבר ונתנו בכר - בטל, וביאר החזו"א דעצם נתינת מאכל בהמה לתוך כר עושהו "כלי" וביטל "שם מאכל בהמה" וזהו ביעורו, ואין בזה "הנאתו וביעורו שווה" כיון שהנאת שכיבה תהיה רק בשעת שכיבה.

תמצית וסיכום פ"ט מ"ח

(א) איסור אכילת פירות שביעית לאחר זמן הביעור

שיטת רש"י (יומא פג.) דהאוכל פירות שביעית לאחר זמן הביעור עובר בעשה, והרמב"ן (ויקרא כה-ז) סובר שאולי אף מצות ביעור אינה מדאורייתא אלא חומר מדברי סופרים.

(ב) מצות ביעור

א. דעת הרמב"ן (פ' בהר) שמצות ביעור היא להפקיר פירות שביעית לאכילת אדם ובהמה, והרמב"ם בפיהמ"ש (ט-ב) כתב: או שיאכלם כולם אם יכול, או ישרפם או יזרקם לים, וכ"כ בפ"ז ה"ג.

שיטת ה'נשמת אדם' דלפי הרמב"ם אין אכילת פירות שביעית בזמן הביעור אלא היכי תימצי שלא יצטרך לשורפם ולכלותם.

אבל בס' 'מקדש דוד' פירש שעצם האכילה היא מצות ביעור' כמו אכילת חמץ ביום השבתו, ולכך אין מצות ביעור מנויה במשנה במס' תמורה בין "הנשרפין והנקברין".

ב. יסוד מחלוקת הרמב"ן והרמב"ם היא בגירסת המשנה כאן 'בדעת רבי יוסי'.

ג. הריטב"א (ע"ז ס"ב) כתב שלדעת הרמב"ן קרא ד"לאכלה" קאי גם על "זמן הביעור", ולכך אינה בשריפה אלא באכילה.

ד. כתב הרמב"ן: שאחר הפקר מד"ת רשאי בעל השדה לזכות בהם ורק מפני החשד לא יקח בעל השדה.

ה. כתב הרש"ס דמקור דברי הרמב"ם שמצות ביעור היא בשריפה הוא מהגמ' בב"ק (דף צא.): "בגד שצבעו בקליפי ערלה ידלק".

הרמב"ן יפרש דברי הגמ', דאיירי: בצבע שצבע לאחר זמן הביעור. (חזו"א).

ו. כתב ה'מקדש דוד' דאע"פ שלדעת הרמב"ן לאחר הפקר וקיום מצות ביעור שרי ב"אכילה" אי"ז אותו דין ל"אכלה" שכתוב בפירות שביעית קודם זמן הביעור, דהתם שרי 'כל שהנאתו וביעורו שווין', ואילו הכא לאחר הביעור לא הותר אלא "אכילה ממש".

ז. דעת הרמב"ן (פ' בהר) דס"ל לרש"י דמצות ביעור היא 'בהפקר', אבל מהר"י קורקוס והמהרי"ט (ח"ב מב) ס"ל דדעת רש"י שביעור הוא "כילוי".

ח. שיטת הראב"ד דיש שני זמני ביעור כיון דא"י מחולקת לתשע ארצות (כדתנן לעיל) כשכלה באחד מט' ארצות מצוה לבערם ע"י נתינתן באוצר ב"ד, ולאחר שכלה בכל ארץ יהודה (אם הוא ביהודה) מצוה לכלותם, ואם הוא בגליל כשכלה בכל הגליל מצוה לכלותם.

ט. פירות שביעית המחוברים לקרקע בזמן הביעור לדעת הרמב"ם מצוה לכלותם, אך לדעת הרמב"ן שביעור היינו הפקר כיון דבלא"ה פירות שבשדה הם הפקר אין עליהם חובת ביעור.

י. תקנת אוצר בית דין

דעת החזו"א דשלוחי אוצר ב"ד רשאים לקצור פירות שביעית כדרכם, דכיון שהם שלוחי ב"ד אי"ז קצירה כדרך בעלים.

הדף בעיון

עקרי האמונים ואחרונם על כל הש"ס

לשיעורים על כל דף בש"ס בקרו ב hadafbeiyun.org

למידע נוסף חייגו 053.416.7196 או שלחו מייל ל info@hadafbeiyun.org • קו שיעורי "הדף בעיון" 033760900

תמצית וסיכום פ"ט מ"ט

א. פירות שביעית שנפלו בירושה

בירושלמי ס"ל לר"ל דמשנתנו איירי בירושת "פירות עבירה" ופירש הר"ש: שלא קיימו בהן מצות ביעור. וכתב הרש"ס: דלכן שרי ליורשים לאוכלן כיון דאיסור אכילה לאחר זמן הביעור הוא "קנס" ולא קנסו אלא את זה שהיה "מחוייב להפקירם" ולא את יורשיו.

ב. מבואר בר"ש שרק בירושה דממילא התירו לאוכליהם, אבל למוצאם בשוק לא התירו דלא היה לו להגביהם.

ג. רבי יוחנן מפרש בירושלמי דאיירי 'בפירות דהתירא' ולכן יתנו "דמיהן" כדי "שלא יחזיקו טובה לבעלים". והקשה הרש"ש הן הזוכה בפירות שביעית רשאי לקבל תמורתן, ולמה שלא יחזיקו לו טובה? וי"ל דתשלומי שביעית צריכים להיות דוקא שאופן הנאתן תהיה כפירות שביעית עצמן, ואינו יכול לפרוע בטלית או בעבד וכיו"ב, "והחזקת טובה" אינה בדבר הראוי דוקא למה שהיו הפירות שביעית ראויים.

ד. תוס' (בבכורות יא:) הקשה: למה שלא יפריש על עיסה שקדושה בקדושת שביעית מעיסה שאינה קדושה בקדושת שביעית, ולא תבוא ה'חלה' לידי הפסד פירות שביעית אם תקבל טומאה.

ותמה המהרי"ט אלגזי הן אין מפרישין מפירות שישית על פירות שביעית? ותירץ בס' 'עמודי אור' דאיירי ששניהם מפירות שישית, ואחת מהן נקנתה מדמי שביעית שחל עליה קדושת שביעית ואסורה בשריפה.

'תמצית וסיכום' פ"י מ"א

שמיטת כספים

א) שיטת הרמב"ם (ט-ד) והרשב"א ששמיטת כספים היא 'אפקעתא דמלכא' דבמוצאי שביעית פוקע החוב מעצמו. אמנם שיטת 'היראים' (קסד) שעד שלא יאמר המלוה ללוה "משמט אני" אין החוב פוקע. ולתרווייהו "ההשמטה" מבטלת את החוב לגמרי.

אולם רבינו בחיי (דברים טו) סובר שהחוב לעולם אינו נפקע, רק למלוה אסור "לנגוש ולתבוע" את הלוה, ואפי' אחר שאומר 'משמט אני' החוב קיים, וחייב הלוה לשלם לו כדי לצאת יד"ש.

ב) שטר שיש בו אחריות

שיטת תוס' והר"ש ששטר שכתוב בו מפורש אחריות, לר"י ה"ה 'כגבוי', ואילו שטר שלא כתוב בו אחריות, אע"פ שאחריות 'טעות סופר' וגובה ממשועבדים, מ"מ 'אינו כגבוי'. והטעם לחילוק זה דכשכתוב אחריות אזי הקרקע "כקנויה" למלוה לפרוע היימנה. וכשאין כתוב אחריות גובה מן הקרקע מדין 'נכסי דבר אינש אינהו ערבאין ליה', אך אין לו בה קנין. (מהרי"ט אלגזי בכורות דף יח).

ג) הקפת החנות, ושכר שכיר אינו משמט

שיטת הר"ן (גיטין יח) דרק חוב שבא מחמת "הלוואה", שביעית משמטת ולא חוב מחמת "הקפת החנות" וכדומה. אולם הרמב"ם (בפ"ה"ש ובס' היד) סובר שכל חוב "מכל שם שהוא" - שביעית משמטת, ומה ששכר שכיר והקפת החנות אינו משמט הוא משום שהדרך להקיף לזמן ארוך וה"ז כמלוה לי' שנים דאין שביעית משמטת.

ד) זקפן במלוה משמטת

הרשב"א מסביר שכשם שאדם יכול להלוות לחבירו "ממון", כן אדם יכול לחזור ולהלוות לחייב לו את "החוב עצמו", ולכן כשזוקף 'הקפת החנות' - במלוה ה"ז כמלוה ללוקח את החוב של הקפת החנות ועושהו 'מלנה'.

'תמצית וסיכום' פ"י מ"ב

(א) נגישה

א'. שיטת הרמב"ם שחוב שבי"ד לא נזקקין לגבותו, למרות שחייב לצאת יד"ש ומועיל תפיסת המלוה, השביעית משמטת, וס' התרומות' הולק וס' ל' ש'נגישה' היינו רק כשיכול להוציאה בבי"ד.

ב'. "הלואת יו"ט" - חייב לצאת ידי שמים ומהני תפיסה, אך בי"ד לא נזקקין לה.

ג'. כשא"א לנגוש מחמת שהמלוה נמצא בבית האסורים, או ש'איסור-תורה' רובץ עליו מפני 'קדושת-השבת', עדיין חשיב שהחוב 'בר נגישה'.

ד'. "סתם הלואה ל' יום" - אינה משום אומדנא שקוצב ל' יום, אלא גזיה"כ, ואם תפס חפץ - אין מוציאין אותו מידו. (מין הגרי"ז הלוי).

(ב) חיוב קנס

א'. קודם העמדה בדין "אין כאן חלות חיוב".

לאחר העמדה בדין ובי"ד חיובהו קנס נחלקו התנאים אם אינו נשמט כיון שאינו קרוי "מלוה", או ששביעית משמטת כל חוב "מכל שם שהוא".

אבל לאחר "שכתבו בי"ד פסק" לכו"ע חשיב "כגבוי ביד בי"ד".

ב'. ברמב"ם מבואר דקנס אין שביעית משמטתו משום שאין החיוב מכה התובע, אלא עונש שהוטל עליו מן השמים. (תורת זרעים).

ג'. הרא"ש כתב: דקודם העמדה בדין לאו ממון הוא - שאם יודה יפטר.

(ג) מעשה בי"ד אינו משמט

א'. הרמב"ם כתב שהוא משום שהוא "כגבוי", וכ"ז רק אחרי שכתבו בי"ד פסק.

- וב'כתובה' אע"פ שלא כתבו חשיב כגבוי דהוא 'מתנאי בי"ד' לכל הנושא אשה. (שער המשפט).

ב'. רב (גיטין יח.) ס"ל דכתובה משמטת רק "משפתגום ותזקוף", וביאר בקוב"ש ד'פגימה' מוכיחה שהיא עומדת לתבוע כתובתה, ו"זקיפה" הופכת את הכתובה ממעשה בי"ד - להלואה.

(ד) מלוה כפרנית אין שביעית משמטת

הגר"ח הלוי ביאר כיון דאינו יכול לתובעו בבי"ד, שהרי כפר לו.

ובאבי עזרי ביאר כיון שבכפירתו נהפך לגזילה, ואין שביעית משמטת גזילה.

(ה) מלוה על המשכון

משכון שלא בשעת הלואתו "קנוי" מדרבי יצחק - כיון שהוא לגוביינא. ובמשכון בשעת הלואה כיון שאם לא יפרע לו בזמנו יהפוך המשכון "למשכון שלא בשעת הלואתו" לכן כבר בשעת הלואתו חשיב "של אחיך בידך". (ש"ך).

(ו) מוסר שטרותיו לבי"ד אינו משמט

הריטב"א כתב שהטעם הוא משום שהוא "כגבוי" וחשיב "של אחיך בידך".
והרמב"ם פ"א: שלא המלוה נוגש, אלא "בי"ד נוגשים", ולבי"ד יש כח נגישה גם בלא שליחות המלוה. (גידולי תרומה).

אע"פ שפרוזבול הוא תקנ"ח, מ"מ 'מסירת שטרות' מהני מדאורייתא.

'תמצית וסיכום' פ"י מ"ג ומ"ד

א. פרוזבול

א. שיטת רש"י: דפרוזבול מועיל משום שהוא 'כמוסר שטרותיו לבי"ד', ואין הוא נוגשו אלא "בי"ד נוגשים אותו", ולפי"ז לא מועיל פרוזבול על מלוה ע"פ.

ב. שיטת רש"י: שפרוזבול מועיל גם בזמן ששביעית משמטת מן התורה, וכ"ד הראב"ד.

והרמב"ם סובר: שבשביעית דאורייתא לא מועיל פרוזבול, אלא כשהשמיטה היא מדרבנן - כבזה"ז.

ג. לשיטת הרא"ש שמואל ס"ל (גיטין לו:) שבזה"ז סגי 'באמירה בע"פ' לפני בי"ד את נוסח הפרוזבול, ולרש"י ס"ל לשמואל שבזה"ז "א"צ אפילו לומר בע"פ", דכל הלואה חשובה כאילו כתבו עליה פרוזבול.

ד'. נחלקו הראשונים אם גדר פרוזבול הוא "הקנאת החוב לבי"ד", ולכך צ"ל: הריני מוסר לכם "כל חוב שיש לי", ואח"כ המלוה גובה 'בשליחות בי"ד' מן הלוה. (ר"ן).

או שהוא רק מודיע לבי"ד שהוא רוצה לגבות חובותיו ובי"ד מסכימים עמו והר"ז "מעין מעשה בי"ד". (רמב"ם).

ב) קולי פרוזבול

א'. סגי 'בשני דינים'. ב'. י"א שא"צ 'בי"ד חשוב'. ג'. 'עד נעשה דיין'. ד'. אין צריך לחותמו מ'דעת המתחייב'. [ביאורו בקצה"ח בסי' סז סק"ו]. ה'. דסגי בקרקע כל שהיא. (שו"ת מהרי"ט).

'תמצית וסיכום' פ"י מ"ה

(א) אימתי כותבין פרוזבול

רוב הראשונים סברי דעד ערב ר"ה דשמינית כותבין פרוזבול, אבל הרא"ש ס"ל דרק בערב שנת השמיטה כותבין פרוזבול, ואם לא כתב פרוזבול בערב שנת השמיטה אסור לנוגשו כל שנת השמיטה, אע"פ שעדיין החוב לא נשמט אלא בשלהי שנת השמיטה.

החת"ס מחדש שלשיטת הרא"ש חוב שנעשה בתוך שנת השמיטה מותר לנוגשו אף בלא פרוזבול, והפרוזבול מהני שלא תשמט השמיטה בסופה.

(ב) פרוזבול שזמנו מאוחר פסול

שיטת ס' 'העיטור' שפרוזבול המאוחר פסול באופן מוחלט, וטעמו כיון שהוא 'שטר קנין'. וכיון שנפסל אין כאן הקנאה בשטר. (תויו"ט). והריבמ"ץ כתב שלא מועיל 'פרוזבול מאוחר' רק על חובות שנעשו אחר כתיבתו, אבל לחובות שקדמו לכתיבתו מהני, וטעם הריבמ"ץ כיון שלהלכה גם "בע"פ מהני פרוזבול", דל מהכא שטר, מ"מ "מילי" יש כאן.

'תמצית וסיכום' פ"י מ"ו

(א) אין כותבין פרוזבול אלא על הקרקע

רש"י (גיטין לח.) כתב דהטעם הוא דכשאין ללוה קרקע אין דרך להלוותו ממון, ומילתא דלא שכיחא לא תיקנו בה רבנן. והר"ש סובר דרק כשיש ללוה קרקע חשיב החוב 'כגבוי', ונפ"מ בינייהו כשמכר הלוה את הקרקע לפני קץ שנת השבע, דאינו חשוב כגבוי, ולרש"י שפיר דמי, אולם רש"י ב"ק (יב.) כותב כטעמו של הר"ש. וצ"ע.

(ב) קרקע 'כל שהוא'

רש"י כתב דהטעם דמהני קרקע כל שהוא משום שיכול לחזור ולגבות כל חובו היימנה כעובדא 'דקטינא דאביי', ותוס' כתבו משום שאין אונאה לקרקעות, ופ"ה הנמוק"י: שקרקע שוה כל כסף ואין לה מחיר.

(ג) מזכהו קרקע כל שהוא בתוך שדהו

(א) תוס' במס' כתובות (דף יא) כתב: שזכין לאדם שלא בפניו הוא מדין "אנן סהדי שניחא לו שיזכה". וקשה, הן הכא יתגלגל ע"י זיכוי זה שיתחייב לשלם כל חובו, ואנן סהדי דלא ניחא ליה "בקרקע כל שהוא" ולשלם כל חובו?

ובקצה"ח (סק"ח סק"א) כתב: שדין זכין לאדם שלא בפניו הוא מ"תורת יד", ולא משום אנן סהדי. (ואולי לפמש"כ רבינו בחיי ובס' יראים (הישן) הובא לעיל במ"א א) שאף אחר שמיטה, ואף אחר שיאמר "משמט אני לך" מ"מ חייב לפרוע חובו, ולדעת רש"י יכול לכופו ע"ז שלא בב"ד, ואם אינו פורע נקרא "לוה רשע ולא ישלם" ע"ש, א"ש).

(ד) בי"ד אביהם של יתומים

א'. רש"י כ' שיתומים שירשו חוב אביהם א"צ פרוזבול משום שר"ג ובי"ד אביהם של יתומים. והרמב"ן השיג עליו שבספרי מפיק לה מקרא "כל בעל משה ידו" - ולא היורש.

ב'. לדעת היראים (ס' קס"ד) שחוב אינו אפקעתא דמלכא "אלא מצוה על המלוה לומר משמט אני" הק' בתומים (ס' ט"ז) תפ"ל שיתמי "לאו בני מצוה נינהו" ופטורים מלומר "משמט אני", ותירץ דנפ"מ אפילו אם גדלו אחר כן דכבר בני מצוה נינהו מ"מ ר"ג ובי"ד אביהם של יתומים ושטרותיהם כמסורים לבי"ד.

ג'. מס' החינוך (מ' תע"ז) משמע שר"ג ובי"ד אביהם של יתומים" הוא מדין "מסירת שטרות", וכ"מ בשו"ת הרמב"ם (ס' רי"ז). והמנ"ח סובר בדעת הרמב"ם שהוא 'תולדה מתקנת הלל' ורק אחרי תקנת הלל נאמר דר"ג ובי"ד אביהם של יתומים.

'תמצית וסיכום' פ"י מ"ז

כורת דבורים אינה מקבלת טומאה במקומה

- א. נחלקו הראשונים האם צריכה הכורת להיות "במקומה הקבוע" רק לגבי טומאה, או גם לשאר מילי הכתובים במשנה.
- ב. בגמ' ב"ב (סו.) מצינו שני ביאורים בדברי המשנה בה"א אמרו שמחלוקתם על "הכורת עצמה", אם תלוש ולבסוף חברו בטיט דינו כקררקע או כמטלטלין. ובמסקנא אמרו שהנידון על "הדבש שבכורת" אי איכא גזה"כ שהיא כמחובר או שאין גזה"כ, והוא פלוגתא בין הירושלמי לבבלי כמש"נ בתוס' בע"א.
- ג. הק' ב'חשק שלמה' האיך כותבין פרוזבול על כורת הן אין גובין מפירות מחוברים העומדים להבצר דלא סמכא דעתו של מלוה עליהם. וצ"ב מ"ש מ'עציץ נקוב' שכותבין עליו פרוזבול אע"פ שיכול להעלימו, ובאמת על עבד כנעני שהוקש לקרקע אין כותבין, ויש לחלק.

'תמצית וסיכום' פ"י מ"ח

השמטת כספים

שיטת הרמב"ם שהשביעית משמטת החוב מכח אפקעתא דמלכא, ואע"פ שהחוב מופקע מעצמו, מ"מ מצוה לומר בפה "משמט אני".

שיטת היראים שכל עוד לא אמר המלוה בפיו "משמט אני" לא פקע החוב.

והנה רש"י סובר שלאחר שאמר "משמט אני" אם כפהו המלוה לשלם א"צ להחזירו ללוה, וקשה הן הוה 'תליוהו ויהיב'?

ועוד קשה מ"ט הוצרכו בפרזבול לכח "הפקר בי"ד הפקר", הן כיון שצ"ל בפיו "משמט אני" פקע החוב מחמת אמירתו.

אכן אם רש"י סובר כשיטת רבינו בחיי ויראים (ישן) דשביעית רק מפקעת "מעשה נגישה" ואמירת "משמט אני" פירושה: "איני נוגשך" אבל החוב נשאר במקומו ואם אין הלוה משלם ה"ה בכלל "לוה רשע ולא ישלם" א"ש דאי"ז 'תליוהו ויהיב', דהמלוה את שלו הוא לוקח, ולאחר שיאמר "משמט אני" עדיין החוב קיים, וכשאינו משלם בגזל היא אצל הלוה כמש"כ ב'יראים ישן, ולכך הוצרכו "להפקר בי"ד הפקר".

'תמצית וסיכום' פ"י מ"ט

א. רוח חכמים נוחה הימנו

לדעת רבינו בחיי שאין רצון התורה להפקיע את החוב אלא רק "שלא יגוש" מבואר שפיר מ"ט לא נאמר "רוח חכמים נוחה" מן המלוה שאינו רוצה לקבל את חובו.

ב. ירושת גוי - וגר

שיטת רש"י (במס' יבמות סב.) דבן ובת שוין בירושת גוי, אולם אע"פ שרוח חכמים נוחה מן המחזיר חוב לירשגי הגר, מ"מ הבן קודם לבת ולא כזמן גיותן.